

AXESS

AXESS MAGASIN - IDÉTIDSKRIFT PÅ KLASSISK SVENSK - NR 3 APRIL 2010 PRIS: 75:-

Till upplysningens försvar

AYAAN HIRSI ALI i samtal med JOHAN LUNDBERG om sin nya bok.

LÄSMÄLLE

GRID CARLBERG

ett paradigmskifte i svensk
psykiatri river upp starka
frågor.

TEMA: IMPOPULÄR POPULISM

HELÉNE LÖÖW, PER SVENSSON
OCH P J ANDERS LINDER

om främlingsfientlighet, populism och
enfrågepartier.

KULTUR

LARS VILKS

om hoten, kulturdebatten
och den konstnärliga
friheten.

KulturResor

SVENSKA KULTURRESOR AB

Svansjön på Marinskijteatern
St Petersburg

Sfinx från Memphis, 18:e dynastin

Ukraina - "Svalnästet" på Jalta

AIDA på Olofsborg i Savonlinna

KAIRO OCH ALEXANDRIA och Oasen WADI en-NATRON

Reguljärflyg/buss: 18/4-25/4

Kairo 4 dagar: Egyptiska Muséet, Alabastermoskén, Citadellet och Basarerne Khan Al Khalili och Kairos Nya Operahus. Utflykter till Memphis, Sakkara, Pyramiderna i Giza med Sfinxen och Solbåten! Besök i Det Koptiska Kairo!

Alexandria 2 dagar: Bibliotheca Alexandrina, Montazah Garden och Montazahpalatset. Nationalmuséet och Grekisk-romerska muséet.

Ökenkloster i oasen Wadi en-Natron: 1 dag

Fördjupad kultursightseeing! 5-stjärniga hotell! Helpension!

Svensk färdledning. Licensierade lokala guider.

OPERA OCH KONST I ST PETERSBURG

Reguljärflyg/buss: 27/4-2/5

Historia – Vinterpalatset, Peterhof, Juspovpalatset, Tsarbyn Tsarskoje Selo och Katarinapalatset med Bärnstensrummet

Konst – Eremitaget och Ryska muséet

Opera och Balett – Mariinskijoperan, Musorskijoperan och Eremitageteatern

Svenskspråkig färdledning och svenskspråkig lic. kulturguide.

RUNDRESA I UKRAINA MED OPERA OCH BALETT I KIEV OCH ODESSA

Reguljärflyg/nostalgiskt tåg: 15/5-23/5

Kiev – landets historiska huvudstad med omtalade Sofiakatedralen och klostret Petjerskaja Lavra och vackert operahus – *Taras Shevchenkooperan*

Poltava – det svenska stormaktsväldets fall. Dramatisk historia!

Gammalsvenskbyn – en minoritet av utvandrade svenskbybor

Krim – med Örlogshamnen Sevastopol, den grekiska kolonin Chersonesus, Livardiapalatset – platsen för **Jaltakonferensen**

1945, och tartarkolonin i **Baktiseraj**.

Odessa – känd för Potemkintrappan, sitt glansfulla operahus och tiden då Alexander Pushkin bodde här och skrev de första kapitlen i "Eugen Onegin".

*Vi färdas i eget nostalgitåg med sovagnar, restaurangvagn och musikkapell.
4-stjärniga hotell i Kiev och Jalta! Helpension! Alla utflykter ingår!
Engelskspråkig guidning! Svensk färdledning!*

RIGAS INTERNATIONELLA OPERAFESTIVAL

Reguljärflyg: 9/6-12/6 och 16/6-19/6

RIGA – kulturstad med unik Jugendarkitektur, dramatisk historia och långårig musikkultur. Elegant Operahus och internationellt uppmärksammade operaföreställningar.

Vid vårt besök spelas operorna: "Lady Macbeth of Mtsensk", "L'elisir d'Amore", "Werther" och "Don Giovanni".

Utflykter till barockslottet i Rundale och badorten Jurmala

HELSINGFORS OCH OPERAFESTIVALEN I SAVONLINNA / NYSLOTT

Reguljärflyg/buss: 1/7-4/7 och 13/7-16/7

Helsingfors – stor stadssightseeing, utmärkt boende och gourmémiddag
Savonlinna – svensktidens Nyslott med fästningen Olofsborg.

Retrtretti – internationellt omtalat konstcentrum!

Finska sjöplåtan – en naturupplevelse!

Operaföreställningarna sker på Olofsborgs borggård.

Vid vårt besök: 1/7-4/7: "Tosca" och "Carmen"

13/7-16/7: "Madama Butterfly" och "Lucia di Lammermoor".

OPERA I MÜNCHEN OCH BREGENZ

Reguljärflyg/buss: 26/7-30/7 2010

Operafestspelen i München på Nationaltheater:

"L'elisir d'amore" (G. Donizetti) med Rolando Villazón/Nino Machaidsze
Bayrisches Staatsorchester och kör.

Bregenzer Festspiele - Sommarfestivalen vid Bodensjön:

"AIDA" (G.Verdi) och operan "The Passenger" (M.Weinberg)

- Wiener Symfoniker

Kultursightseeing i München och Bodensjöområdet.

OPERAFFESTIVALEN I VERONA KONST I VENEDIG OCH RAVENNA

Reguljärflyg/buss: 10/8-15/8

Verona – Romarstad med magnifik arena, medeltidsfästningen Castelvecchio och historisk skådeplats för bl a familjen della Scala.

Ravenna – mosaikernas stad, Dante Alighieris stad

Venedig – kanalernas, kyrkornas, konstens och musikens stad.

OPERA på arenan i Verona: "AIDA", "Il Travatore".

RUNDRESA I RUMÄNIEN

Reguljärflyg/buss: 21/8-29/8

Bukarest – "Östeuropas Paris" med aktat Nationalmuseum, omtalad parlamentsbyggnad, konstmuseum, konserthus och opera.

Transylvanien – mäktiga naturupplevelser, flod- och berglandskap

Donaus delta – unikt växt- och djurliv

Moldavien – kloster och kyrkor med världsberömda freskomålningar

Constanta – ledande hamnstad, arkeologiskt museum, akvarium med stor

Sinaia – "Karpaternas pärla", Peles slott och 1600-tals kloster.

Licensierad engelskspråkig lokalguide. Svensk färdledning

ITALIENSK OPERARESA

I samarbete med Operakonstens Vänner i Skåne

Reguljärflyg / buss: 5/8-11/8 2010

Operafestivalen i Torre de Lago

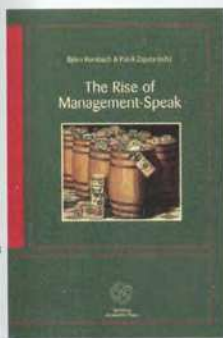
- "Turandot" och "La fanciulla del West",

Operafestivalen i Macerata - "I Lombardi och "Attila"
Musik, Kultur och Natur i samförstånd!

Svenska Kulturesor AB

Davidshallsg 21, Box 17554, 200 10 Malmö Tel 040-10 35 70 Fax 040-30 33 45

www.kulturesor.se info@kulturesor.se

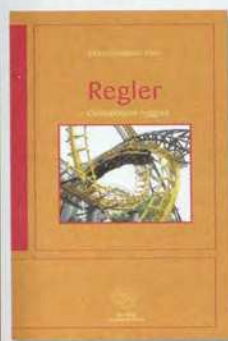

257 s, hft

Björn Rombach & Patrik Zapata (eds)

The Rise of Management-Speak

Essays about the language *management-speak*, its significance and the use of it. The essays are addressed to you who seek an answer to the question why management-speak really matters ...

241 s, hft

Claes Gustafsson (red)

Regler

– civilisationens ryggrad

Vi är friare än någonsin förr. Samtidigt är våra liv genomsyrade av regler. Men vad är regler egentligen? Förståelse för och bruket av regler ligger som ett sammanhållande nätverk för mänsklig kultur och civilisation. Utan regler intet mänskligt.

Du kan läsa mer om
våra böcker på
www.santerus.se

Santérus
Academic Press

AXESS BLOGG

Du följer väl

Sveriges

vassaste

kultur-

och

samhällsblogg?

ring på figurationsfronten
00:10

fredagens SvD ett nytt debattinlägg som dock upprepar en
ört i våra tidigare skärm
och Lars Vilks blogg har b
de inlägg.
startat en [egen blogg](#) i var
nera så väldokumenterade y

ind svarat Sinziana Ravini i Göteborgs
licerat en positiv recension av boken
laga skribent i Aftonbladet, har på sin blogg kommenterat
sahl i Göteborgs

Axess-1
Axess-blogg
Axess May
formadling
om lenden
Axess-blogg
ullimoda ku
utbildar m
föreläsning
och klar sin
kultur i m

Skribe

www.axess.se/blog

Temakväll: Ayaan Hirsi Ali

Filmer och samtal med den döds-
hotade fritänkaren och islamkriti-
kern. Vem är hon och vilken kritik
riktar hon mot Islam?

Tisdag 13 april
från kl 21.00

Klassisk bildning på **AXESS TV**

När provokationer faktiskt provocerar

Johan Lundberg

I den mån som Lars Vilks syfte var att utforska konstlivets gränser, dess outtalade regler och underförstådda värderingar, har han lyckats på ett sätt som få hade kunnat drömma om när hans rondellhundar skapades 2007

Idetta nummer av *Axess* fokuserar vi på frågan om integration: på de utmaningar som möten mellan företrädare för olika kulturer ställer på de politiska partierna och på det svenska politiska systemet. Hur ska vi hantera enfrågepartier och populistiska rörelser i Sverige? Och hur ska vi hantera de underförstådda krav som på sistone riktats mot vissa grundläggande rättigheter i det svenska samhället, liksom i den västerländska kulturen i stort? Bör vissa frågor och problemställningar undvikas på grund av att vissa befolkningsgrupper känner sig kränkta när deras religion ifrågasätts, kritiseras eller hädas?

Vi låter i detta nummer två personer komma till tals som har fått mordhot riktade mot sig på grund av konstnärliga framställningar där islam hänats och kritiserats: Ayaan Hirsi Ali och Lars Vilks. Båda har blivit hårt åtgångna i svenska medier. Ayaan Hirsi Ali beskrevs i december av Per Wirtén på *Expressens* kultursida som ideologiskt llerad med "den antiliberala nationalisthögern i Europa – med Åkesson, Wilders och Le Pen. Hon står nu på intoleransens och ofrihetens sida", detta emedan hon påstås ge uttryck för ett "hat mot islam (som) är lika djupt förankrat bland den bildade eliten, som antisemitismen var på 1930-talet". Orsaken var att hon beskrivit islams mest påtagliga symboler – minareter, burkor och halvmånar – som maktsymboler för en politisk ideologi med totalitära och antidemokratiska förtecken.

I detta nummer av *Axess* låter vi Ayaan Hirsi Ali själv kommentera hur hennes ståndpunkt förhåller sig till den nationella höger som Per Wirtén ser henne som en del av.

Också i Lars Vilks fall är de missförstånd som uttrycks i svenska medier lika vanligt förekommande som de är avsiktliga. Varför ska vi till varje pris försvara en taffligt ritad rondellhund, när den konstnär som har skapat den bara är ute efter att nå berömmelse på enklast möjliga sätt, nämligen genom att ge sig på en dokumenterat lättkränkt befolkningsgrupp, vars illegitima ledare tenderar att uttala till intet förpliktigande dödsdomar så fort som det publiceras nidsbilder av deras profet? Så har det påståtts. Men när man påstår det, visar man samtidigt att man inte har förstått eller vill förstå att den kritiska laddningen i Vilks rondellhundsteckningar inte är riktad i första hand mot islam utan mot konstvärlden och att denna laddning har blivit alltmer explosiv ju längre tiden har gått.

Den kultur-, konst- och medievärld där varje skribent och curator såg sig nödgad att sluta upp till försvar för Anna Odell (och beskriva hennes kritiker som konsthatare och yttrandefrihetsmotståndare med anstrykning av nazism), blev märkligt fåordig när det under våren 2010 uppdragades

internationella planer på att mörda Lars Vilks. När plötsligt en svensk konstnär gör sig ett namn internationellt genom att ägna sig åt provokationer som är allt annat än sedvanligt slentrianmässiga, hörs det inte heller ett knyst från de mest namnkunniga företrädarna för det svenska konstetablissemanget – en Maria Lind, en Lars Nittve eller en Daniel Birnbaum. Och i den mån som konstkritiker har tagit till orda, har det mestadels skett i syfte att uttrycka sympati med de grupper som förordar restriktioner mot provokativ konst, grupper som uttalar dödshot mot konstnärer, grupper som har historiska kopplingar till nazism och så vidare.

JAG SKULLE VILJA PÅSTÅ att Lars Vilks rondellhundsteckningar just genom att framkalla dessa märkliga reaktioner har lyckats blottlägga en rad underförstådda regler i kulturetablissemanget. Teckningarna har åskådliggjort hur konstvärldens vackra ord om vikten av ifrågasättande, om yttrandefrihet, pluralism och öppenhet inte sällan är blott tomma ord, lätta att uttala när inget står på spel, men intet värda när konst som är provokativ och ifrågasättande på allvar behöver försvaras.

I den mån som Lars Vilks syfte var att utforska konstlivets gränser, dess outtalade regler och underförstådda värderingar, har han lyckats på ett sätt som få hade kunnat drömma om när hans rondellhundar skapades 2007 och ännu färre vill inse idag. För den som önskar sig "farlig" konst, konst som "undersöker" verkligheten och konst som resulterar i "forskningsresultat" i form av nya, förvånande insikter, är det svårt att tänka sig ett mer effektivt verk än Vilks rondellhund.

Vilken i sin märkliga hybridform mellan folkligt tilltal och provokativ gestik därtill framstår som en grotesk satir över den våta dröm som hemsöker varje kommunalråd med kulturell självaktning. Ni vet han eller hon som vill sätta sig själv och sin lilla landsortshåla "på kartan" med hjälp av offentliga utsmyckningar.

Det är kort sagt märkligt att se hur avmätt kulturetablissemanget reagerar inför denna träffsäkerhet i det lilla såväl som i det stora. När svensk konst för en gångs skull tar initiativet internationellt och gör något annat än blott efterapar utländska trender, väljer man att titta bort och låtsas som att det regnar. Som hade man bestämt sig för att befinna sig någon helt annanstans än där det händer. Men inom en kultur där man vant sig vid att alltid vara tvåa på bollen är något annat kanske inte att vänta.

Johan Lundberg

FORTSÄTT TITTA PÅ AXESS TV OCH FÅ 7 KANALER TILL

Den 1 februari flyttar Axess TV in i Boxers utbud. För att fortsätta se på kanalen behöver du därför teckna Boxer Mini. Då får du inte bara Axess TV utan även ytterligare sju kanaler fullspäckade med faktaprogram och dokumentärer. Du får Discovery, TV4 Fakta, TV4+, Kanal 9, Canal 7, CNN och BBC World News.

SPECIALERBJUDANDE

Kanalerna för dig som tycker om nyheter, dokumentärer och faktaprogram.

* Total abonnemangskostnad är 2 793 kr vid beställning av Boxer Mini (varav 79:-/mån samt kortavgift 299:-/halvår) i 24 månader. Ordinarie startavgift om 595:- debiteras inte vid detta erbjudande (kortavgift för första halvåret ingår i startavgift). Erbjudandet gäller tom 31/3 2010. För detaljerade avtalsvillkor, priser m m se www.boxer.se. (BBC World News har ännu inte full hushållstäckning i Sverige.) Det kräver även en digitalbox med stöd för MPEG-4. Kontrollera och registrera dig för MPEG-4 kanalerna på www.boxer.se/MPEG4. Med reservation för pris- och programförändringar.

Så här gör du för att fortsätta se Axess TV:

Beställ på boxer.se/axess eller via Boxer Kundservice på : 020- 21 20 20

 BOXER

10 SAMHÄLLE

- Psykologi* Ingrid Carlberg ser ett paradigmskifte i psykiatri 10
Mellanöstern Aron Lund om den utrotningshotade fezen 12
Chile Kerstin Vinterhed har besökt Pablo Nerudas hus 14
Storbritannien Mats Wiklund om tragedin Gordon Brown 15
Krönika Theodore Dalrymple noterar bedrägliga formuleringar 16
Notiser Utblick, ny dansk kulturminister och motionerande höger 16

20 FRIZON

- Reportage* Thomas Nydahl har besökt West Midlands 20

24 OPINION

- Skola* Anders Rönmark tycker att tre terminer vore bra för skolan 24
Haiti Lars Emmelin och Mats Lundahl debatterar katastrofen på Haiti 25
Religion Daniel Bergström om ateism och religionens återkomst 26
Historia Lena Lennerhed och Hans Hederberg debatterar Kejne-affären 27

42 INTERVJU

- Ayaan Hirsi Ali samtalar med Johan Lundberg.

46 TRADITION

- Mats Wiklund återupptar bekantskapen med Thorsten Jonsson.

50 KULTUR

- Konst* Lars Vilks skriver om yttrandefrihet och dödshot 50
Litteratur Erik W Larsson börjar tröttna på litterära sjukdomsskildringar 52
Språk Lars Melin fördjupar sig i användningen av ordet kultur 53
Journalistik Kjell Albin Abrahamson har läst den nya boken om Ryszard Kapuscinski 54
Tv Kjell Häglund roas och plågas av komediserien *La La Land* 56
Litteratur Lisbeth Lindeborg om en tysk litteraturskandal 57
Krönika Tanja Bergkvist betraktar fraktaler i naturen 58
Notiser Dansk litteratur, nya magasin och skulpturkonst 59

60 RECENSIONER

- Håkan Arvidsson läser en heltäckande analys av Tredje rikets historia, Inger Enkvist finner en modern latinamerikansk litteratur som blivit global, Martin Lagerholm möter den sista diktarfursten och Torbjörn Elensky diskuterar en svensk lögnparadox.

82 VÄRLDENS GÅNG

- Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

De västerländska feministerna sysslar med att hitta ojämlikheter i dagens relationer, vilket gör att de fastnar i diskussionen om glastak eller om vem som tömmer diskmaskinen.

Ayaan Hirsi Ali, sid 45

Utegångs-
förbud
för män
efter kl
19.00!

TEMA
F! IMPULSÄR POPULISM

30 Tystnaden ökar om rasismen

Debatten om svensk främlingsfientlighet har förändrats. Komplexiteten lyser med sin frånvaro. Människorna syns inte i statistiken. **Av Heléne Lööw**

34 Se det riktiga och det viktiga

Konsekvensneutralitet är en god journalistisk tumregel som dock har sina begränsningar. Medierna kan inte behandla Sverigedemokraterna som vilket annat parti som helst. **Av Per Svensson**

38 Väljarna tar sig friheter

Allt fler svenska väljare byter parti under valrörelsen. Men nya partier som vill behålla riksdagsplatserna måste anpassa sig till spelreglerna. **Av PJ Anders Linder**

AXESS

Chefredaktör: Johan Lundberg

Redaktörer: David Andersson, Therese Bohman, Mattias Hessérus och Mats Wiklund.

Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Thomas Gür, Peter Luthersson, Nathan Shachar, Isabella Thomas

Grafisk form: Martin Genberg, Fredrik Sandberg och Pompe Hedengren

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Redigering: Fredrik Sandberg

Vinjetbilder: Fredrik Tjernström

Porträttteckningar: Johan Patricny

Korrektur: Hans Strömberg

Omslagsbild: Herbert Knosowski/Scanpix

Nästa nummer: 18 maj 2010

Annonser: Ardeo 040-16 54 80

Material: Redaktionen tar inte ansvar

för insänt obeställt material. Den som skickar material till Axess anses medge elektronisk lagring och publicering. **Prenumerationsärenden:** Helår 9 nummer: 499 kr. Studerande 249 kr. Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31 E-post: axess@pressdata.se **Typsnitt:** Freight (Display, Sans, Text & Big), Archer

ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Turbin/Color Print

VD: Kurt Almqvist

Ansvarig utgivare: Peter Elmlund

Ekonomiansvarig: Lena Nordlund

Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 6 tr.

111 44 Stockholm

E-post: redaktionen@axess.se

Telefon: 08-788 50 50

Kjell Albin Abrahamson
Journalist och författare, Sveriges Radios
Östeuropakorrespondent.

David Andersson
Författare och redaktör på Axess.

Håkan Arvidsson
Universitetslektor i historia vid Roskilde
— universitet.

Per Bauhn
Professor i praktisk filosofi vid
Linnéuniversitetet i Kalmar.

Tanja Bergkvist
Fil dr i matematik.

Daniel Bergström
Skribent.

Anna Brodow Inzaina
Konstkritiker

Ingrid Carlberg
Författare och frilansjournalist.

Theodore Dalrymple
Läkare, debattör och författare.

Torbjörn Elensky
Författare.

Lars Emmelin
Professor vid Blekinge tekniska högskola.

Inger Enkvist
Professor i spanska vid Lunds universitet.

Johan Hakelius
Skribent.

Hans Hederberg
Författare och tv-producent.

Mattias Hessérus
Doktorand i historia vid Uppsala universitet
och redaktör på Axess.

Kjell Häglund
Redaktionschef för *Residence* samt kolumnist
och tv-kritiker.

Jackie Jakubowski
Skribent och chefredaktör för *Judisk Krönika*.

Martin Lagerholm
Fri skribent och litteraturkritiker i *SvD*.

Erik W Larsson
Frilansskribent.

Lena Lennerhed
Professor i idéhistoria vid Södertörns högskola
samt RFSU:s ordförande.

Lisbeth Lindeborg
Fil dr i statsvetenskap och journalist.

PJ Anders Linder
Politisk chefredaktör för *Svenska Dagbladet*.

Aron Lund
Krönikör på *Eskilstuna-Kuriren*.

Mats Lundahl
Professor i utvecklingsekonomi vid
Handelshögskolan i Stockholm.

Heléne Lööw
Docent i historia vid
Uppsala universitet.

Lars Melin
Författare och professor i nordiska språk
vid Stockholms universitet.

Thomas Nydahl
Författare.

Magnus Ringgren
Författare och litteraturkritiker.

Carl Rudbeck
Litteraturvetare och skribent.

Anders Rönmark
Politisk redaktör på *Tidningen Ångermanland*
och *Örnsköldsviks Allehanda*

Fredrik Sandberg
Journalist.

Per Svensson
Kulturskrubent på *Sydsvenskan*.

Karl-Erik Tallmo
Författare och journalist.

Lars Vilks
Professor i konstteori.

Kerstin Vinterhed
Fil dr, författare, präst och tidigare
DN-medarbetare.

Mats Wiklund
Författare och redaktör på Axess.

Vem skapade "Mad World"?

Carina Burman frågar i sin text om *Brideshead Revisited* om P Byrne räknar med att man ska associera "Mad World" med Tears for Fears, vilket jag inte tror är meningen. Artisten heter Gary Jules. På soundtracket till *Donnie Darko* där Tears for Fears (och Gary Jules) är med, gör de "Head over Heels".

Totto

Svar: Det är mycket riktigt Gary Jules som gör låten "Mad World" på soundtracket till filmen *Donnie Darko*. Men Tears for Fears hade en internationell hit med den redan tjugo år tidigare. Den var bandets tredje singel och finns med på albumet *The Hurting* från 1983.

Red.

Obsolet hädelseparagraf

Angående Vilksdebatten: Varför väcker Vilks rondellhundar sådan uppmärksamhet? Egentligen borde ju saken vara ganska enkel. Sverige har inte längre någon hädelseparagraf som kriminaliserar gudsbe-spottelse (jfr den fällande domen mot August Strindberg i Giftasstriden 1884-1885). Svensk rättstradition prioriterar allt sedan dess yttrandefrihet på bekostnad av troende människors negativt formulerade frihet: friheten att slippa se trossymboler och trosuttryck bli bespottade av den som så önskar. Intellectuell hederlighet kräver därför att den person som INTE vill erkänna de rättigheter som Lars Vilks enligt svensk lag kan göra anspråk på också FÖRSVARAR innehålllet i den nu obsoleta hädelseparagrafen. Vilka svenska kulturdebattörer visar prov på sådan intellektuell hederlighet?

Henrik Kjellingland

Långa och korta ord i kors

En liten kommentar i kanten angående Lars Melins krönika "Så låter du myndig" i *Axess* nr 2: En trevlig och intressant artikel.

Själv är jag nog litet lätt manisk när det gäller korta stycken, korta meningar, korta ord (det är ju inte heller bra) – men jag är ingen myndighetsperson och något till åren.

Men en variant som inte fanns med är korsorden. Där vimlar det av långa ordsammansättningar, och som omväxling, ord med två

bokstäver, eller till och med en. Det är väl inte troligt att myndigheterna smittats av korsorden, men ... Tack för en givande tidskrift.

Björn I Ohlson

Jag blir aldrig besviken när Axess landar i lådan

Med entusiastisk förväntan hämtar jag upp *Axess Magasin* ur min brevlåda. Och jag blir aldrig besviken! Varje nytt nummer innehåller en massa klokheter, välgörande och befriande läsning, i en alltmer fånig och fördummad värld. Särskilt uppskattar jag Tanja Bergkvists lysande klara tankegångar, kryddade med härlig satirisk humor. Så: Tack *Axess Magasin* för att ni finns!

Ingvar Möller, Höör

Förenklat om förenklingar

I artikeln "Inhemska strider på utländsk mark" skriver Nathan Shachar i *Axess* nr 2/2010 om den svenska politiseringen av inbördeskriget i Libanon 1975-90: "Det vimlade av prominenta kristna i 'vänstermuslimernas' ledning. De etiketter som användes i den svenska nyhetsförmedlingen gjorde det alldeles utsiktslöst att skildra det föränderliga skeendet med någon trovärdighet."

Jag vill mena att "etiketterna" snarare har att göra med de förenklingar som följer av nyhetstext, och en ovilja att fördjupa bevakningen, än med någon ideologisk preferens.

I grova drag var ju karakteriseringen korrekt under krigets första fas: muslimer och vänstergrupper mot kristna och högergrupper, även om det blev mer förvirrat ju längre kriget fortskred.

Att det fanns kristna vänstermän också på Nationella rörelsens sida innebär ju inte att huvuddragen ändrades: de regimvänliga styrkorna var till 90 procent kristna, och hade mycket få tydliga vänstergrupper på sin sida.

Man ser exakt samma slags förenklingar i andra komplicerade konflikter (till exempel Darfurs "araber" mot "afrikaner", eller det nutida Libanons "provästliga" mot "prosyriskas" krafter), utan att det nödvändigtvis finns någon agenda – mer än ren slapphet – bakom det. Visst kan det ibland handla om ideologiska vinklingar också, men det är knappast huvudsälet till att en svensk TT-notis inte utreder klan- och sektdynamiken i varje enskild inbördesstrid.

För övrigt ser man förenklingarna stundom också i *Axess*: "för närvarande är det alla sekulära grupper oavsett tro (inklusive sekulära shiiter) – mot islamistiska Hizbollah." Så Muslimska brödraskapet, Falangerna, Libanesiska styrkorna, Haririvänliga salafister, det maronitiska patriarkatet, vilka alla befinner sig på den Hizbollahkritiska sidan, är "sekulära grupper"?

Och den maronitiska generalen Aoun, som har stöd av närmare hälften av Libanons kristna, och det libanesiska kommunistpartiet, och Tripolis alawiter, och grekiskortodoxa Storsyrienaktivister, är de alltså en del av "islamistiska Hizbollah"?

Någon ordning får det faktiskt vara om man ska angripa andra för ideologiska förenklingar.

Aron

Karl för sin fez

12 Aron Lund om den utrotningshotade fezen

Drabbat av dikt och död

14 Kerstin Vinterherd har besökt Pablo Nerudas hus i Chile

En brittisk tragedi

15 Mats Wiklund om tragedin Gordon Brown

Krönika

16 Theodore Dalrymple noterar bedrägliga formuleringar

Notiser

16 Utblick, ny dansk kulturminister och motionerande höger

Psykologi

FOTO: PÅRELIASSON/BJEL BILDVÄR

Psykbryt i

Känslorna går höga inom psykiatrin efter Socialstyrelsens nya riktlinjer. Det är ett intressespel där både de mänskliga och ekonomiska insatserna är höga.

Av Ingrid Carlberg

DET HAR MULLRAT EN del i den svenska psykiatrin det senaste året. Starten för detta plötsligt förhöjda stämningsläge kan dateras till mars 2009. Då presenterade Socialstyrelsen ett preliminärt förslag till nationella riktlinjer för behandling av depressions- och ångestsyndrom. För tre veckor sedan kom de definitiva riktlinjerna och än har stormen inte lagt sig.

Vad är det då som väcker så starka känslor?

För en utomstående låter det inte särskilt omstörtande att Socialstyrelsen nu vill rekommendera kognitiv beteendeterapi (KBT) framför (eller som jämbördigt alternativ till) antidepressiva läkemedel vid behandling av vissa ångest- och depressions-tillstånd. Men i psykiatrin har den markeringen slagit ned som en bomb. Den har varit nästan lika emotionellt upprivande som Socialstyrelsens låga ranking av psykodynamisk psykoterapi.

Här har man talat om ett paradigmskifte.

Det freudianskt inspirerade psykodynamiska perspektivet har länge haft en stark ställning i den svenska psykiatrin. Fortfarande har den absoluta majoriteten av Sveriges nästan 6 000 legitimerade psykoterapeu-

teuter psykodynamisk inriktning. Endast en tiondel kan kalla sig legitimerade KBT-psykoterapeuter. För många psykodynamiker framstår Socialstyrelsens riktlinjer 2010 som spiken i kistan efter en serie motgångar, med de återkallade examensrätterna för sex psykodynamiska utbildningar som ett exempel.

FÖRKLARINGEN TILL scenförändringen stavas evidenskrav. Den psykodynamiska terapin har inte ansetts vara dokumenterad effekt, inte i tillräckligt många vetenskapliga studier för att matcha KBT och läkemedel i alla fall. Motsatsen skulle förvisso ha varit mer överraskande, då det psykodynamiska perspektivet rymmer en uttalad skepsis till naturvetenskapliga utvärderingar. Men priset för den hållningen har nu blivit att den skåpas ut som i det närmaste värdelös. Samt att tusentals psykodynamiska terapeuter överväger att hoppa på en tvåveckors kurs i KBT för att komma in i värmen igen.

Där fick ni för gammal ost, kan det nog heta i psykiatriens mer biologiskt inriktade kretsar dessa dagar. Särskilt hos dem som har bittra minnen av psykodynamikernas hätska utfall under den freudianska storhetstiden på sjuttioalet.

FOTO: DAN NORR/SCANPIX

psykiatrin

Under ytan lurar här ett behandlingsideologiskt intressespel, som med varierande intensitet har pågått ända sedan Sigmund Freuds dagar. På ena planhalvan återfinns de som anlägger ett mer naturvetenskapligt perspektiv på de svåra frågorna om människors mentala hälsa. De betonar symtom och dras till biologiska behandlingar som läkemedel. På den andra planhalvan hittar vi de mer humanistiskt orienterade, som i likhet med Freud ser psykiska problem som resultat av livshändelser. Symtom är bara tecken på att det kan finnas obearbetade upplevelser i patientens förflutna, eller inre omedvetna konflikter, som bör behandlas i samtalsterapi.

Piller mot prat, om man så vill.

TILL DE SPÄNNANDE inslagen i det nu aktuella intressespelet hör att psykiatris nya darling, kognitiv beteendeterapi (KBT), inte självklart låter sig placeras i det ena eller andra lägret. Till kuriosainslagen hör att Sigmund Freud själv hann representera bägge perspektiven under sin karriär.

Sigmund Freud började sin yrkesbana i 1880-talets Wien, mitt i en biologisk storhetstid i den europeiska psykiatrin. Freud slet hårt vid mikroskoperna för att slå igenom i den forskningsmiljön, men hans Europalansering av kokain (!) som läkemedel mot nedstämdhet blev inte den succé han hoppats på.

Ur ett intresse för hypnos utvecklade Freud istället sin världsberömda psykoanalys. Hans nya slutsats var att psykiska problem tarvade själsliga behandlingsmetoder,

inte biologiska. Men Freud fick det motigt i början och först efter andra världskriget kan man tala om ett freudianskt "maktövertagande". Tydligast är det i USA, där psykoanalytiker erövrade allt fler centrala poster i psykiatrin medan biologiska perspektiv dömdes ut som inhumana.

I Sverige dröjde paradigmskiftet ända till sjuttio-talet. Då började den freudianskt inspirerade psykodynamiska terapin på allvar vinna mark i den svenska psykiatrin och biologerna även här placeras i skamvrån.

DEN BIOLOGISKA revanschen kan dateras till åttio- och nittio-talen, med publiceringen 1980 av tredje upplagan av Amerikanska psykiatriska föreningens diagnosmanual (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM III*), som symbolisk startpunkt.

Dessförinnan var freudianerna i majoritet i arbetsgruppen som tog fram manualen. De var inte så intresserade av att noggrant precisera diagnoser efter symtom. För dem var psykiska problem per definition individuella. Men till DSM III lyckades några biologiska psykiatriker mota bort en del freudianer och säkra majoriteten i arbetsgruppen. Ut kom därför en helt förändrad sjukdomskategorisering, mer biologiskt inriktad och bättre anpassad till naturvetenskapliga utvärderingar av till exempel läkemedelsbehandlingar. Ett tunt spiralhäfte hade växt till en femhundra-sidig manual med 292 preciserade sjukdomstillstånd.

DSM III gjorde därefter ett imponerande internationellt segertåg, blev forsknings-

standard och här och var också behandlingsstandard. Så även i Sverige.

Det ovanligt kraftfulla internationella genomslaget hade sin förklaring. Bakom kulisserna rörde sig läkemedelsföretagen, som var förtjusta i den nya manualen och gärna bidrog med de pengar som behövdes för att sprida den. Men självklart hade det inte blivit så mycket av det här maktskiftet om industrin inte samtidigt hade fått fram allt bättre mediciner, som lindrade symtom vid depression eller ångest. Nittiotalsboomen för antidepressiva läkemedel är ett exempel.

SÅ VAR ÄR VI NU? STÅR vi mitt i ett nytt maktskifte? Vem puttar i så fall ned vem från tronen?

Det räcker att följa de harmsna inläggen från landets psykodynamiska psykoterapeuter för att förstå att KBT:s upphöjelse inte tas emot med något segerjubel i den freudianska världen. Piller mot prat är inte alltid den givna behandlingsideologiska laguppställningen.

Faktum är att den kognitiva psykoterapi (ett av två ben i det gemensamma varumärket KBT) föddes ur en reaktion mot psykoanalytikers skepsis till naturvetenskapliga utvärderingar. Den amerikanske psykoanalytikern och psykiatern Aaron Beck drömde om att krossa detta motstånd. Men hans försök att naturvetenskapligt bevisa Freuds teorier misslyckades och istället utvecklade han en helt ny terapiform, den kognitiva psykoterapi. Aaron Beck upptäckte att det inte i första hand var inre omedvetna kon-

flikter, utan negativa tankemönster och dåliga självbilder, som förenade gruppen deprimerade patienter. Hans kognitiva psykoterapi inriktades därför mer på symtom, på att bryta destruktiva tankemönster i nuet snarare än gräva i det förflutna. Och han utvärderade gärna sin behandling naturvetenskapligt.

PRECIS SOM DSM fick den kognitiva terapin sitt internationella genombrott under åttio- och nittiotalen. Även här skulle läkemedelsindustrin fungera som osynligt smörjmedel. För läkemedelsbolagens marknadsförare var den kognitiva terapin nämligen ett ljus i mörkret. De hade länge känt sig utestängda från den freudianska delen av psykiatrimarknaden. Nu kunde de äntligen möta psykoterapeuter som det gick att prata med, som var symtomorienterade och inte hatade läkemedel. Självklart ville de hjälpa till om det gick.

I exempelvis Sverige har läkemedelsbolagen avlöst varandra som sponsorer av kognitiv psykoterapi. Det började med Ciba-Geigy på åttiotalet och fortsatte med bland andra Lundbeck och Pfizer på nittioalet – samtliga med storsäljande antidepressiva läkemedel på marknaden.

Företagen hjälpte till att finansiera kongresser och utbildningar i kognitiv terapi. De lyfte ofta fram behandlingskombinationen läkemedel och just kognitiv terapi (senare KBT) i mediebearbetningar och pr-kampanjer. De finansierade dessutom stora jämförande studier med läkemedel och kognitiv beteendeterapi, vilket inte har varit oväsentligt för bedömningen av det vetenskapliga stödet för KBT. Kontrollerade studier är inte gratis.

Men självklart hade den kognitiva beteendeterapi aldrig fått så mycket luft under vingarna om den inte, i dessa studier, visat sig vara en framgångsrik behandlingsform vid många depressions- och ångesttillstånd. Lite för bra, kanske en del marknadsförare i industrin resonerar idag.

NÄR PSYKIATRINS företrädare nu återigen trängs på barrikaderna är det således inte självklart vilka aktörer som bekämpar varandra och varför.

Möjligen kan man kosta på sig en reflektion. Man kan tycka att det ytterligt komplicerade samspellet mellan vår psykiska hälsa, vår neurobiologi och våra livsupplevelser borde påkalla mer ödmjukhet i samtliga läger.

På områden lämpar sig så illa för pajkastning med tvärsäkra påståenden – vare sig sanningarna för dagen stavas Freud, piller eller KBT. 🌱

Mellanöstern

Karl för sin fez

Kemal Atatürks kampanj för allt västerländskt närmast utrotade fezen. Men i Marocko utgör den fortfarande ett inslag i gatubilden.

Av Aron Lund

EN AV MINA TIDIGASTE vänner, i späd barndom, hette Omar – herr Omar. Denne vänlige, fezklädde man från Arabien var privatdetektiv Ture Sventons pålitlige kamrat, tillika handelsresande i flygande mattor, och, som jag på den tiden, ett barn av en långt oskyldigare era.

Svenska folkets fantasier om Mellanöstern kretsade ännu främst kring godhjärtade basarförsäljare som med en lätt bugning inledde varje yttrande med ett "Enligt min ringa mening" eller "Det vore mig en stor ära". Och de bar, förstås, fez.

Idag har den orientalistiska klichén bytts mot en annan, mindre välvillig: den fezpyrde matthandlaren herr Omar har blivit mulla Omar, den islamistiske terroristen. Sventons Tockholm är sig inte likt, trots att temmelsåsongen i skrivande stund ännu rasar. Vi spanar inte längre efter spetsiga skor under gardinerna, utan efter fliken från en burka och den fransiga fällen på en niqab.

Dock inget nytt under solen. Redan på tjugotalet lät den turkiske ledaren Mustafa Kemal Atatürk förbjuda slöjan, som han, i likhet med vissa nutida kristdemokrater och centerpartister, anklagade för att representera en förnuftsfiendlig fanatism. Men till skillnad från sina sentida efterföljare gav han sig därefter med samma frensi på slöjans manliga motsvarighet i postottomansk miljö – herr Omars hatt.

Fezen kan förefalla oförarglig: en rund, röd filtpjäs med flat kulle och svart tofs. Men för Atatürk var den ottomanska hatten mer än en huvudbonad, den var en samhällsfara. "Fezen har suttit på vår nations huvuden som ett emblem för okunnighet, värdslöshet, fanatism", utbrast han, och den representerade "hatet mot framsteg och civilisation!"

Ironiskt nog hade sultan Mahmoud II påbjudit fezen som manlig huvudbonad i Ottomanska imperiet, år 1826, just som ett sätt att närma sig europeiskt klädmode. Syftet var den gången att tränga ut turbanen, och

etablera en modern nationaldräkt av västerländskt snitt. Röda hattar spred sig snart från Konstantinopel till rikets alla hörn, och blev en av imperiets mest kända symboler.

Men ett sekel senare var den just därför också en symbol för ottomanismens arkaiska traditioner, som Atatürk svurit att bekämpa. Inom den turknationalistiska rörelsen odlades en fetischisering av västliga vanor, som sågs som självklart förbundna med modernitet och framsteg. Europeiska kläder blev en lika given del i det ataturkska reformprojektet som den gregorianska kalendern, kalifatets avskaffande och latinska bokstäver.

1925 FÖLL DIKTATORNS dom över miljoner fezklädda hjässor, och genomdrevs, som alla Atatürks reformer, med hårdast tänkbara nypor och ambitiöstast möjliga mål. Den moderne turken skulle inte bara kasta fezen, han skulle också byta ut den mot en europeisk hatt, ty det är, förklarade Atatürk, "den huvudbonad som brukas av hela den civiliserade världen".

Den stora turkiska hattrevolutionen var förstas ingen tejudning. I Konstantinopel trängdes tusentals män framför modellspeglarna, nervöst nypande i brättet på sina nya fedoror och plommonstop, men trots att nya hattbutiker sprang upp över en natt, sålde de existerande lagren nästan omedelbart slut. "TURKAR RUSAR FÖR ATT KÖPA HATTAR – ÅTGÄRDER TAGNA MOT PROFITÖRER", skrev *New York Times* strax efter fezförbudets införande. Snikna modister hade sett storklipppet hägra, men regimen slog tillbaka med en lagstadgad högsta hattvinstmarginal på 15 procent (25 för särskilt stiliga modeller). Fortsatt fezbärande bekämpades skoningslöst av polisen: tre månaders fängelse väntade den som vägrade ge upp sin filtmössa, och grövre fall av antihattaktivism kunde leda till 15 år bakom galler.

Den turkiske presidentens fezhat svalna-

FOTO: JACK DABAGHIAN/SCANPIX

Fezens popularitet inskränker sig i dagsläget till Marocko.

de dock inte efter framgångarna i hemlandet. Sju år senare utbröt diplomatisk skandal sedan Atatürk tvingat en egyptisk besökare att ta av sig fezen under ett nationaldagsfirande; utrikesministeriet i Kairo rasade mot hans "kränkning av alla som bär fezen, en egyptisk nationalsymbol". (Citat enligt *Time*, 1932. I själva verket torde ministeriet snarare ha talat för sin *tarbousch*, ty så heter plagget där. Kärt barn har många namn.)

I DE FÖRE DETTA ottomanska arabprovinser som undslupit Ankaras styre, för att istället ockuperas av Paris och London, skulle fezen nämligen hänga med ytterligare några år. Regionens tidiga, borgerliga självständighetsledare, som Libanons förste premiärminister Riad el Solh, syntes ogärna utan en prätig fez, och inte ens arabnationalismens tidiga företrädare tycktes ha några invändningar, trots huvudbonadens koppling till ottomansk tradition. Baathpartiets grundare Michel Aflaq, en spenslig Sorbonneutbildad bokmal ur Damaskus krist-

na minoritet, sågs exempelvis ofta spatsera genom souken under en imponerande hög, karmosinröd fez.

Men västerlandet pressade på, och en allt militanter antikolonialism pressade emot. "Hur kan någon inbilla sig att det går att göra revolution i fez", morrade Zaki el-Arsouzi, en annan av Baathpartiets andliga fäder. Den yngre generationen arabnationalister lät den röda mössan falla med övrig traditionell klädsel, och drog på sig först kostym, sedan – efter att de diplomatiska försöken att nå självständighet bara visat sig leda in i franska och brittiska fängelser – militäruniform. Det nya statschefsmodet dominerades av baskrar, bara huvuden, och en eller annan svartvitrutig sjal, och inte mycket har förändrats sedan dess.

Idag är fezen nästan utrotad ur Mellanösterns gatubild, ett plagg för enstaka äldre män, kulturfestivaler och någon religiös orden. Inte ens i Turkiet, som under det reformislamistiska AK-partiet så sakteliga börjat luckra upp Atatürks gamla slöjförbud på samma gång som man bryter ner den ke-

malistiska militärmakten, tycks någon förvänta sig filthattens återtag.

Men ett undantag finns, ett oerövat hörn av Gallien, i arabvärldens västliga ände: Marocko. Här kröner kung Mohammed VI fortfarande den alaoutiska monarkins traditionella kostym med en knallröd fez, och filthatten bärs ännu inom delar av den äldre generationen, till kostym och väst likväl som till kaftan.

I HUVUDBONADENS namne och första tillverkningsort, den gamla imperiehuvudstaden Fez vid Atlasbergens fot, behöver jag inte leta länge i mednans vindlande gränder innan jag hittar en fezmakare. Han visar gärna upp sin kollektion – den klassiska fezen i Casablancastil, en nedtonad västafrikansk modell, den elegant buteljgröna sorten, och här en mjuk variant i blossande rött.

"Ni vill inte prova en?", frågar han artigt, och lyfter varsamt ner en kartong från hyllan. Jag harklar mig.

"Det", svarar jag, "vore mig en stor ära." ❄

Drabbat av dikt och död

Chile har lång erfarenhet av krig och katastrofer. Den som söker upp dess diktare förstår landets förmåga att överleva och komma igen.

Av Kerstin Vinterhed

I EN LITEN SANDIG PARK i Valparaiso har Chiles tre stora diktare Pablo Neruda, Gabriela Mistral och Vicente Huidobro stämt möte. Pablo har kepsen på som vanligt, böjer sig inbjudande fram som för att lyssna till besökaren. Gabriela har slagit sig ner på stenbänken och tycks i full färd med att förklara någonting viktigt för klassen. Vicente håller sig lite avmätt i bakgrunden.

Gestalterna är skulpterade i sten, ett ganska nytillet kommet homage till landets ledande lyriker. En aning avsigkommet, lite försummat, tycks det mig, lite slarvigt. Fast väl tänkt. En imponerande tankekraft stiger upp ur stenen: Dikten lever! Chile lever och överlever!

PÅ FLORIDAS KULLE, inte långt därifrån, ligger Pablo Nerudas Valparaisohem La Sebastiana, efter en spansk skonare och till minne av spanjoren Sebastian Collao som var den förste ägaren och den som ursprungligen letade rätt på den idealiska platsen för ett hus. Hela Valparaiso breder ut sig nedanför med hamnen och havet skimrande i soldiset. Huset

påminner om ett skepp med kommandobrygga och utkik, det reser sig uppåt likt stäven på en båt i storm. Inuti finner man Nerudas typiska avtryck: böcker, kartor, skepp, galjonsfigurer, buteljer, snäckor och ansiktsmasker. Men

också en skön länstol vid fönstret, en sängkammare med ett Mondrianmönstrat överkast på sängen, studerkammare med utsikt över havet, ett mönstrat handfat i porslin och ett badrum i grönt och turkos kakel. Liksom förstås den obligatoriska baren, där husets herre själv serverade drinkar åt gästerna.

Men Neruda bodde ändå inte så mycket på La Sebastiana. Allra helst tycks han ha vistats i Isla Negra, huset vid havet ett tiotal mil söder om Valparaiso. Detta hus är absolut storslaget, ett

skepp, det också, men ännu mer ett konstverk, en installation som till fullo uttrycker sin ägares överdåd och kraft. Skeppsmodeller seglar genom rummen. Föga förvånande berättar guiden att Pablo Neruda åträdde havet samtidigt som han var rädd för det.

Diego Riveras porträtt av Matilde.

Han kunde inte simma. Utanför huset ligger en liten fiskebåt, liksom uppspölad på klipporna. I den kunde ha ta sig en tur ute på vågorna.

Men allra mest tycker jag ändå om Nerudas hus i Santiago, det som han ursprungligen byggde som ett kärleksnäste för sin sista hustru Matilde Urrutia, medan deras kärlek ännu var en hemlighet och han fortfarande gift med en annan och hon också. Matildes ande känns i huset. Hon hade här sitt eget arbetsrum, och Diego Riveras porträtt av henne flammar stolt på väggen. Hon var rödhårig. Bilden är dubbelexponerad. Med ena delen av sig själv blickar hon framåt, mot betraktaren, med den andra, den hemliga, vänder hon blicken åt sidan och ur hennes hårman framträder Nerudas profil. Utanför huset syns resterna av den porlande bäck som skulle ge en illusion av hav, när man stod på balkongen. Också detta hus har karaktären av ett skepp, golven lutar och väggarna glänser brunbetsade som i en kaptenshytt.

PABLO NERUDA AVLED bara ett par veckor efter general Augusto Pinochets blodiga statskupp 1973 och hans hem skövlades av militären. Men i hemlighet höll Matilde stånd. Hon förde böckerna i säkerhet och såg till att förstörelsen trots allt inte gick alltför långt. Efter Pinochets fall i början av 1990-talet lyckades hon få till stånd en fullständig restaurering. Hon fortsatte också själv att bo i huset fram till sin död ett tiotal år senare. Liksom de övriga Nerudahemmen drivs det nu av en stiftelse och besöksströmmen slutar aldrig flöda.

Nerudas dikt är regn och kärlek och folk-tillbedjan. Han växte upp i södra Chile där vintrarna utmärks av ett aldrig upphörande regn. Tidigt identifierade han sig med de många människorna, deras längtan och vilja till ett bättre liv. Förtrycket av gruvarbetarna i norr gjorde honom till kommunist. Gabriela Mistral, Nobelpristagare 1945 – Neruda fick priset 1972 – var hans förebild. Hos henne finns en förtvivlad sorg över en förlorad kärlek. Det var drivkraften bakom allt hon skrev. Men hon var också lärarinnan som bland skolbarnen kunde få utlopp för sina gäckade känslor. Hos både Mistral och Neruda finns ett grundackord som går i moll, medan hos Huidobro ironi och skarp syn leker över sidorna. Tillsammans gestaltar de tre upp viktiga delar av Chiles temperament.

UNDER MIN VISTELSE i Chile, bara några veckor före jordbävningen, försökte jag fånga upp dessa sidor i folkvimlet. Jo, här finns en stramhet och ett allvar som kanske kan knytas till det katolska arvet – inte för inte kallas chilenerna för Latinamerikas engelsmän i sina skraddarsydda kostymer – men också till de endast nödtorftigt

läkta såren efter militärdiktaturen. Alltsedan frigörelsen från spanjorerna och självständighetsförklaringen 1818 finns i Chile en demokratisk tradition, sargad av inbördeskrig och blodiga uppgörelser mellan jordägare, arbetare och indianer, men ständigt återupprättad – ända tills den plötsligt ersattes av en av Latinamerikas blodigaste regimer – med CIA:s benägna bistånd. I slutet av 1980-talet röstades Pinochet bort, men han kom aldrig att ställas inför domstol, trots ihärdiga försök. Det är ett sår, som gjort det möjligt för Pinochetanhängarna att överleva och än idag faktiskt hävda att tortyren och mordandet aldrig ägde rum, att berättelserna är överdrivna, att de som tvingades i exil bara var opportunistiska lycksökare – trots att både rättegångar, utgrävning av massgravar och försoningsarbete bevisar motsatsen.

FRAM TILL JORDBÄVNINGEN var Chile en blomstrande nation, präglad framför allt av den ekonomiska boom som det ökande priset på koppar – landets viktigaste exportvara – och de chilenska vinernas popularitet står för. Fattigdomen hade pressats tillbaka, men samtidigt hade klyftorna mellan rika och fattiga vidgats. Nu krävs en gemensam mobilisering för att bemästra tragedin – eller så kommer de djupa sprickorna i den chilenska samhällskroppen att stiga upp till ytan på nytt, likt en mental jordbävning efter den rent fysiska.

I valet den 17 januari vann den konservative Sebastián Piñera, känd som mediemogul och ägare av Chiles flygbolag LAN, ett tecken i tiden så gott som något. I tjugu år har Chile styrts av en center-vänsterunion med tidigare presidenten Eduardo Frei i täten, men nu hade folk tröttnat på regeringens ineffektivitet samtidigt som Piñera flyttat sig mot mitten. Nej, han är absolut ingen Berlusconi, förklarade radions Latinamerikakorrespondent Lars Palmgren för mig, han vet skillnaden mellan business och politik. Att efterträda den i alla läger populära kvinnliga presidenten Michelle Bachelet blir nog emellertid inte lätt; hon lämnar nu sin post efter stipulerade två perioder. Som ensamstående mamma, politisk vänsteraktivist på 70-talet och tortyroffer under Pinochet representerar hon en sorts okuvlighet som också ingår i den chilenska karaktären.

Valet i januari genomfördes lugnt och ordnat efter alla konstens regler – problemet är bara att man måste registrera sig för att få rösta och det struntar 80 procent av de unga i. Deras politiska likgiltighet för att inte säga direkta bortvändhet, är kanske Chiles största – dolda – problem. ✨

Storbritannien

En brittisk tragedi

Efter tretton år vid makten går Labourpartiet mot ett förlustval. Väljarna har fått nog av Gordon Browns ledarskap.

Av Mats Wiklund

DEN KONSERVATIVE parlamentsledamoten Enoch Powell konstaterade att "alla politiska karriärer slutar i ett misslyckande". Powells pessimistiska men realistiska utsaga – byggd på egna, bittra erfarenheter – tycks i högsta grad tillämplig på Gordon Brown. Hade han dragit sig tillbaka efter tio år som finansminister och låtit någon annan i Labour ta över efter Tony Blair skulle eftermälet blivit mer smickrande. Nu riskerar Brown att bli mannen som gjorde britterna fattigare och förde Labourpartiet ut i den politiska kylan.

Tanken att ärkepolitikern Brown skulle ha gett upp sina drömmars mål är naturligtvis löjeväckande. Från den dagen som Tony Blair blev Labourledare (21 juli, 1994) drevs Gordon Brown av ett glödande revanschbehov. Hans förtalskampanjer, raseriutbrott och konsekventa ovilja att samarbeta med 10 Downing Street är sedan länge belagda. När väl Blair lämnade sitt ämbete i juni 2007, delvis som en följd av Browns intrigerande, delvis som en följd av det utbredda motståndet mot Irakkriget, fick den ständigt sammanbitne skotten äntligen sin vilja igenom.

MEN INTE ENS NÄR förstaplatsen var vikt åt honom, när det bara handlade om att defilera in i mål, gick det att hålla demonerna i schack. Gordon Brown gjorde klart att en ledarskapsstrid aldrig skulle komma på tal. Ingenting fick störa hans stora stund. Den stora förnyelsedebatten som många inom partiet hade hoppats på blev därför aldrig av.

Under några bebadade månader gick det ändå över förväntan. Brown uppträdde med tyngd och säkerhet och fick de konservativas partiledare David Cameron att se ännu yngre och oprövd ut än han var. I den situationen slog hybris till. Gordon Brown lät regeringskolleger gå ut i medierna och tala om nyval, för att skaka de konservativa

och sluta de egna leden. Men utgången blev den motsatta. De konservativa tog sig samman och genomförde en partikonferens som stärkte Cameron och satte press på Brown. Opinionsmätningar visade att en Labourseger var långtifrån självklar. Nyvalsplanerna skrinlades samtidigt som Brown under mediernas hänskratt försäkrade att de aldrig varit aktuella.

Därefter, från senhösten 2007, tilltog mörkret och med den ekonomiska krisen skymtades inte en tillstymmelse till solstråle över Labourpartiet. Väljarna som såg sina husvärden rasa, jobb försvinna och vanskötta bankers överlevnad garanteras av statliga skattemiljarder påmindes om att marken beretts under Gordon Browns tid som finansminister. Han var nu den mest illa sedde politikern, kanske till och med individen, i Storbritannien. Höger och vänster enades om valutgången: Over and out, Brown!

Men sedan årsskiftet har ett nytt stämningsslag infunnit sig. De konservativas överläge i opinionen har krympt och plötsligt diskuteras en minoritetsregering som en fullt tänkbar eventualitet efter valet. Förklaringen lyder att väljarna ännu inte riktigt vet vad de konservativa står för, att de ännu inte rehabiliterat sig efter 90-talsårens skandaler och tillkortakommanden. Alla vet att nedskärningar de närmaste åren blir oundvikliga och hårdföra. De konservativas hårdföra besparingsretorik – ägnad att lugna finansmarknaden och skapa trovärdighet – kan ha blivit kontraproduktiv.

Men längtan efter maktskifte har vuxit sig så pass stark att tanken på ytterligare fem år med Labour lär övervinna eventuella reservationer inför David Cameron. Enoch Powell får åter rätt om ännu en politisk karriär. Gordon Browns stora stund visade sig vara prolog på den personliga tragedi som han själv i allra högsta grad bär ansvaret för. ✨

Det grekiska självbedrägeriet

Det har länge varit min uppfattning att en enda kort formulering kan avslöja en djupt liggande oärlighet. De flesta mördare jag träffat som dödat någon genom att hugga dem med en kniv beskriver till exempel vad de gjorde genom att säga "Kniven gick in". Det var alltså kniven som styrde handen, inte handen som styrde kniven.

Detta sätt att formulera det hela minskar deras skuld i deras egna ögon och även, hoppas de, i andras ögon. Mord utförs av vapen, inte av människor.

När jag nyligen läste en förstasidesartikel i den franska tidningen *Le Monde* fångades min blick av en formulering som tydde på oärlighet: "Europeiska länder som är offer för spekulation." Det främsta land som artikeln refererade till var Grekland.

De som känner till den varma och vänskapliga anda som råder mellan Europas alla folk, den orubbliga klippan som EU vilar på, lär ha uppskattat de nationella stereotyper som snabbt uppstod, eller snarare återuppstod, i spåren av den grekiska krisen. För tyskarna var grekerna en massa parasitiska svindlare; för grekerna var tyskarna en massa obotfärdiga nazister.

Men låt oss, som fransmännen säger, återvända till våra får. Formuleringen "offer för spekulation" förutsätter att internationella finansmän, av skäl som de själva bäst känner till, apropå ingenting bestämde sig för att ruinera ett litet land; landet självt, eller snarare regeringen i detta land, hade inte gjort något för att förtjäna denna diskriminerande behandling.

Med en ärligare formulering är situationen emellertid denna: den grekiska regeringen dolde bedrägligen (men vågar jag säga: förutsägbart?) omfattningen av sina lån för sina europeiska allierade; och när bedrägeriet avslöjades på grund av att man inte kunde betala skulden, följde en pokermatch. Skulle tyskarna komma till grekernas räddning eller inte?

DET ÄR VÅRT ATT FRÅGA SIG VAD DEN grekiska regeringen gjorde med alla pengar man lånade. Svaret är enkelt: förutom att fylla sina egna fickor köpte man sig röster med dem genom att upprätthålla en levnadsstandard, särskilt för anställda inom den offentliga sektorn, som inte var berättigad av nivån på landets verkliga ekonomiska produktion.

Man spenderade pengar man inte tjänade in, och lånade istället. Detta är utan tvivel möjligt under ett antal år, men såvida man inte är det land som utfärdar världens reservvaluta lär antalet år bli litet.

För den händelse att jag skulle uppfattas som antigrekisk, låt mig säga att grekerna har bedrivit samma politik – den finaste frukten av senare tiders europeiska politiska filosofi – som många, troligen de flesta, andra länder i Västeuropa har bedrivit de senaste två eller tre decennierna. Grekerna har kanske varit mer förslagna, men de upptäcktes också tidigare. Huruvida tyskarna är beredda att betala för Portugal, Spanien och så vidare, bara för att hålla det europeiska skeppet flytande, återstår att se; men bara en Candide kunde förbise de möjligheter till framtida konflikter som hela denna affär rymmer.

Vad beträffar mitt eget kära land – Storbritannien – så är dess huvudstad, London, norra Europas Aten. Här talar jag inte om Perikles eller Sokrates Aten, som man förstår; jag talar om Aten under Pandreous, *pere et fils*. London kunde därför lätt bli ännu ett oskyldigt offer för ondskefull finansiell spekulation. ✨

Theodore Dalrymple är läkare, debattör och författare, vars senaste bok *Second Opinion: A Doctor's Notes from the Inner City* kom ut hösten 2009. Kolumnist på bland annat *Spectator* och *New Criterion*.

Översättning:
Jim Jakobsson

I korthet

Utblick

✨ Gud förbjöd en koalition mellan de konservativa och liberalerna efter det brittiska

**SPECTATOR
BLOGS**

valet, skriver Fraser Nelson i *Spectator*: "Jag är övertygad om att det blir ett kortvarigt elände, eftersom ingen kommer att agera långsiktigt. Westminster's system kan inte bemästra koalitioner och ett parlament utan en klar majoritet leder till nyval. Från första dagen kommer varje slags liberal-konservativ koalition att ha ögonen på ett nyval."

✨ James Macintyre i *New Statesman* har talat med en nära medarbetare till Gordon

NewStatesman

Brown som uppger att han stannar kvar som Labourledare även om valet förloras. "Premiärministern har gjort klart att han tänker följa Labourpartiets historia. Clement Attlee, till exempel, avgick inte förrän fyra år efter förlustvalet 1951. Harold Wilson blev två gånger premiärminister efter att ha stannat kvar som partiledare (efter förlustvalet) 1970. Till och med Jim Callaghan stannade kvar ett år efter att han förlorade 1979."

✨ Strejker under valrörelser är ingenting som en Labourledare och tillika premiärminister

TIMESONLINE

önskar sig. Men, skriver *Times* politiske kommentator Roland Watson, för Gordon Brown kom strejkhoten från fackförbundet Unite och British Airways anställda som på beställning. "Kommer Brown verkligen att riskera Labours samarbete med Unite inför valet? Det passar honom onekligen att framstå som om han är på passagerarnas istället för på flygpersonals sida. Inom fackliga kretsar finns en insikt om att Browns lojaliteter måste ligga hos väljarna snarare än hos fackets medlemmar."

✨ *Guardians* politiske kommentator, Michael White, noterar att Labours kampanjtema "rätt-

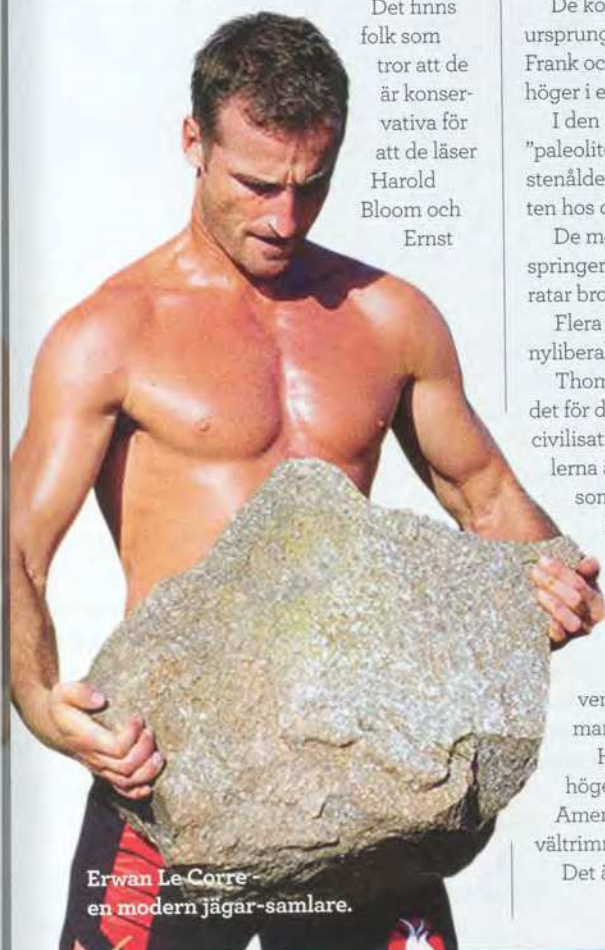
guardian.co.uk

visa" var Gordon Browns val. White fruktar att det inte lär hjälpa. "Dyra program för att hjälpa de fattiga har inte misslyckats, men de rika har hjälpt varandra mer. Slutsatsen att 'rättvisa' inte uppstår av en slump, och att ett omvalt Labourparti djärvare måste tackla ekonomisk ojämlikhet, är en allmän uppfattning. Men det lär bli ett svårått budskap till skeptiska väljare efter 13 år vid makten."

Urbana grottmänniskor

Nyligen drog en debatt om huruvida den svenska högern är en tänkande höger eller inte in i storstadens morgontidningar. Kanske, kan man tycka i dessa tider av samtidsdyrkan, att det hänvisades lite för mycket till filosofer vars tankar har väl många år på nacken. Vänder man blicken mot väst, hittar man däremot en levande höger som provar nya fräscha bakåtblickande vägar.

Det finns folk som tror att de är konservativa för att de läser Harold Bloom och Ernst

Erwan Le Corre – en modern jägar-samlare.

Jünger i tredelad kostym. Till dem tvingas man nu säga: Kom igen när du har genitalierna i ett rör och sprintar barfota över storstadssavannen på jakt efter kreatur som ätit gräs.

Thomas Frank, kolumnist i *Wall Street Journal*, konstaterade nyligen att den amerikanska konservatismen – i sin revolt mot staten – har nått sin yttersta punkt.

De konservativa vill tillbaka till ett ursprungligt naturtillstånd, suckar Thomas Frank och upptäcker med fasa en framtida höger i en artikel i *New York Times*.

I den skildras de dagliga äventyren hos "paleoliter", "urbana grottmän", som hyllar stenålderskost och försöker återskapa vitaliteten hos de förhistoriska jägarna och samlarna.

De motionerar med stockar, kastar sten, springer barfota, äter nästan bara kött och ratar bronsålderskåk som bröd.

Flera av dem beskriver sig själva som nyliberaler.

Thomas Frank konstaterar förskräckt att det för dessa urbana grottmänniskor är själva civilisationen som är problemet – skattereglerna är lika artificiella och ohälsosamma som dess diet av godis, sprit och tomma kolhydrater.

Grottmännens inofficiella ledare John Durant svarar dock lakoniskt på Twitter: "Att leva hälsosamt är ingen partisanrörelse."

Men Frank är orolig: "För 'the cavemen conservatives' är det enkelt: varje man för sig själv."

Huruvida vi i Sverige har en tänkande höger eller inte är som sagt inte klarlagt. Amerikanerna ser i alla fall ut att få en vältrimmad och muskulös höger.

Det är onekligen en väg ut, det också.

Fredrik Sandberg

FOTO: CLAUDIO BRESCHIANI/SCANPIX

Prins Carl Philip visar upp lite ny-gammal design.

Gnistskydd för pyromaner

Den kunglige designern, prins Carl Philip, presenterade nyligen sitt senaste tillskott till kungarikets inredning: ett gnistskydd i form av ett brinnande Tre kronor.

Tanken är att undersåtarna, för en nätt summa om 13 500 kr, varje kväll framför brasan ska kunna återuppleva slottsbranden 1697 och, enligt prinsen, bli påmind om vad "eld kan göra".

Vad elden gjorde 1697 var att den, förutom att den förstörde ett vackert slott, förtärde 18 500 tryckta böcker och 1 100 medeltida manuskript. Varför detta brutala bokbål skulle vara något som gemene man på aftonkröken skulle vilja återuppleva torde endast designprinsen ha svar på.

Mattias Hessérus

FOTO: CLAUDIO BRESCHIANI/SCANPIX

En påminnelse om vad "eld kan göra".

RÄTT MAN PÅ RÄTT PLATS

Han har publicerat ett 30-tal böcker sedan debuten 1968. De har handlat om fransk litteraturhistoria, de baltiska länderna, om Orwell, makt och vanmakt, om den europeiska romantiska rörelsen under perioden 1790-1860. Han har också skrivit vad som betraktas som det viktigaste verket i Danmark om Kaj Munks liv, det heter kort och gott *Munk*, utkom 2000 och följdes av *Mere Munk*. I februari utsågs han till ny dansk kulturminister. Han heter Per Stig Møller, föddes 1942 och har bland annat varit lektor vid Sorbon-

ne-universitetet. För sitt partis, Det Konservative Folkeparti, räkning har han tidigare varit såväl miljö- som utrikesminister. Han har förtroende i breda kretsar i danskt kulturliv och hälsades med nästan uteslutande lovord vid sin utnämning. Också kulturradikala kretsar, som *Dagbladet Information*, menade att hans bildning och litterära kunskaper kommer att gagna hela det danska kulturlivet. Några musiker anmärkte att han "kanske inte vet så mycket om rytmisk musik", men att de ändå var positiva.

Thomas Nydahl

De flesta förs den här

Förra året hade vår fond Brummer Multi-Strategy en avkastning på nästan 12 procent. Det kanske inte låter så mycket jämfört med en del andra fonder, men vi är faktiskt nöjda.

Förvaltarna har nämligen överträffat målsättningen att Brummer Multi-Strategy över tiden ska ge sina sparare mellan 8 och 10 procent i avkastning per år.

Brummer multi

Och för oss är det kärnan i en skicklig förvaltning.

Låt oss förklara varför.

En god fondförvaltning handlar inte bara om att maximera avkastningen. Det handlar lika mycket om hur man gör för att åstadkomma den. När du bedömer en fonds kvaliteter, räcker det därför inte med att bara titta på resultatet. Du måste också bedöma vilken risk som togs för att uppnå den avkastning du fick. Och det är först när du väger avkastning mot risk som du verkligen ser hur bra en fond är, eller om du lika gärna kunde köpt en lott. Vem vill hantera sin pension eller långsiktiga sparande på det sättet? Målet för en skicklig förvaltning är alltså att väga avkastning mot risk på bästa sätt. Något

som Brummer Multi-Strategy lyckats ovanligt bra med. Brummer Multi-Strategy har nämligen en så kallad Sharpe-kvot¹ på hela 1,53 mätt sedan fondens start 1 april 2002. Sharpe-kvoten presenterades i mitten på 60-talet av William Forsyth Sharpe, ekonomipristagare till Alfred Nobels minne, och är ett mått som visar relationen mellan avkastning och risk i en placering. Den är helt enkelt ett sätt (av flera) att bedöma hur skickligt en fond förvaltas och används till exempel av Morningstar.

En tumregel är att ju högre Sharpe-kvot, desto bättre förvaltning. En traditionell portfölj med 50 procent svenska obligationer samt 25 procent svenska och 25 procent globala aktier, skulle till exempel haft en Sharpe-kvot på 0,3 för perioden april 2002 till december 2009.

$$SR = \frac{r_P - r_F}{\sigma_P}$$

Sharpe-kvoten för Brummer Multi-Strategy var alltså, under samma period, fem gånger så hög. Fonden har alltså haft ovanligt bra avkastning i förhållande till den risk förvaltarna tagit. En stor del av framgången beror på att Brummer Multi-Strategy är en fond som kan investera i alla Brummer & Partners hedgefonder. Tanken är

¹ Sharpe-kvoten definieras här som portföljens avkastning (r_P) minus riskfri ränta (r_F) dividerat med portföljens risk (σ_P) mätt som standardavvikelse på årsbasis.

² Avser perioden sedan Brummer Multi-Strategy start 1 april 2002 till 31 december 2009. För Stockholmsbörsen används indexet SIX-RX inkl. utdelningar.

Brummer Multi-Strategy är en specialfond enligt 1 kap 1 § lagen (2004:46) om investeringsfonder. Observera att historisk avkastning inte är en garanti för framtida avkastning. De pengar som placeras i fonden kan både öka och minska i värde och det är inte säkert att du får tillbaka hela det insatta kapitalet. För mer information, vänligen se fondens faktablad och informationsbroschyr på www.brummer.se.

...ar inte hur bra fonden är.

att de ingående fonderna ska balansera varandra. När en fond går lite sämre brukar det vägas upp av att en annan fond går lite bättre. För spararna i Brummer Multi-Strategy har denna egenskap gett en mycket god riskspridning.

Men Brummer Multi-Strategy har fler fördelar än hög Sharpe-kvot. Sedan starten 2002 har den haft en avkastning på över 100 procent. Under samma period gav Stockholmsbörsen cirka 70 procent². Investerade du 100 kronor i Brummer Multi-Strategy för åtta år sedan skulle du idag alltså haft 200 kronor. Motsvarande investering i Stockholmsbörsen skulle gett dig cirka 170 kronor i plånboken. Det kan betyda mycket för ett långsiktigt sparande, till exempel till pensionen.

Att ha en jämn avkastning under flera år, har faktiskt större effekt än vad många tänker på. Speciellt för dig som har ett långsiktigt perspektiv på dina placeringar. Tänk dig att följande exempel visar årsavkastningarna för två fonder under tre år. Vilken fond tror du ger det bästa resultatet i slutändan:

+20%, -30%, +40%
eller
+10%, +10%, +10%

Investerar du i den första fonden, blir din ackumulerade avkastning +18 procent efter tre år medan fonden med en jämn avkastning faktiskt ger dig +33 procent. Brummer Multi-Strategy är därför ett bra alternativ i stället för exempelvis en pensionsförsäkring hos ett traditionellt livbolag. Den är även ett bra komplement till andra placeringar eftersom fonden inte följer börsutvecklingen, på fackspråk kallas detta att fonden har låg korrelation mot börsen. Brummer Multi-Strategy är också konkurrenskraftig när det gäller avgifter. Avgifterna är till största delen prestationsbaserade och du slipper, som med traditionella fond-i-fond-lösningar, betala "dubbla" avgifter.

Vill du få möjlighet till ännu högre avkastning, och då självklart till lite högre risk, finns fonden i en belånad version, Brummer Multi-Strategy 2xL. För dig som ser fördelen i att minska risken och ändå ha möjlighet till stabil avkastning över åren, tror vi att Brummer Multi-Strategy har mycket att erbjuda. Vill du redan idag komma igång med ditt sparande i Brummer Multi-Strategy, besök www.brummerlife.se och bli kund direkt.

Vill du veta ännu mer innan du bestämmer dig, läs på hemsidan eller ring 08-566 214 80 så berättar vi om hur Brummer Life kan ge dig en bättre utveckling för ditt sparande.

Välkommen.

BRUMMER LIFE

Bortanför en engelsk vardag

Det brittiska landskapet West Midlands präglas av hög arbetslöshet och en stor andel invandrare. Många problem med kopplingar till politisk islam, al-Qaida och terrorism har utgått från detta område.

Av Thomas Nydahl

Det är tolv sedan jag kom till Birmingham första gången. Med taxi åkte jag från flygplatsen in till centrum. Det var kväll. Stadsbilden tedde sig alltmer välbekant. Jag hade sett den förut, närmare bestämt i Libyen. Utmed de stora vägarna, ju längre in mot stadskärnan jag åkte, stod moskéerna allt tätare. Birmingham Central Mosque byggdes 1969 och är en av Europas största. Ordföranden för Birmingham Mosque Trust, doktor Mohammad Naseem, är en äldre, kontroversiell muslimsk ledare, född i Amritsar och utbildad i Pakistan, som bland annat hävdar att al-Qaida inte existerar. Han har också jämfört Tony Blair med Adolf Hitler och sagt att Blairs politik gentemot brittiska muslimer var jämförbar med Hitlers judepolitik (BBC, 6/8 2005). Birmingham har idag runt 110 moskéer.

Då, våren 1998, hade den kontroversielle politikern, stadens son Enoch Powell just avlidit. Birmingham gick in i en ny era, där det politiska etablissemangets två stora partier sällan eller aldrig diskuterade invandringsfrågor. Birmingham hade svåra motsättningar i sitt nära förflutna, med regelrätta gatustrider mellan olika etniska grupper. Att studiet av islam redan då stod högt på universiteten hade sin självklara förklaring. Moskéerna var många och skulle bli fler.

Då bodde jag en hel termin på ett av Selly Oaks colleges, på promenadavstånd till Bristol Road, där bussarna går in till centrum. Jag hade med mig diffusa minnen av en Björn Afzelius-sång som besöjde staden på ett allt annat än smickrande sätt. Jag visste att man byggt bilar och motorcyklar här och att en ansenlig del av den industrialism som både Karl Marx och Friedrich Engels beskrivit i sina verk låg här utmed kanalerna. Birmingham, andra största stad i Storbritannien, så olik London, som en annan värld.

Jag lärde känna Birminghams vardag, köpte alltid min morgontidning av det unga sikhiska paret i kiosken.

Nu har så mycket hänt.

Staden sjuder, vid sidan av nedläggningarna, av

just den digitaliserade framstegsoptimism som präglar den nya brittiska medelklassen. Men förlorarna då? Just det, de fortsätter förlora. Som om de vore för alltid sammanbundna fenomen sprider sig fattigdom och fetma, drogmissbruk och smuts. Den dagliga förnedringen märks överallt: på bussar, i butiker och på pubar. Huvudena hänger tunga och känslan av nederlag är stark. De unga kvinnorna med sina snaskätande barn i vagnarna fångar varje dag min blick. De finns överallt, som om de vore ett eget socialt skikt i brittisk samtid. Det kanske de är? Arbetslösa, försörjda av olika bidragssystem, utanför varje kontakt med brittisk vardag som innefattar arbetsliv, sociala nätverk, inkomster och anständigt boende. Deras barn har en jämmerdal stämplad i blicken. Tomheten tycks ha okuperat två generationer samtidigt.

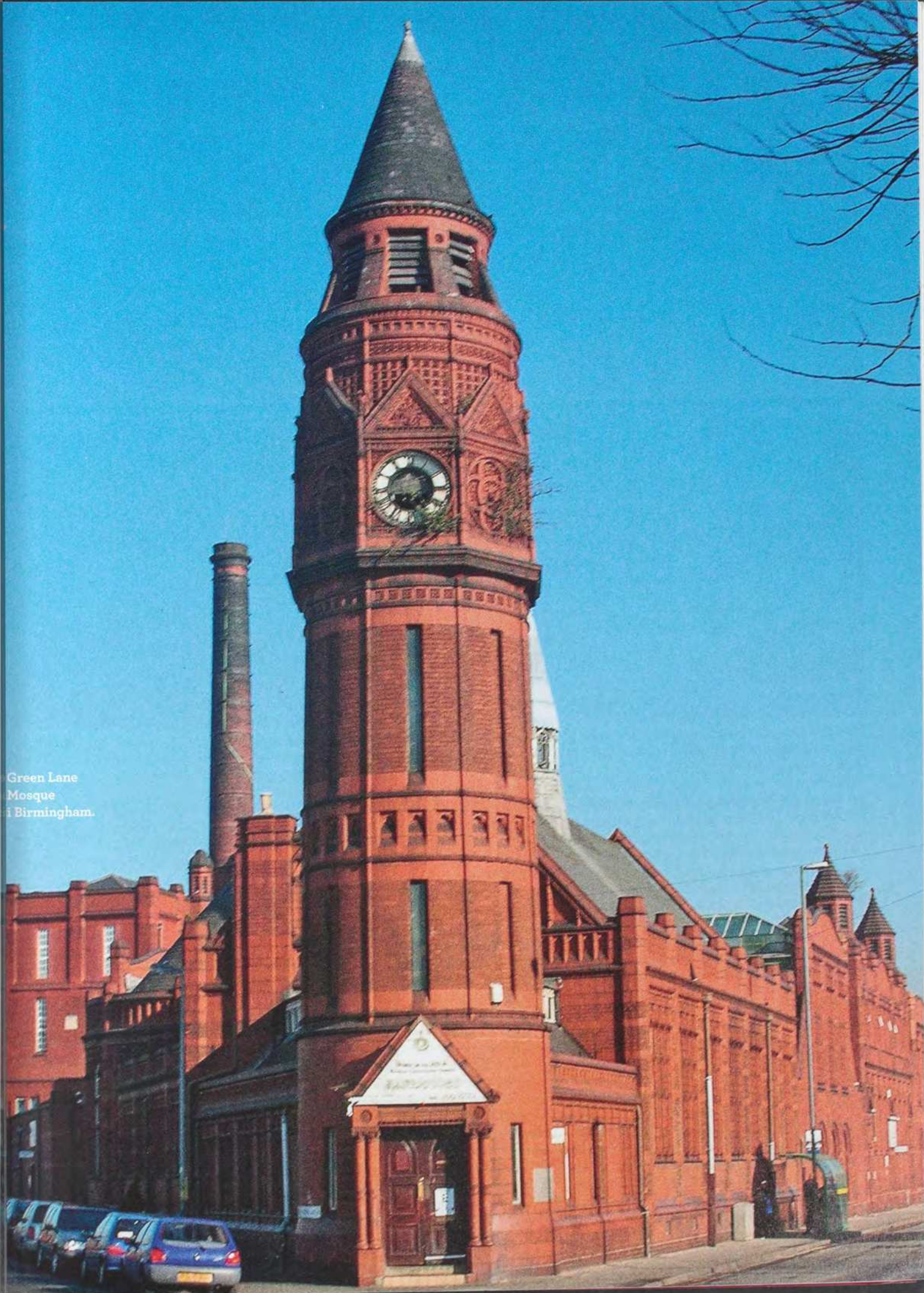
Efter några dagar ger jag mig ut på resa i Black Country. Att se de en gång små städer som numera är ett slags kranskommuner till Birmingham, är nödvändigt för att kunna säga något som helst om vad som hänt i den forna gruvnäringens landskap. Jag åker röda dubbeldäckare genom landskapet. Det som jag trodde bara var stadsbussar trafikerar hela distriktet. Smidigt och enkelt med ett relativt billigt resekort sätter jag mig och åker, från ort till ort. Första större samhälle jag når på en dryg timme är Wolverhampton – när jag hör stadens namn tänker jag på fotboll.

Jag läser mig till kunskaper som snabbt visar att Wolverhampton är en av Englands främsta inflyttningsstäder. "Hur många människor i staden kan hitta fyra eller ens tre eller två förfäder här?" frågar Frank Sharman i sitt arbete *Heritage and Cultural Roots*.

Hit kom man från landsbygden under tidigt artonhundratalet, och sedan fylldes staden på med irländare, polacker, ukrainare, italienare, ryska judar, västindier och afrikaner. Idag anses staden vara den främsta magneten för illegal invandring. Det som en gång i tiden var ren arbetskraftsmigration är idag något annat. Staden växte från 150 000 invånare till 250 000 på tio år, en bit in mot andra halvan av 1960-talet, sedan sjönk befolkningstalen igen och har idag stabiliserats en bit under kvartsmiljonen. Wolverhampton kan sägas vara repre-

Thomas Nydahl är författare. Hans senaste bok är *En centraleuropeisk af-ton. Breven från Alvar Alsterdal* (2010).

Green Lane
Mosque
in Birmingham.

sentativ för den långt ifrån problemfria mångkulturationen England. Här ligger synagogan jämte protestantiska och katolska kyrkor, vilka i sin tur vetter mot moskéer, hinduiska och buddhistiska tempel. Också invånarna själv talar om vissa stadsdelar som getton. Gatubilden ger syn för sängen: till denna stad har man kommit resande från hela världen.

Att vandra runt i staden är att tvinna samman förflutet med nuet. Sikher och muslimer bygger storslagna tempel och moskéer, kupolerna syns över alla de hukande små bostadshusen.

Brittiska West Midlands, detta Black Country som fått sitt namn av månghundraårig kolbrytning, tycks idag inte veta på vilket ben det ska stå, om det ska fortsätta fylkas kring schakten där det svarta guld det hämtades upp, och odla den kulturen – på puben, på fotbollsarenan och i de lokala hembygdsbladen – eller om det ska ta steget fullt ut och bli en del av den postmoderna samtiden.

Klyvnaden känns överallt. När jag med möda klättrar upp till Dudley Castle, en borg som började byggas på tusentalet och som sedan hade sina glansdagar som befäst samhälle under 1300–1500-talen, ser jag hur brittiska pappor berättar för sina barn om det brittiska samhällets blodiga historia, om krig och religioner som fenomen intimt förknippade med varandra.

Sittande på många landsvägsbussar ser jag ett för mig nytt landskap öppnas, by efter by, stad efter stad. Museerna flaxar förbi: läsmuseet, fabriksmuseet och chokladmuseet, men också allt det som präglar ett samhälle i detta gamla industrilandskap: de kristna kyrkorna och kapellen, små och stora, pubarna som tycks ha slagit ner rötterna i varje kvarter. I West Bromwich passerar jag den gigantiska Albion-fotbollsarenan, och sedan kan jag fördjupa mig i dess historia genom att läsa veckotabloiden Bugle (som vet allt om gruvornas och fotbollslagens historia).

Som resande författare förmedlar man ibland intryck och erfarenheter på en ganska ytlig och skissartad nivå. Det är kanske i sin ordning så länge man inte förmedlar några direkta lögnen. Men efter varje resa får jag en stark känsla av att inte heller ha förmedlat hela sanningen – också den med skavanker och sura dofter. Ska man vara alldeles sann blir det därför också med nödvändighet texter om kulturellt förfall och nivellering som inte bara handlar om okunskap och nederlag, utan också om det dagliga livets terror från elektroniska och elektrifierade världar. Det blir texter om djup vantrivsel i en kultur.

Vi återvände till Birmingham av två skäl: vi skulle koppla bort vardagen och jag skulle samla material till en bok. Vår första anhalt var kväkarnas college, Woodbrooke i Selly Oak, ett område i staden där många av universitetets byggnader finns, liksom anrika chokladfabriken Cadbury. I den fridfulla och lågmälda atmosfären där kände vi oss välkomna. Att vi också fick sova i det rum som Gandhi bott i gjorde känslan särskilt stark. Woodbrooke präglas helt av kväkarrörelsens ideal. Denna antiauktoritära och utomkyrkliga, kristna rörelse kan jag känna respekt för, eftersom den lever i ett slags

dämpad attityd gentemot både maktstrukturerna och allt som står i motsättning till det enkla livet. Här talar man lågmält och ingen är utsedd att vara predikant eller chef. Man har en daglig stab av kontorsarbetande administratörer, ytterst få, men själva colleget sköts av dem som kallas Friends in Residence, vilket är människor ur kväkarrörelsen, som mot fritt boende och mat sköter rutinsysslorna. Runt huset, en stor vit byggnad som en gång i tiden tillhörde chockladkungen Cadbury, finns en vacker park med vattendrag. Att Birminghams genomfartsled Bristol Road rusar förbi alldeles utanför glömmar man snabbt. Ett milt brus är allt som hörs.

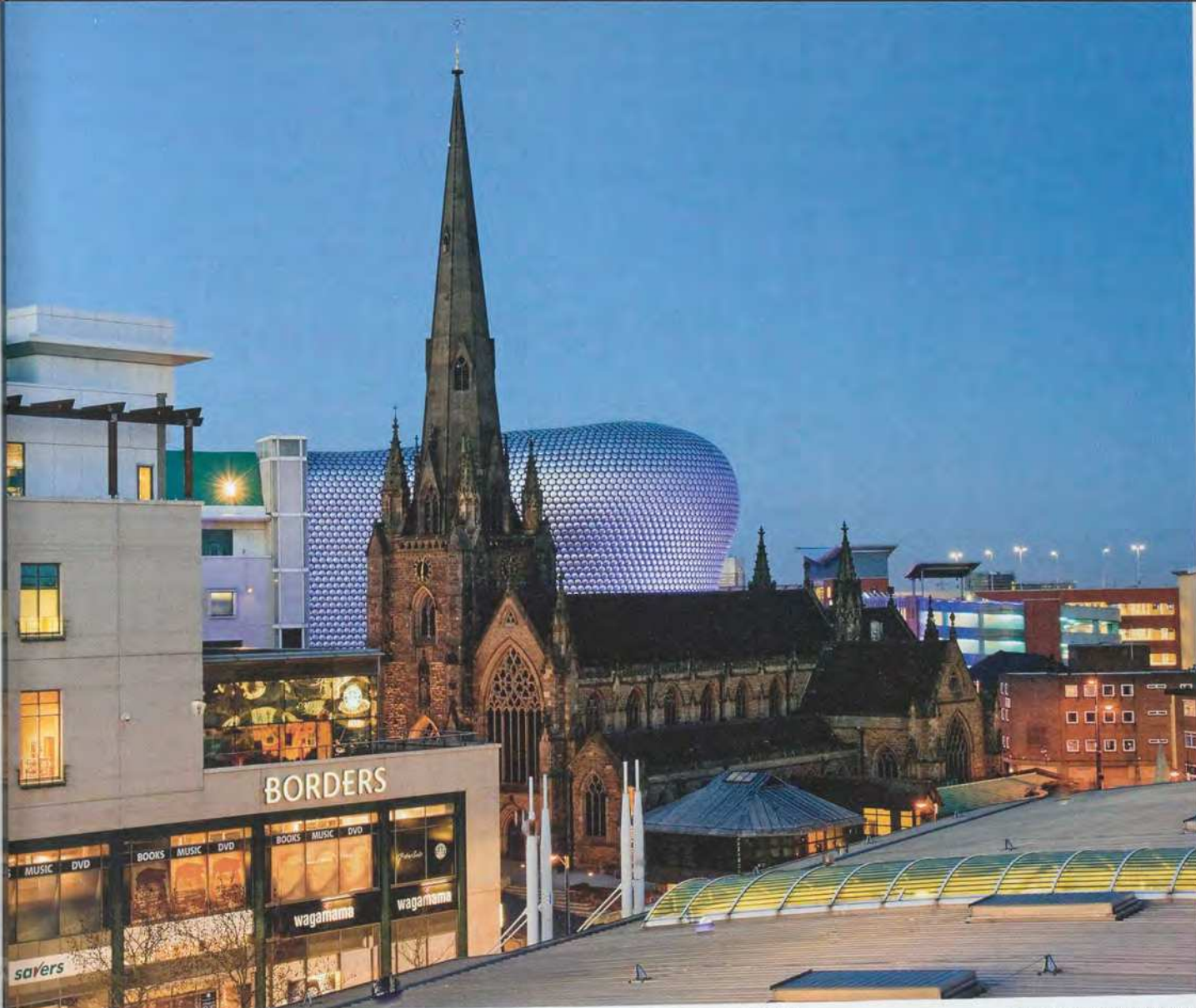
I West Midlands är sammanhakningen av lokalsamhällena ett resultat av ett misslyckande, som utifrån en förvänd syn på rättvisa antagit att det fattiga området kunde ligga intill det rika utan att någon skulle se vilket som var vad och att alla därför skulle leva lyckliga. Men i Birminghamområdet Solihull vet människor skillnaden. När politikerna därför nu beslutat sig för en femton år lång renovering av norra Solihull, så beror det bland annat på den djupa orättvisan. I södra delen har man flest miljonärer i England, utbildningsnivån är hög, och det är inkomsterna också, medan det i norra Solihull är precis tvärtom: flest tonårs-mödrar, trångboddhet, stor andel elever som lämnar skolan utan godkända betyg, drogmissbruk, fattigdom, kriminalitet och arbetslöshet.

Det råder rentav en stor skillnad i livslängd mellan de två delarna: de välbärgade invånarna lever tio år längre än de utsatta och fattiga grannarna i norr! *Birmingham Post* kallar det "en skandal" som i sig rättfärdigar detta gigantiska förnyelsearbete, som bland annat kommer att leda till att alla befintliga köpcentra, skolor, daghem och vårdcentraler rivs och ersätts med nya. Dryga 40 000 människor kommer att påverkas, i och med att 8 000 nya bostäder byggs som ersättning för de 1960-talshus som ska rivas. Utöver de nya kommer 12 500 bostäder att grundligt renoveras. I sådana termer och siffror kan ett gigantiskt misslyckande beskrivas. Det som byggdes i framtidstro, naiv och ytlig, skulle visa sig vara ett kortlivat projekt, där människor för illa och stöttes ut. Att knappt femtio år gamla stadsdelar måste jämnas med marken är facit nog. Jag såg exakt samma sak vid min vistelse i Birmingham 1998, då förorten Castle Vale, ett skräckexempel på gettokultur där droger och våld härskade, helt revs för uppförandet av ett stort område med antingen högst trevningars hyresrätter eller med klassiska *semi detached*-hus. Castle Vale råkade få nytt liv tack vare ett projekt initierat av Margaret Thatcher: House Acting Trust (HAT).

Ett land är inte bara sina stadsdelar och sina klasskillnader. Landet är också en nation där folket har en gemensam historia, ett gemensamt språk, kulturarv och ett slags kollektiv identitet som möjliggör allt ifrån vardagliga små möten, samtal och överenskommelser till avtal och affärer. Det är inte detsamma som att säga att en nation inte får eller kan ha minoriteter. Rakt inte! Den som hävdar det har fastnat i romantiken kring den "etniska" renheten och faller därför snabbt ner genom falluck-

I West Midlands är sammanhakningen av lokalsamhällena ett resultat av ett misslyckande, som utifrån en förvänd syn på rättvisa antagit att det fattiga området kunde ligga intill det rika utan att någon skulle se vilket som var vad och att alla därför skulle leva lyckliga.

"Birmingham, andra största stad i Storbritannien, så olik London, som en annan värld."

FOTO: FOODFOLIO/NORDICPHOTOS

Från den individuella och konfessionsfria talangen hos den enskilde konstnären har det brittiska etablissemanget här anslutit sig till en kultur som begränsar människan till sitt religiösa vara.

antill historiens soptipp. Men det som utmärker en nation och dess identitet är att den står så trygg i detta, att den med generositet och självklart demokratiskt sinne kan hysa både en och flera minoriteter. Det kunde man kalla för verklig mångfald. I vårt eget land kan minoriteter som samer, finnar, judar leva så, också med erkännande av språkliga och andra drag som skiljer dem från majoritetsbefolkningen men som aldrig tillåter dem eller oss att hamna i ett fientligt förhållande till varandra.

Vad betyder det att en särskild tävling utlyses för muslimska författare, ivrigt påhejat av premiärminister Gordon Brown med orden "This is a wonderful opportunity to bring excellent writing by Muslim writers to new audiences." I Birmingham hade man kallat in Randa Abdel-Fattah som domare för sådana författare, låt vara den allra yngsta åldersgruppen, i kategorin "Under 16's Category for the Muslim Writers Awards 2008", till huvudbiblioteket, i ett arrangemang av Birminghams City Council, 2008 National Year of Reading and organisationen Scholastic.

Så vänjer man ju allmänheten, sakta och försiktigt, vid tanken på etniskt definierad litteratur, religiöst gruppbedingad prosa och poesi, som ska

framstå som ett litterärt framsteg men som i själva verket är ett jättesteg tillbaka till den tid då extrema politiska rörelser kunde fördöma eller hylla en författare utifrån dennes hudfärg, religionstillhörighet eller "ras". Det senare begreppet går inte att använda idag. Därför väljer man att tala om den religiösa identiteten, som om den i grunden kunde bestämma det slags mänskliga erfarenhet som litteratur bygger på.

På så vis bidrar de brittiska myndigheterna till en fördjupad segregation och ett ökat getto-tänkande. Initiativet främjar inte det moderna samhällets sekulära jämlikhetsideal, utan bidrar istället till att separatistiska och isolationistiska rörelser handlingsutrymme stärks. Arrangemangets genomslagskraft garanteras av att man kopplar celebriteter från popkulturen till det, i år Jermaine Jackson, mest känd för sin tid i Jackson 5 och som bror till Michael Jackson. Jackson är muslimsk konvertit, lever numera i Dubai, men deltar som lockbete i arrangemang som dessa. Från den individuella och konfessionsfria talangen hos den enskilde konstnären har det brittiska etablissemanget här anslutit sig till en kultur som begränsar människan till sitt religiösa vara. Det kan knappast sägas vara en upplyst eller demokratisk tanke.

”

Det är inte lärarnas arbetstid som är det intressanta utan elevernas. Svenska elever tillbringar nämligen många år i skolsystemet, men alldeles för lite tid i skolan och med sina studier.

Arbetsgivarna vill att lärarna ska vara mer i skolan, trots att det är eleverna som borde tillbringa mer tid där. En lösning är att dela upp läsåret i tre terminer.

Tre terminer är bättre för elever

Av Anders Rönmark

Rapporter om hur många timmar varje elev lägger ned på skolarbetet väcker alltid debatt, och om antalet minuter som varje ämne får – mer språk, mer idrott, mer matematik, mer historia? – utkämpas en ständig kamp.

Utnyttjas lektionerna effektivt? Hur många minuter tillbringar varje elev med sina lärare? Hinner alla med? Tiden är viktig i skolan och kommer också att bli en het fråga i årets avtalsrörelse.

Tyvärr av fel anledningar.

Om "onödiga strider" vore en tävling aspirerar nämligen Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) på både guld, silver och brons. Enligt SKL är ett mål med årets avtalsrörelse att skapa "ett tydligare ledarskap" i skolan och detta ska göras genom att begränsa möjligheterna för ferieanställningar och förtroendearbetstid.

En lärare arbetar idag i genomsnitt 1 767 timmar per år, precis som alla andra kommunalanställda, men för alla lärare som har ferieanställning, vilket de flesta har, är arbetstiden fördelad utifrån läsårets terminer. Det gör att en arbetsvecka är 45,5 timmar, och att ledigheten är längre under sommaren och vid jul, något som tydligen sticker i ögonen på arbetsgivarna.

Det som verkligen tycks störa SKL:s företrädare är dock lärarnas så kallade förtroendearbetstid. Av de 45,5 timmar som lärare med ferieanställningar arbetar per vecka är nämligen "endast" 35 reglerade. De övriga tio och en halv timmarna är förtroendearbetstid; läraren kan välja själv när och var han eller hon vill utföra sitt arbete.

Detta vill SKL sätta stopp för. Arbetsgivaren bör, enligt SKL, själv få avgöra om ferieanställning eller semesteranställning (alltså vanliga 40-timmarsveckor) ska tillämpas och förtroendearbetstiden skall tas bort. Det ska tydligen göra ledarskapet i skolorna tydligare och leda till att resultaten för-

bättras. Hur vet ingen. Tankevurporna är så många att det nästan är svårt att veta var man ska börja.

FÖR DET FÖRSTA kontrollerar rektorerna redan lärarnas arbetstid; läraren har i praktiken bara rätten att avgöra var och när han eller hon ska göra sina förtroendetimmar, inte vad som ska göras.

För det andra finns det ingen poäng med att en lärare tillbringar mer än 35 timmar i veckan i skolan. Om eleverna inte är på plats, varför ska då lärarna vara det? Blir proven mer välrättade och lektionerna bättre förberedda bara för att det arbetet görs i skolans lokaler? Konferenser och andra möten lärare emellan existerar faktiskt redan, så något behov av att stänga in lärarna i skolan för att de ska lära känna varandra bättre och börja samarbeta mer finns inte.

För det tredje förstår inte arbetsgivarna hur bra dagens system faktiskt är i ekonomiskt hänseende. Med något längre sammanhängande ledighet under julhelgerna och på sommaren accepterar lärarkåren lägre löner och obetald övertid (för de flesta lärare arbetar mer än 45,5 timmar i veckan). Och eftersom förtroendearbetstiden kan förläggas till andra platser än skolan

blir ropan på acceptabel arbetsmiljö inte särskilt höga.

SKL:s krav om en helt reglerad arbetstid för lärarna visar hur kommunpolitikerna ser på läraryrket. Ett tecken på att ett yrke betraktas som kreativt och intellektuellt är att det finns ett mått av frihet under ansvar när det gäller arbetstiden. Skulle en person verksam inom akademien, kulturen eller den skrivande professionen acceptera att en arbetsledare bestämde helt över var och när arbetet skulle utföras? Blir en person mer stimulerad i sin yrkesutövning av stämpelklockor? Är det genom likriktning och mindre frihet som de bästa studenterna ska lockas att bli lärare?

Att diskutera arbetstid är inte fel, men det är inte lärarnas arbetstid som är det intressanta utan elevernas. Svenska elever tillbringar nämligen många år i skolsystemet, men alldeles för lite tid i skolan och med sina studier. Med färre än 200 lagstadgade skoldagar per läsår, och med sammanlagt tolv läsår i grund- och gymnasieskola, blir svenska ungdomar klara med sina gymnasiestudier betydligt senare än ungdomar i andra länder. Det skapar problem, eftersom gymnasiestudierna ofta följs av långa utlandsresor, ströjobb och andra former av sabbatsperioder innan akademiska studier påbörjas. Sent ut från gymnasiet, sent in på universitetet, sent ut i arbetslivet – det är inte så Sverige tacklar globaliseringens utmaningar.

Det borde därför vara dags för de svenska skolpolitikerna – och som sådana brukar också många kommunpolitiker klassificera sig – att åter på allvar diskutera frågan om ett läsår med tre terminer. Med tre terminer och kortare ledigheter mellan terminerna än idag – kort sagt: med fler dagar i skolan per läsår och ökade studieinsatser – barnas väg för färre än tolv år i grund- och gymnasieskola. 18-årsdagen borde inte firas i en gymnasieskola utan på ett universitet.

Om ett system med tre terminer infördes skulle åtminstone en av SKL:s drömmar, den om att plocka bort ferieanställningarna, gå i uppfyllelse. Tre terminer per läsår leder nämligen till 40-timmarsarbetsveckor och fem veckors semester på sommaren för lärarna. Det skulle dock inte ta bort behovet av förtroendearbetstid, och det skulle också innebära betydande kostnadsökningar i form av övertidsersättningar, skarpare arbetsmiljökrav och möjligheten för lärare att bete sig som "vanligt folk" och ta ut komplidighet och semesterdagar mitt under terminerna.

Det blir inte dyrt. Det blir väldigt dyrt.

Men det borde väl de av arbetstiden så fascinerade kommunpolitikerna vara beredda att ta? För skolans och elevernas bästa.

Anders Rönmark är politisk redaktör på *Tidningen Ångermanland* och Örnsköldsviks Allehanda

Tungfotat om Haiti

MATS LUNDAHLS KRITIK av beskrivningen av Haitis problem slår tillbaka mot honom själv. Empiri och upplysning istället för ironier hade kunnat bidra till en seriös diskussion.

Lundahl skäms i *Axess* (2/2010) å professorskårens vägnar på grund av en artikel i *Aftonbladet* om Haitis problem av Peter Hallward. Om man antar att citaten ur artikeln är någorlunda representativa finns onekligen anledning att känna sig beklämd. Men Lundahls eget inlägg återupprättar knappast kårens anseende. Hans karaktäristik av Hallwards inlägg: "Klyschor och substantiv i stället för analys, antagna samband ... obevisade påståenden som framförs som självklarheter" är en rätt träffande beskrivning också av Lundahls inlägg.

Mot Hallwards påstående att Kubas regering förmår skydda sina medborgare vid katastrofer står Lundahls tungfotade ironi: "En jordbävning i Havanna hade studsat på Fidel Castos fasta principer, de byggnader som har uppförts enligt socialistiska byggnormer hade givetvis stått kvar..." En bättre variant av professorlighet hade väl varit att komma med lite empiri i frågan! Vad har hänt när marken i Havanna skakat?

Hallward skyller tydligen misären på USA:s ockupation sedan 1915 medan Lundahl hävdar att skurkaktiga presidenter plundrat landet. De två är inte uppenbart ömsesidigt uteslutande. USA har under förra seklet av olika, mer eller mindre goda, realpolitiska skäl tolererat eller understött skurkar lite varstans i världen. En seriös diskussion av varför Haitis problem, som Lundahl påstår, är självförvållade och inte hänger samman med till exempel kolonial historia, makt- eller handelspolitik eller utländskt ägande vore spännande. En uppräknings av namnen på sju, underförstått skurkaktiga, presidenter är inte ens en början; i vart fall inte för den som i likhet med mig bara känner igen far och son Duvalier. Det är väl oss måttligt insatta, som Lundahl borde försöka upplysa?

Lundahls professorlighet kontrasterar på ett beklämmande sätt mot de följande bidragen i *Axess*; fyra sakliga och intellektuellt kraftfulla artiklar om "ideologiska slagfält" av två journalister, en doktorand och en lektor. Ett enda yttrande av Lenin, finner jag ibland värt att citera: "Om folkens sak överlättes åt professorerna är den förlorad."

Lars Emmelin är professor vid Blekinge Tekniska Högskola

Replik: Plattfotat och förnumstigt

LARS EMMELIN OCH jag kan vara överens om en sak: professor Emmelin behöver upplysas. Avsikten med mitt inlägg var just att upplysa om Peter Hallwards djupt missledande analys, där syftet primärt är att smutskasta USA och glorifiera Castroregimen på Kuba, inte att försöka förstå Haitis problem.

Emmelin tycker inte om att jag raljerar med Castro och de andra skäggen, men den empiri som Emmelin vill att jag ska presentera istället finns inte. Jag känner inte till någon jordbävning på 13 kilometers djup med epicentrum 25 kilometer från Havanna.

Emmelin citerar med välbehag Lenin, men mig veterligen var det Bismarck och inte Lenin som tyckte att fäderneslandet skulle gå förlorat om det kom under professorsvälde. Jag hoppas det går lika bra som den andra plattfotade förnumstigheten.

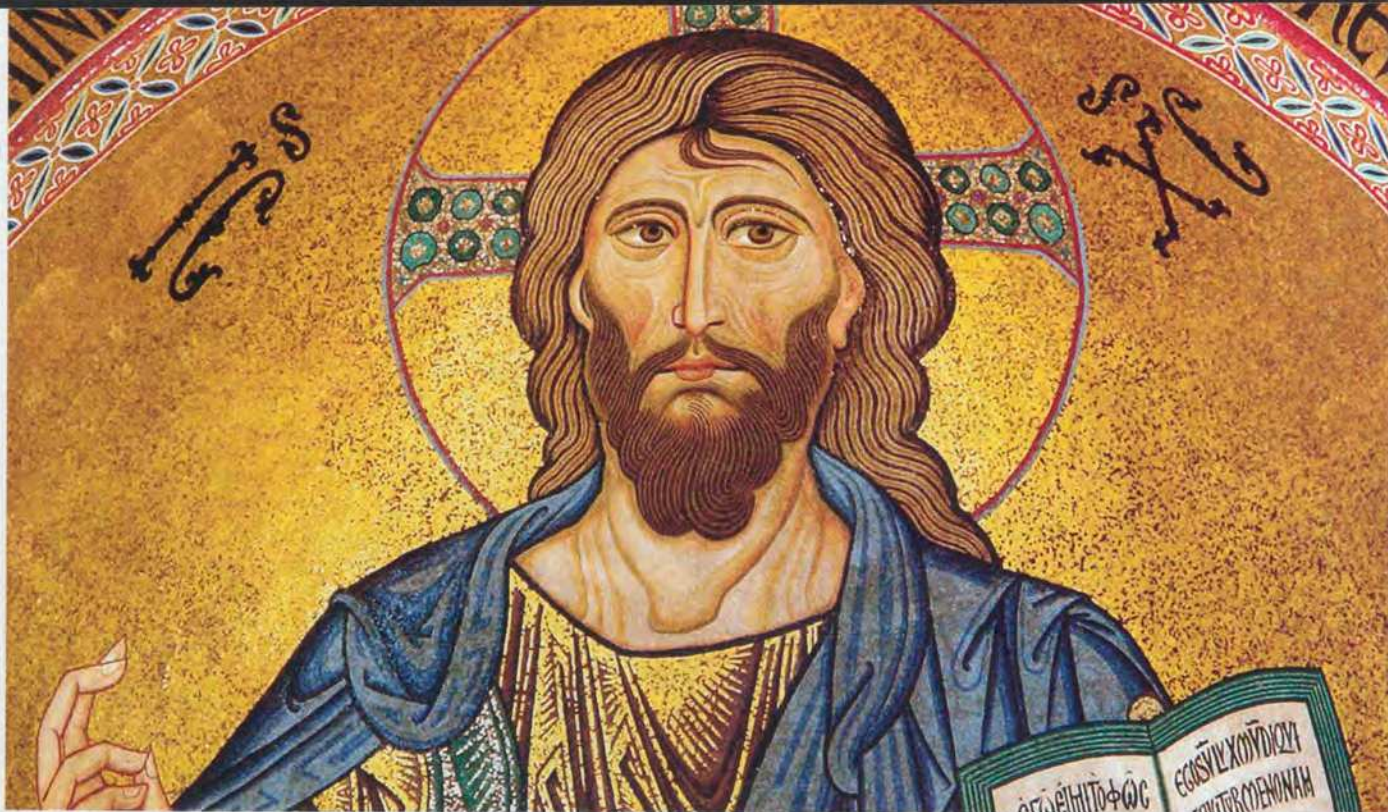
"Förtroende är bra, kontroll är bättre", är ett annat apokryfiskt yttrande av Vladimir Iljitsj som Emmelin kan fundera över. Man kan tillämpa det på Hallwards analys. Den klarar inte en granskning. Hall-

ward vet mycket väl vad som hände i Haiti under 1800-talet, men han väljer avsiktligt att förtiga det. På historikerspråk kallas detta tendens, på vardagsspråk kallas det förvrängning. Mitt inlägg handlar om Hallwards analys, inte om min egen. Vad jag själv anser om Haitis problem kan Emmelin lätt hitta om han går in i publikationslistan på min hemsida. Det borde han klara.

LENIN LITADE INTE på någon. Han tog själv hand om staten, och han tog sin uppgift på blodigt allvar. Kanske var det därför det gick som det gick – som Oswald Spengler hävdade på sin tid: "Alla revolutionärer saknar humor och därför lider de alla skeppsbrott. Småaktig envishet och brist på humor – det är definitionen på fanatism." Alla uppskattar inte heller ironi, så inte Lars Emmelin. "Lagom är bäst, så Tant Lagom." Jag ska aldrig mer skämta om San Fidel.

För övrigt skäms jag fortfarande på vissa kollegors vägnar.

Mats Lundahl är professor vid Handelshögskolan, Stockholm

Tvärtemot vad man kan vänta sig tycks västerlandets sekularisering leda till att religion blir alltmer politiskt laddad. Frågan är om det finns plats för en moderat gudstro om religion reduceras till en politisk fråga.

Åt Gud och kejsaren

Av Daniel Bergström

DE SENASTE ÅREN HAR VI sett ett flertal stor-säljande generalangrepp på religionen. Den nya ateismen, aggressivare och mer kompromisslös än tidigare, är på frammarsch. Religionskritiker som Richard Dawkins, Christopher Hitchens och Sam Harris har blivit internationella superkändisar.

Men samtidigt marscherar även religionen framåt. Förvisso sjunker kyrkibesöks-frekvensen stadigt, och den andel av befolkningen i Sverige som bekänner sig till den kristna tron är sedan länge under tio procent. Men religionen gör återigen efter en lång bortavaro anspråk på en plats i den offentliga debatten. Under största delen av 1900-talet har religionens tillbakagång parats med ett ljumt intresse för religion och religiösa frågor, som har setts som en angelägenhet för de närmast sörjande. Så är emellertid inte längre fallet. De ljumma årtiondena är över. Oavsett vad man tycker om det är religion överallt i västerlandet en brännande fråga som man inte kan ignorera.

I USA har den rörelse som lite slarvigt kallas "kristen höger", evangelikal kristendom med politiska ambitioner, länge rönt stora framgångar.

Richard Dawkins.

SAMMANBANDNINGEN av politik och religion är ett resultat av de senaste tjugo åren och är i grunden främmande för amerikansk politisk tradition. Trots att USA i jämförelse med många europeiska länder är ett djupt kristet land så är USA också sekularismens hemland. Republikanerna såg tidigare åtskillnaden mellan kyrka och stat som en amerikansk helgedom. Barry Goldwater, eller för den delen Ronald Reagan, övertygade kristna som de var, skulle inte ha känt sig

hemma i det konfessionella parti som republikanerna riskerar att bli.

I Europa är det är framför allt islams ökade närvaro som tvingar oss att på nytt ta ställning till religionens roll i offentliga och politiska sammanhang. I ett grundligt sekulariserat Europa innebär det ovana mötet med kulturer där religion och religiösa levnadsregler spelar en helt annan roll än hos oss en allvarlig kulturkrock. Det innebär också en utmaning som vi måste möta med stor eftertänksamhet. När ärkebiskopen av Canterbury, Rowan Williams, förra året föreslog att Storbritannien borde överväga att tillåta shariatlagstiftning att gälla för landets muslimska minoritet påminnes vi om att det är lätt för oss att tappa greppet om vilka värden som är de väsentliga. Den sekulära staten är ett framsteg som vi varken kan eller borde överge.

VAD VI SER ÄR MED andra ord ett paradoxalt fenomen; den fortgående sekulariseringen av västerlandet tycks, tvärtemot vad man kan förvänta sig, leda till att religion blir en alltmer politiskt laddad och känslig fråga. Sekulariseringen har knappast lett till någon ökad åtskillnad mellan andliga och

världsliga frågor, snarare tvärtom. Kanske är det själva sekulariseringen som har vässat religionsdebatten. När stater sekulariseras och religionen inte längre är inlåst i statsapparaten konkurreras ut av statsmakten.

Följden av detta kan vi exempelvis se i USA, som aldrig har haft en statsreligion som hållits under armarna av statsmakten utan där församlingarna alltid har behövt strida för att överleva. Då blir naturligtvis tonläget också högre. Nu ser vi samma sak, när en lagom ljum religion inte längre är en självklar del i det europeiska statsbygget.

En annan följd av sekulariseringsprocessen och att religionen inte längre har en naturlig plats i det offentliga är att toleransen minskar för att tro överhuvudtaget ska få synas utanför hemmets fyra väggar. Den nya ateismen tar sig allt oftare uttryck i ilska över själva förekomsten av religion och gudstro i

varförment rationella och upplysta tid, snarare än att helt enkelt för egen del förkasta religionen. Ett exempel är Humanisternas påkostade kampanj "Gud finns nog inte", vilken bygger på en påfallande primitiv definition av religion. Andlighet och gudstro likställs med ren vidskeplighet.

Det finns en klar risk att den politiserade synen på religion inte kommer att lämna någon plats alls för religion i sin egen rätt. Religion måste få vara vad den är, och diskuteras på sina egna premisser. Tyvärr saknar vi de intelligenta och slagfärdiga, men opolitiska, apologetiker som fanns under 1900-talet. Få personer har till exempel förmedlat kristendomens väsen med sådan styrka och ödmjukhet som C.S. Lewis i *Kan man vara kristen?* från 1952. Lewis kunde vara skarp, men aldrig övermaga dogmatisk eller nedlåtande. Övertygad med aldrig politisk. Den

katolske konvertiten G.K. Chesterton är ett annat exempel på en välformulerad 1900-talsapologetiker. Tyvärr riskerar den som idag vill diskutera trosfrågor på ett sätt de förtjänar att dränkas i rösterna från dem som har en annan syn på förhållandet mellan politik och religion, vare sig de är ateister eller troende.

Det vore tråkigt att se religionen precis som kulturen fullkomligt underordnas politiken. Trosfrågorna är inte bara större än så, utan av en helt annan art. Oavsett om man är troende eller inte så vinner man på att frågor om tro och religion får tas för vad de är, snarare än att behandlas som en frontlinje bland andra i kampen om den världsliga makten. Att ge kejsaren det som tillhör kejsaren och Gud det som tillhör Gud är klokskap som är giltig än.

Daniel Bergström är skribent

Visst var Kejne homofob

KAN VI BETECKNA IDÉER och föreställningar som homofoba om de uttryckts i en tid då ordet ännu inte var bruk? Frågan är intressant och viktig. Sätter vi vår tids etiketter på förfluten tid så finns risken att bli anakronistisk och vi missar hur tänkandet förändrats. Men är vi medvetna om tänkandets liksom begreppens skiftningar kan vi göra det, och i vissa fall kan det rentav vara belysande. Ett exempel: Begreppet rasism började användas i Sverige först under mellankrigstiden, men att nutida forskare beskriver 1800-talets fysiska antropologi som rasistisk ses i regel som både relevant och klargörande.

ÄR NEGATIVA FÖRESTÄLLNINGAR om andra uttryck för fientlighet eller rädsla? Den allt vanligare ändelsen -fobi, som i homofobi, transfobi, islamofobi, tyder på att vi i vår tid hellre ser den negativa attityden som en

form av rädsla som kan övervinnas med information och upplysning. Rasism och sexism framstår däremot som företeelser som ska motverkas politiskt. I praktiken blandas dock perspektiven, och sätten att motverka homofobi idag sker genom information och samtal såväl som genom lagstiftning mot diskriminering.

I marsnumret av tidskriften *Axess* riktar författaren Hans Hederberg kritik mot den forskning som vuxit fram om den så kallade Kejneaffären åren runt 1950. Han menar dels att denna affär främst rörde andra frågor än homosexualitet, och dels att det är fel att kalla Kejne och hans uppbackare på tidningen *Arbetaren* för homofober eftersom han anser fobi vara ett sjukligt tillstånd. I min avhandling *Frihet att njuta* (1994) kallar jag *Arbetaren* homofobisk vilket Hederberg alltså tycker är fel. Hederberg skriver att jag visserligen lyfter fram en del tvivelak-

tiga uttalanden från *Arbetaren* men lutar sig ändå mot tidningens chefredaktör som förklarar att det inte var de homosexuella man ville angripa utan rättsröten.

FÖR ATT GÖRA EN LÅNG historia kort: I sin bok *Om dessa tiga...* (1950) liknar pastor Karl-Erik Kejne homosexualitet vid ett lyte som likt andra lyten ska bekämpas med "krafttag". Homosexualiteten säger han vara en "jordmån för vad som är sjukt och kräftskadat i människovärlden". Tidningen *Arbetaren* beskriver under samma tid homosexualiteten som en "farlig säregenhet", målar upp bilder av "det homosexuella träsket" och frågar retoriskt: "Vart homosexernas diktatur socialt och politiskt kan leda till, har 'männen kring Hitler' nogsnat uppenbart". Vad ska man kalla detta om inte homofobi?

Lena Lennerhed är professor i idéhistoria vid Södertörns högskola och RFSU:s ordförande

Replik: Anakronistiska anklagelser

FÖRST "HOMOFABI". DET är ingen privat definition som jag använder mig av. Enligt ordböckerna, *Svenska Akademiens ordlista* och *Bonniers svenska ordbok*, är fobi ett närmast sjukligt tillstånd: "onormal skräck t ex för att vistas på öppna platser" respektive "ängestfull tvångsföreställning".

Förvisso förekom i Sverige på 1950-talet, liksom idag, fobiska reaktioner inför homosexuella – homofobi. Det är ett bra och starkt ord. Men det ska naturligtvis användas på ett relevant sätt. För den som utan skygglappar studerar rättsaffärerna, Kejneaffären, är det uppenbart att de ledande aktörerna – Vil-

helm Moberg, Karl-Erik Kejne och *Arbetarens* journalister – inte drevs av homofobi.

För att underbygga sin användning av ordet återger nu Lennerhed några citat från Kejne och *Arbetaren*. Ett par av dem kan jag inte identifiera, men det är möjligt att de figurerat i utkasten av den rättsstrid som utkämpades. *Arbetarens* redaktör har för sin del beklagat oförsiktiga, alltså tanklösa, skrivsätt och försäkrat att tidningens redaktion inte hade någon negativ inställning till homosexualitet som sådan. Jag är beredd att tro honom.

Min diskussion gäller de ledande aktörer

som jag nämnt. Lennerheds avslutande citat om homosexernas diktatur som leder henne fram till utropet "Vad ska man kalla detta om inte homofobi?" visar sig vara hämtat från en artikel på *Arbetarens* kultursida, skriven av en utomstående person, av allt att döma anställd inom kriminalvården. Det går självfallet inte att sätta likhetstecken mellan fristående medarbetare och *Arbetaren*.

När det gäller Kejnes synsätt – att homosexualitet kunde ses som ett "lyte" – var det en uppfattning som vid denna tid delades av nyckelpersoner bland de homosexuella.

Hans Hederberg är författare och tv-producent

TEMA

IMPOPULÄR POPULISM

Opportunister och populister blir allt fler i svensk partipolitik och allt fler väljare är beredda att byta parti under valrörelsen. Mottagligheten för Sverigedemokraterna är därför ingen slump utan hänger samman med en långsiktig politisk trend. Samtidigt har samhällsdebatten om främlingsfientlighet och rasism fastnat i abstraktioner och spekulationer.

**Familj
Hembygd
Fädernesland**

Sverigedemokraterna
08-6412011

Tystnaden ökar om rasismen

Efter 1980-talets uppvaknande om den svenska främlingsfientligheten har samhällsdebatten gradvis förändrats. Människorna bakom statistiken syns inte längre och komplexiteten lyser med sin frånvaro.

Av Heléne Lööw

Förhållandet mellan medierna och rasideologiska och extremnationalistiska rörelser, har under efterkrigstiden varit komplicerat. Å ena sidan utgör vit makt-världen, med sin hemlighetsfullhet, sina uniformer och sin extremism, i kombination med våldsdåd utförda av medlemmar och sympatisörer, en stark lockelse. Å andra sidan har det under stora delar av efterkrigstiden funnits en debatt, i och utanför medierna, om att uppmärksamheten egentligen snarare gynnar extremnationalistiska och rasideologiska grupper än bidrar till att bekämpa dem. Andra omdiskuterade frågor är huruvida personer med rasistiska eller extremnationalistiska åsikter skall släppas fram i medierna eller ej. Vissa hävdar att de släpps fram i alltför stor utsträckning, medan andra menar att de bör få komma till tals i större utsträckning.

Bevakningen i medierna av extremnationalister och rasideologer har under efterkrigstiden ofta pendlat mellan tigande, förringande, demonisering och förlöjligande. Med detta sagt är det viktigt att framhålla att det också finns mycket bra journalistik på området. Ett genomgående drag i såväl den mediala bevakningen som den offentliga debatten är oförmågan att vidkänna att intolerans i olika former är en del av den svenska verkligheten. Sverige utgör inte det historiska undantag vi föreställde oss när bilden av det "goda Sverige" konstruerades efter andra världskriget. "Det goda Sverige" är ett land vars självbild skulle kunna sammanfattas i "antisemitism och andra former av intolerans fanns och finns, men inte här och i varje fall inte i någon större omfattning".

Intolerans i dess olika skepnader kom i debatten att förpassas till den yttersta politiska marginalen – eller ses som pojkstreck och förklaras med okunskap. Detta återfinns till exempel i den offentliga re-

toriken kring attentaten mot flyktingförläggningar i slutet av 1980- och början av 1990-talet.

Under efterkrigstiden kom dessa fenomen att i höggrad hänföras till den politiska marginalen eller till "unga, arga, frustrerade, okunniga och marginaliserade män" som egentligen inte menar vad de säger. Successivt upphörde i viss utsträckning intolerans att betraktas som ett ideologiskt fenomen och blev istället ett individproblem.

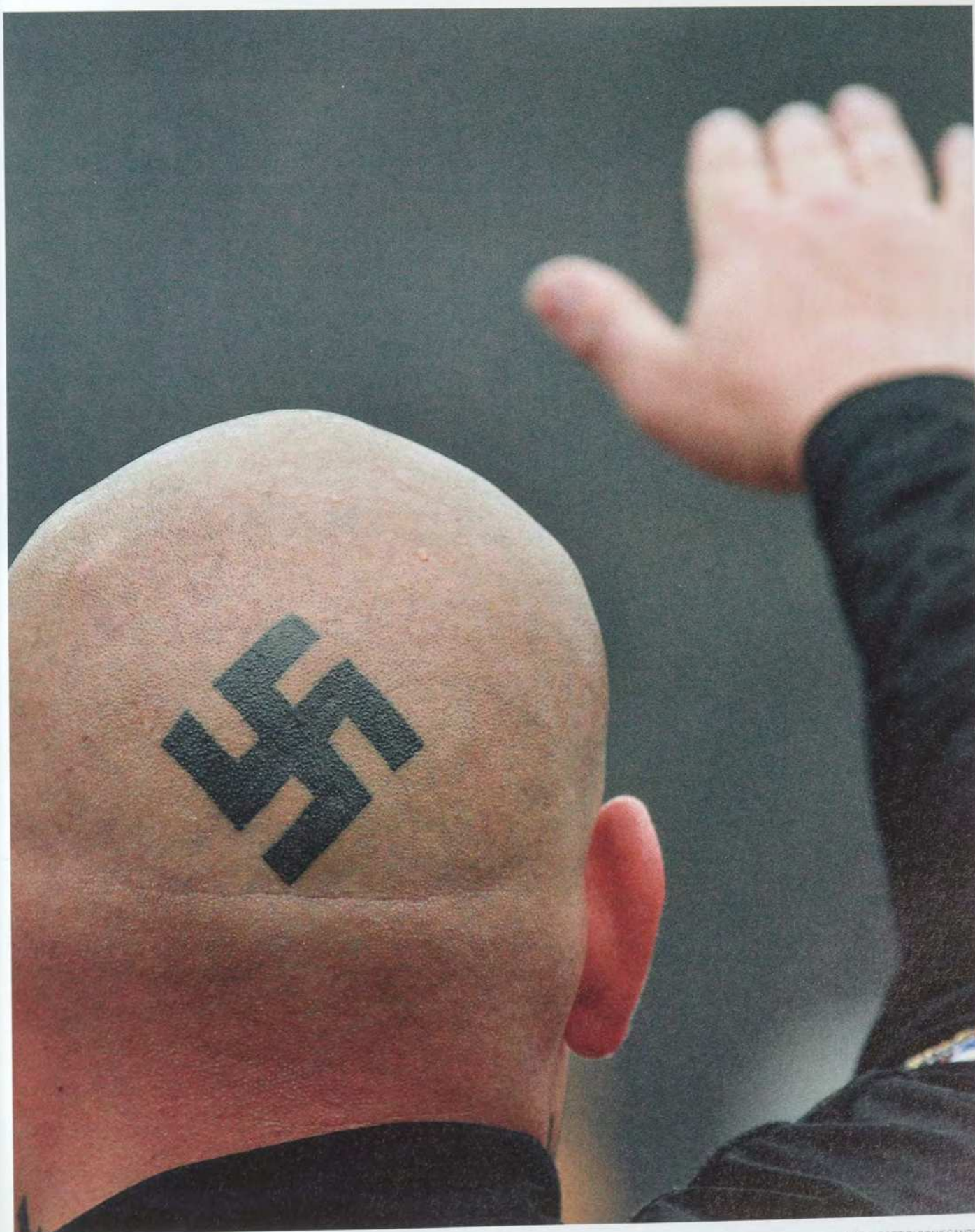
Den föreställning manifesterades i större skala för första gången i samband med den så kallade hakkors-epidemin 1959/60, när en våg av antisemitiskt klotter, vandaliseringar av judiska begravningsplatser och dylikt svepte över Europa. I dess kölvatten uppstod en intensiv debatt om hur detta var möjligt. Men i den svenska debatten relaterades som regel fenomenet inte till Sverige eller någon inhemsk tradition. I en tidstypisk ledare i *Skånska Dagbladet* i januari 1960 hette det till exempel:

Hur kan hatet mot en folkgrupp övervintra och spira på nytt i ett demokratiskt land som vårt? En förklaring kan vara att det är ungdomliga grupper med nazistsympatier som suggererats av de hakkorsmålade nazisterna i Tyskland, grupper som inte känner till Hitlers våldsdåd. Den västtyska republiken bör ta på sig ansvaret för den antisemitiska våg som nu går över Europa. Hakkorsmålandet och attentaten mot judiska kyrkor började i Tyskland. Härifrån har kampanjen spritt sig till andra länder.

Om de svenska reaktionerna på den anti-judiska vågen skriver idé-historikern Henrik Bachner i doktorsavhandlingen *Återkomsten*:

»

IMPOPULÄR POPULISM

Pojkstreck eller ideologisk övertygelse?

FOTO: SCOTT OLSON/SCANPIX

Reaktionerna tyder på att den antijudiska epidemins spridning till Sverige besvärade. Den ställer frågor som rörde vid sidor av den svenska historien få ville beröra, erinrade om ett förslutet få ville påminnas om. Antisemitismen passade inte in i den selektiva bild av Sverige och den svenska historien som nu mejslades ut. Tillsammans med rasbiologin och annat oönskat tankegodis hade den retuscherats bort. När antijudiska fördomar åter gav sig till känna fanns tydligt en stark dragkraft att förneka och omdefiniera dem som någonting annat. Det som i Västtyskland var antisemitism, blev i Sverige klåfingrighet, ragggarbråk och omognad.

Detta är förklaringar som efter en initial upprördhet gång på gång återkommer i medierna och i den offentliga debatten.

Under decennierna efter andra världskriget skapas också en stereotyp bild av vem som ger uttryck för olika former av intolerans – det är för det första unga och lågutbildade män, för det andra ensamma marginaliserade nazister och för det tredje ensamma personer från majoritetsbefolkningen. Avvikelser från detta mönster blir i många fall svåra att förhålla sig till i debatten.

Ett exempel på oförmågan att se intoleransens komplexitet är debatten kring Radio Islam. Radio Islam inledde sina närradiosändningar i Stockholmsområdet 1987. Radiostationen uppgavs vara "antisionistisk" och "propalestinsk". När sändningarna inledes hävdade stationens ansvarige utgivare Ahmed Rami, att syftet med radiostationen var att fördjupa vänskapen mellan svenskar och muslimer bosatta i Sverige samt fördjupa den politiska kunskapen om Palestinafrågan. Radio Islams sändningar präglades dock från första stund av antisemitiska inslag. Enligt Henrik Bachner fick Radio Islam i denna uppfattning stöd av en rad debattörer, vilka hävdade att närradiostationen företrädde en legitim ståndpunkt inom ramen för Mellanösterndebatten.

En delförklaring till detta kan, som tidigare antytts, vara att Rami till en början föll utanför ramen. Här hade vi att göra med en antisemit som inte uppfyllde den stereotypa karikatyren, det vill säga han var inte nationalsocialist eller en etniskt svensk enmansaktivist – tvärtom tillhörde han en minoritetsgrupp.

Affären med Radio Islam belyser också andra aspekter av oförmågan att hantera denna komplexitet. En som kom att figurera i Radio Islam-debatten var syster Marianne från den 1987 bildade så kallade Fristadsrörelsen, vilken gömde flyktingar som hotats av utvisning. Hon kom snabbt att bli en av förgrundsgestalterna i den antisemitiska rörelsen. Hon deltog i konferenser, skrev debattartiklar och gjorde utspel i pressen. Hösten 1987 intervjuades hon i Radio Islam. I intervjun sa hon bland annat: "Judarna har fått det där med Förintelsen på hjärnan. Det retar mig. Visst är förföljelserna av judarna och utrotningslägren från andra världskriget upprörande. Men judarna är inte den enda folkgrupp som utsatts för massaker."

I en intervju i *Sydsvenska Dagbladet* gjorde hon följande förtydligande: "När man säger att tyskarna expedierade judarna är det för mig lika fruktansvärt att flyktingar avvisas från Arlanda."

Reportern: – Gör detta tyskarnas skuld mindre?

Syster Marianne: – Ja, tyska armén vände sig alltså i Ungern till västmakterna, till Storbritannien och frågade om man kunde ta hand om judefrågan. Storbritannien sa nej. Då var tyskarna tvungna att ta hand om, ja vad ska vi säga, för tyskarna blev det helt enkelt en expe-

dieringsuppgift.

Reportern: – Vad var tyskarna tvungna att ta hand om? Kunde man inte låta judarna leva?

Syster Marianne: – Men hur ljusblå är du? Man hade ju gått in för en förintelse. När man då plötsligt får på halsen ett ytterligare antal miljoner judar, då måste man alltså försöka bli av med dom. Och man försöker bli av med dom på ett schysst sätt genom att fråga storkmakerna 'Ni har chansen att rädda dom här livet men stormakterna gör det inte.'

Reportern: – Var det Storbritanniens fel att judarna dödades?

Syster Marianne: – Ja, självklart."

Syster Mariannes uttalanden väckte stort uppseende och efter en våg av protester försvann hon successivt under 1988 från rampljuset. Men inte helt, hon kom fortfarande att inbjudas till konferenser. 1994 hamnade hon åter i blickfånget, då hon i en intervju i *Expressen* ännu en gång hävdade att "judarna fått Förintelsen på hjärnan" och tillade: "Förintelsen handlar inte om rasdiskriminering, utan om att man var rädd för judarnas maktpositioner i samhället, som alla österlänningar var de nämligen skickliga i affärer."

Fallet Syster Marianne kan tyckas paradoxalt men belyser en annan del av komplexiteten när det gäller olika former av in-

tolerans, nämligen att det inte finns någon motsättning mellan en negativ hållning till en minoritetsgrupp och en positiv hållning till en annan.

Det är fullt möjligt att samtidigt vara både "invandravän" och "invandrarfientlig". Det finns otaliga exempel på grupper och individer som uppvisar en djup solidaritet och offervilja gentemot en etnisk/religiös minoritet eller flyktinggrupp men som samtidigt kan uppvisa ett totalt avståndstagande till en annan. På samma sätt som den flykting- och invandringsfientliga sidan inte ensidigt är emot alla flyktingar, invandrare och minoritetsgrupper, är inte heller den "invandravänliga" /antira-

IMPOPULÄR POPULISM

FOTO: LEIF R. JANSSON/SCANPIX

sistiska sidan alltid ensidigt för alla flyktingar, invandrare och minoriteter. Bara för att en individ tillhör en minoritet betyder det inte nödvändigtvis att vederbörande solidariserar sig med andra minoriteter. I den offentliga debatten finns det dock sällan utrymme för nyanser och gråzoner. Framför allt finns inget utrymme för det mycket vanliga "både och". Den som en gång blivit känd som "humanitär flyktingvän" tenderar som regel att alltid vara på "den goda sidan" i debatten, medan den som blivit kända som "rasist" tenderar att för alltid föras till "den onda sidan".

Ett annat exempel på oförmågan att belysa komplexiteten är vad som under en lång tid skett i Södertälje, där den muslimska befolkningen utsatts för trakasserier från en grupp som tillhör en kristen minoritet i området. Förhållandena har uppmärksammats i lokalpressen, och den antirasistiska tidskriften *Expo* har gjort ett längre reportage – men i övrigt har trakasserier som pågått under en längre tid fått ett minimalt genomslag i medierna och i den offentliga politiska debatten.

Som frilansjournalisten Sakine Madon skriver på debattsajten *Newsmill*: "Min gissning: vänstern duckar för att de som trakasserar i Södertälje har utländsk bakgrund. Samma så kallade antirasister som letar islamofobi under minsta lilla sten bryr sig föga när muslimer inte kan bo i Ronna eller Hovsjö."

Och till detta kan läggas att när förövarna inte lätt kan kännas igen och fogas in i den välkända mallen, negligeras problemet eller definieras som någonting annat. I Malmö finns en liknande problematik. Här är det den judiska befolkningen som trakasseras och känner otrygghet. Här finns samma tystnad bortsett från *Skånska Dagbladets* reportage – även om en debatt nu flammade upp om kommunalrådet Ilmar Reepalus uttalanden i samband med att han intervjuades av *Skånska Dagbladet*. Inte heller i Malmö är situationen ny. Utvecklingen har tvärtom pågått under lång tid utan att den i någon

nämnavard grad har uppmärksammats. Södertälje och Malmö riskerar inte att i offentligheten förvandlas till ett nytt Sjöbo, Klippan eller Trollhättan – orter som blev symboler för rasism och intolerans under 80- och 90-talen. Tystnaden handlar inte bara om att skeendet inte kan fogas in i det välkända mönstret med unga frustrerade organiserade eller oorganiserade män, utan måste också förstås mot bakgrund av den tystnad som successivt har lägrat sig under 2000-talets första decennium.

M mycket har hänt under de senaste 20 åren. Under 1980-talet började det stora uppvaknandet – rasism, antisemitism och intolerans fick allt större plats i samhällsdebatten. Samtidigt intensifierades motståndet mot flyktingmottagandet och blev alltmer synligt. Konflikterna kring lokala moskébyggen, etableringen av Sverigedemokraterna kombinerat med lokala missnöjespartier, Ny demokratis intåg i riksdagen i början av 1990-talet, folkomröstningen i Sjöbo 1988, den ökande militariseringen av den rasideologiska undergroundvärlden, allt detta var föremål för en omfattande medial bevakning och politisk debatt. 2000-talets första decennium däremot präglas av en alltmer tilltagande tystnad. Debatten kretsar kring huruvida Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen eller ej och om hur de politiska partierna och medierna ska förhålla sig: debattera eller inte debattera, bevaka eller inte bevaka. Den handlar inte om det som sker i Södertälje och Malmö och även på många andra håll i landet.

Människorna bakom statistiken lyser med sin frånvaro och komplexiteten likaså. Rollerna är inte givna efter schablonmönstret och Sverige är inte landet där "intoleransen finns men inte de intoleranta, och framför allt inte här".

Heléne Löw är docent i historia vid Uppsala universitet. Hennes senaste bok är *Nazismen i Sverige 1924-1979* (2004).

Se det riktiga och det viktiga

Journalister kan inte förhålla sig neutrala inför partier som inte står stadigt på den demokratiska värdegrunden. Sverigedemokraterna måste därför särbehandlas och avskiljas från de andra partierna.

Av Per Svensson

Är det pressens sak att rädda landet från nya småpartier med osympatiska eller korkade agendor? Nej, är det självklara svaret. Det är väljarnas sak. Men är det ändå inte pressens plikt att hjälpa väljarna att inse sitt eget bästa? Nu blir det svårare.

I mediedebatten förekommer då och då uttrycket "konsekvensneutralitet". Den som hyllar konsekvensneutraliteten som publicistisk princip anser att publiceringsbeslut enbart ska grundas på en händelses nyhetsvärde, inte på övertvänganden kring publiceringens eventuella konsekvenser. Man ska publicera allt som är sant och relevant utan att fundera över om rubrikerna kommer att gynna eller missgynna den ena eller andra parten, det ena eller det andra intresset.

Jag måste genast påpeka att resonemanget handlar om nyhetsjournalistik i bred mening. Att opinionsjournalistiken varken kan eller ska vara konsekvensneutral säger sig självt. Dess syfte är ju att påverka omvärlden.

Det ska också sägas att jag bortser från att gränsen mellan det ena och det andra, mellan nyhetsrapportering och opinionsbildning, *news and views*, i praktiken är oklar och flytande, samt att det heller inte alltid är solklart vad som sant eller för den sakens skull relevant.

Här rör vi oss i publicistikens platonska idévärld och där är konsekvensneutralitet den rimliga journalistiska hållningen, av två skäl:

1. Journalistiken är en del av det demokratiska kontrollsystemet. Medborgarna ska ha tillgång till ett så brett och gediget faktamaterial som möjligt när de väljer sina företrädare och själva tar ställning i viktiga samhällsfrågor. Då ska inte pressen agera beskäftig föräldrar och installera censurfilter.

2. Verkligheten är inget biljardbord. En journalistik som utgår från förväntade effekter av publiceringsbeslut är omöjlig redan av skälet att ingen på förhand kan vara säker på att bollarna kommer att rulla på det sätt redaktionen tänkt sig. Stöten, publiceringsbeslutet, kan få helt andra konsekvenser än de avsedda. Outgrundliga är rubrikernas öden.

Ett exempel: *Expressen* publicerade i september 1993 en Sifo-undersökning om svenskarnas attityder till invandringen. Undersökningen låg till grund för en artikelserie som marknadsfördes med löpsedelsformuleringen "Kör ut dem!".

Jag har tillbringat en stor del av mitt yrkesliv på *Expressen*, och är djupt präglad av det liberala idéarvsom denna tidning förvaltar. Kanske är det därför jag fortfarande är övertygad om att avsikten med detta katastroflöp inte bara var att väcka uppmärksamhet och sälja tidningar på det sätt som redan då blivit rutin i den svenska medievärlden: genom att plocka fram den röda lösnäsan och säga något korkat men tuft. Jag var då, och är fortfarande, övertygad om att avsikten också var att hålla upp en spegel för svenska folket och säga: Se här! De här ruggiga åsikterna är era. Vill ni verkligen se ett folk av främlingsfientliga, inskränkta och intoleranta snåljäpar när ni tittar er i spegeln? Nej, det vill ni inte! Gör därför genast bättring!

Det vill säga, bland alla andra bevekelsegrunder fanns också ett stråk av gammal hederlig folktopartistisk fostrarnit, en iver att predika liberal tolerans och generositet, en vilja att slåss för de värden som burit *Expressen* ända sedan tidningens antinazistiska födelse – värden som för redaktionen var så självklara att ingen kunde drömma om att någon skulle kunna missuppfatta tidningens avsikter och övertygelser.

Det var fel. Det var alldeles fel. Den allmänna meningen i landet >>

IMPOPULÄR POPULISM

Jimmie Åkesson.

FOTO: BJÖRN LINDGREN/SCANPIX

var att *Expressen* spekulerat i främlingsfientlighet.

Lärdomen är: det spelar ingen roll vilka avsikter du har. Det är hur läsarna och lyssnarna och tittarna uppfattar det du säger som räknas. Eller för att travestera Tegnér's "Skidbladner": Vad är verkligheten? Det läsarna känner, det läsarna upplever – det är verkligt.

Därför: i princip konsekvensneutralitet.

Men i praktiken tar ändå alla redaktioner hänsyn till konsekvenserna av sina artiklar eller nyhetsinslag. Framför allt av mänskliga skäl. Publicerar man känsliga uppgifter om ett mordoffer får det konsekvenser för de efterlevande. Professionella journalister är medvetna om detta, tar hänsyn till detta och väger dessa konsekvenser mot det så kallade allmänintresset.

Det finns också ideologiska orsaker till att konsekvensneutraliteten i praktiken blir problematisk. Pressen, ett ord jag föredrar framför "medierna" som får en att tänka på spiritistiska seanser och dansande bord, är inte i värdenneutral. Den är sprungen ur upplysningen och moderniteten. Dess genombrott sammanfaller med kampen för frihet och demokrati.

Den västerländska journalistiken utgår från en brett definierad liberal-demokratisk värdebas. Pressens uppgift är inte enbart att berätta vad som faktiskt hänt i världen. Den ska också värna dess gemensamma demokratiska värden och vara ett granskande korrektiv till den politiska makten.

Det innebär att om ett nytt politiskt parti uppenbart definierar ut sig från det demokratiska rummet, gör till sitt mål att underminera och på sikt smula sönder den demokratiska värdegrunden, så varken kan eller ska pressen förhålla sig konsekvensneutralt till detta parti.

Skulle, exempelvis, ett regelrätt nazistiskt parti lyckas etablera sig i Sverige och vara på väg mot riksdagen med ett program byggt på antisemitism och rasism vore det absurd att av pressen kräva att detta parti ska behandlas som vilket annat parti som helst. Ett sådant parti ska diskrimineras, och jag vill då påminna om att ordet diskriminera kommer av "skilja ut, avskiljas".

Gäller det också Sverigedemokraterna? Ja, jag tycker nog det, med en mängd reservationer. Det finns goda skäl att avskilja Sverigedemokraterna från de politiska partier som står stadigt på den demokratiska värdegrunden. Detsamma gällde VPK innan partiet strök bort sitt k.

Med sina rötter i en rasistisk subkultur och sin omkodade intoleransideologi (kultur istället för ras) har Sverigedemokraterna fortfarande en hel del att bevisa innan det kan betraktas som ett parti bland andra.

Det betyder inte att pressen inte ska skriva om partiet. Att särbehandla Sverigedemokraterna innebär att man i en valrörelse inte erbjuder partiet samma, ska vi säga automatiserade, rätt till spaltutrymme som man ger de etablerade riksdagspartierna.

Den hållningen kommer dock i konflikt med en journalistisk ryggmärksreflex: viljan att alltid prioritera det nya framför det gamla och det uppseendeväckande framför det okontroversiella.

Om det dyker upp ett parti som säger uppseendeväckande men obehagliga saker, vad gör då journalisterna? Vi försöker på en och samma gång sälja burkan och gömma oss i den. Vi fyller sidorna med den ena upprörda artikeln efter den andra om det hemska partiet som ingen vettig människa borde ta på allvar.

Man skulle kunna kalla det Sven Lidman-linjen efter den på sin tid i köttet brinnande dekadenspoeten Lidman som blev omvänd och som pingstvän gjorde stor lycka genom att saftigt skildra det syndfulla leverne som nu fyllde både honom och den andlöst lyssnande församlingen med vämjelse.

Man skulle också kunna kalla det Stagnelius-strategin efter den olycklige romantiske skalden som förkunnade den timliga världens uselhet genom att målande beskriva de paradisiska fröjder som inte var möjliga att njuta av här på jorden: "Paradisets människensnätter, / Edens blomsterkrönte slätter, / Ljusets änglar i det höga / aldrig skådar dem ditt öga."

Alltså, man skriver och talar oupphörligen om det nya partiet. Ibland verkar det inte finnas några andra partier överhuvudtaget. Men man gör det på ett indignerat och anklagande sätt som för var och en klargör att detta parti inte borde få finnas.

Det resulterar gärna i att man själv framstår som rättshaveristisk och partiet i fråga som utsatt för mobbning. Farligt, farligt. Få ting kan reta svenska folket till avståndstagande, i det här fallet från pressen, och solidaritet, i det här fallet med Sverigedemokraterna, som mobbningsmisstankar.

Avslöjandet är det journalistiska grepp som favoriseras när pressen ska ta sig an nya partier med osympatisk aura. Outtröttligt försöker svenska journalister avslöja att Sverigedemokraterna, liksom före dem Ny demokrati, egentligen är ett rasistiskt parti.

Ett någorlunda aktuellt och dessutom framgångsrikt exempel på denna ambition var radioprogrammet *Kalibers* reportageserie om Sverigedemokraterna våren 2009. En reporter hade nästlat sig in i Sverigedemokraternas ungdomsförbund, följde med på en färjeresor över Östersjön och kunde till sin fasa och glädje bli öronvittne till allsång på färjan. Hennes tillfälliga partivänner brast ut i det ena komprometterande sångnumret efter det andra.

Det var oväntat underhållande att lyssna till när programmet sändes. Men det journalistiska innehållet var varken överraskande eller öronöppnande.

Pressens uppgift är inte enbart att berätta vad som faktiskt hänt i världen. Den ska också värna dess gemensamma demokratiska värden och vara ett granskande korrektiv till den politiska makten.

Att försöka demaskera Sverigedemokraterna som främlingsfientliga är ungefär lika meningsfullt som att försöka avslöja att moderaterna egentligen vill sänka skatterna eller att det förekommer samlags-scener i porrfilmer. Främlingsfientligheten är trots allt partiets affärsidé.

"Väldigt få väljare söker sig till Sverigedemokraterna för att de har en bra skol-, sjukvårds-, arbetsmarknads- eller ekonomisk politik", påpekar journalisten Pontus Mattson torrt i en reportagebok om partiet, *Sverigedemokraterna in på bara skinnet* (2009).

Det gör på sätt och vis Sverigedemokraterna immuna mot undersökande journalistik. Reportrarna säger det partiföreträdarna själva skulle ha sagt om de bara hade vågat. De undersökande reportrarna avslöjar att Sverigedemokraterna fortfarande är främlingsfientliga och lugnar därmed de kärnväljare som möjligen börjat bli lite oroliga på den punkten. Energisk avslöjande journalistik riskerar många gånger att i praktiken fungera som en reklamkampanj för det avslöjade partiet.

Så vad ska pressen då göra? Kanske som *Expressen* i den serie partiledarintervjuer tidningen publicerade i september 2009. Sverigedemokraternas ledare Jimmie Åkesson fick inga frågor alls om partiets

IMPOPULÄR POPULISM

kärnverksamhet, invandringspolitiken.

Genom att intervjua populistiska nischpartier om allt utom just deras nischer slår pressen i bästa fall två flugor i en smäll. Dels framstår den själv som saklig och rättvis. Dels kan den få nischpartiets företrädare att framstå som klantiga och okunniga. Men i längden går det naturligtvis inte att undvika de för nischpartierna centrala frågorna. Så hur hanterar man då ett parti som Sverigedemokraterna?

Svaret måste bli präktigt trist. Man bedriver konsekvent och normal opinionsbildning på de opinionsbildande sidorna och sakligt granskande nyhetsjournalistik på nyhetsplats.

Journalister har ofta en överdriven föreställning om sin egen makt och betydelse. Vi tror gärna att det är vi som är kungamakarna, att det är vi som har makt att avgöra vilka av de nyfödda partierna som ska få växa sig stora och komma in i riksdagen.

Paradexemplet brukar vara Ny demokrati. Det började med en artikel på DN Debatt. Sedan kom Sifo-undersökningen som presenterades hos Siewert Öholm i tv-programmet *Svar Direkt*. Och sedan var Bert och Ians lycka gjord.

Kanske det. Men hur ska man då förklara Miljöpartiets inmarsch i riksdagen och Kristdemokraternas förvandling från politisk sekt till politisk maktfaktor?

Medierna är viktiga, det vore naivt att påstå något annat. Men ska små partier växa sig stora måste det också finnas en gynnsam jordmån, annars kan de aldrig slå rot. Det måste finnas en korrespondens mellan de stora och breda strömningarna i tiden och partiets profilfrågor. Det fanns en resonansbotten för såväl de gröna som KD. Det var därför de lyckades etablera sig. Det fanns en oro, kring miljöns respektive den traditionella familjens framtid, som pockade på att bli politiskt artikulerad.

Andra nystartade partier har misslyckats i valen trots stort medieintresse. Feministiskt initiativ är ett exempel. Ett annat är det enda parti jag själv varit aktiv i, Sarajevolistan. Partiet startades 1995 och ställde upp i EU-valen med en enda bärande fråga: omvärlden måste internera i Bosnien för att sätta stopp för den etniska rensningen. Hälften av kandidaterna på listan var journalister, de övriga var kända skådespelare och författare. Vi fick offentligt stöd av kändisar som Ulf Lundell och Jonas Gardell. Vårt massmediala utgångsläge var gott, kan man lugnt säga. Trots det fick vi bara en enda procent av rösterna.

Betydelsen av massmedialt genomslag ska inte överdrivas. Att uppfattas som intressant av pressen räcker inte. För att framgångsrikt etablera ett nytt parti måste man också ha trovärdighet i en fråga med bred förankring hos valmanskåren.

Det är mot den bakgrunden Piratpartiets genombrott i EU-va-

EXPRESSEN

Svart på vitt - ny artikelserie

KÖR UT DEM!

Så tycker svenska folket om INVANDRARE OCH FLYKTINGAR

GETINGBINGO - NIO NYA NUMMER

MÅNDAGEN DEN 6 SEPTEMBER 1993

FOTO: PRESENSBILD/SCANPIX

let 2009 förstärker min misantropi. Om svenskarnas engagemang mot ett pågående folkmord räckte till en procent 1995 så kände i alla fall hela sju procent av valmanskåren fjorton år senare så starkt för sin rätt till gratiskonsumtion av romantiska komedier och hiphop att de valde att rösta in piraterna i EU-parlamentet. Det gäller att prioritera här i världen.

Och Piratpartiet hade inte ens någon karismatisk kändis som frontfigur.

Jag slutar där jag började, i konsekvensneutraliteten. Hur principiellt vällovlig den än är finns det starka skäl att höja ett varnande finger. Att inte låta publiceringen av viktiga nyheter bromsas av farhågor för den ena eller andra konsekvensen är en sak, dessutom en riktig sak. Men att inte ta någon hänsyn till eventuella följder av ett massivt frossande i strunt är något annat.

Konsekvensneutralitet i kombination med den journalistiska dogmen att det nya alltid är mer spännande än det redan etablerade skapar ett journalistiskt klimat som om det blir permanent kommer att gynna uppkomsten av de mest bisarra tänkbara och otänk-

bara nischpartier. Det av kändisar som Ingemar Stenmark och Börje Salming stöttade Norrlandspartiet får väl räknas till den mer seriösa avdelningen.

Man har annars skäl att känna sig en smula orolig när man blickar ut över det svenska medielandskapet. Vad är idag viktigt på riktigt? Inte valutapolitiken, knappt ens politikernas mobiltelefonräkningar. Viktigt på riktigt är maktspelet i *Mästarnas mästare* och folkomröstningarna i *Let's Dance*.

Också ett så av tradition korrekt och gråkostymerat SvT-program som *Aktuellt* har visat tendenser på att hellre vilja dansa cha-cha-cha. Med viss förvåning kunde en masochistiskt trogen *Aktuellt*-titlare en kväll upptäcka att ett av kvällens ämnen var Sveriges framtida chanser i schlager-EM.

Det lär inte dröja innan ett schlager-parti går till val på löftet att reformera delfinalerna och föra nästa års svenska bidrag till seger i Europafinalen.

Jag menar allvar. När de tunga partierna dansar tryckare, så tätt intill varandra, att det är omöjligt att avgöra vem som för, finns det gott om plats på kanterna för jippon och upptåg. Pokerpartiet? Snuspartiet? Twitterpartiet? Hängelpartiet? Skolkpartiet? Taxifreepartiet? Ostakeparitet? *Mad Men*-partiet? Inget-salt-på-vinter-trotoarer-partiet? Spinning-partiet?

Det blir allt viktigare att pressen förmår stå emot frestelsen att ge efter för sina instinkter, de som insisterar på att alla som säger något riktigt skogstokigt och gör det först alltid är intressantare än den som ständigt har något vettigt att säga.

Per Svensson är kulturskribent på *Sydsvenskan*. Han är aktuell med boken *Monarki vs republik!* (2010).

Väljarna tar sig friheter

Svenska väljare är rörligare än någonsin och allt fler byter parti under valrörelsen. Men att komma in i riksdagen är en sak, att etablera sig där en annan.

Av PJ Anders Linder

När svenska folket får frågan om de tycker att det behövs ett nytt parti svarar nästan en tredjedel ja. När folk ska beskriva vad ett sådant nytt parti borde syssla med visar det sig handla om ungefär samma saker som de etablerade partierna redan gör. Efterfrågan tycks inte ha med försummade ämnesområden att göra utan med skepsis mot etablissemangen och aptit på förändring i största allmänhet: Nya ansikten, tack! Nya tonfall, något lite annorlunda än det gamla vanliga, dock oklart vad och hur.

Rörligheten mellan de etablerade partierna har redan skjutit fart. Där de flesta väljare förr var trogna finns idag stor öppenhet för att pröva nytt. Människor uppfattar inte sig själva som moderater eller socialdemokrater i allsamma utsträckningsområden tidigare. De må rösta moderat eller socialdemokratiskt, men det kan snabbt ändra sig. Även hos många som har röstat på samma parti i flera val är lojaliteten provisorisk, och många låter blicken svepa över rummet för att se om något mer attraktivt uppenbarar sig.

I Henrik Oscarssons och Sören Holmbergs utmärkta bok *Regeringsskifte* (Norstedts, 2006) finns ett utförligt material om det senaste valet men också historiska data. Där framgår att det i riksdagsvalet 1964 bara var 18 procent av väljarna som bestämde sig för parti under själva valrörelsen. För alla andra var beslutet fattat redan när kampanjerna drog i gång. I valet 1982 hade andelen som bestämde sig i valrörelsen ökat till 33 procent och 2006 var den uppe i 58 procent. Talet lär knappast sjunka i höst. Partiernas potentiella marknader blir större och större och valkampen viktigare. Inte underligt att den numera pågår för jämnare.

Att man inte har bestämt sig när valspurten inleds måste inte betyda att man i slutänden ger sitt förtroende till ett annat parti än för-

ra gången, men även partibytarna blir fler. I valet 1964 utgjorde de 11 procent av väljarna, 1982 var de 20 procent och 2006 var de 37 procent. Allt fler byter så sent som under valrörelsen. I 1964 års val var det bara var tjugonde väljare, 5 procent, som bestämde sig för partibyte medan valspurten pågick, 1982 var de 10 procent och 2006 var de 20 procent.

De flesta partibytarna har inte haft så stor betydelse för regeringsfrågan, eftersom de har ägt rum inom respektive block. De har då påverkat tyngdpunkten inom borgerligheten och på vänstersidan men inte maktbalansen dem emellan. På den fronten hände faktiskt inget ens mellan 1964 och 1982 – blockbytarna uppgick i bägge fallen till beskedliga 5 procent – men 2006 var de uppe i 12 procent av de röstande och direktövergångarna mellan S och M blev en faktor att räkna med. I valet 2010 står för första gången två sammanhållna, hyggligt väl koordinerade block mot varandra. Det kan leda till att blockbytet ökar ytterligare. En väljare som är missnöjd med partiet hon valde 2006 kan ju inte sända en tydlig missnöjessignal genom att rösta på det mest näraliggande partiet, ifall detta blir en röst på samma regeringsalternativ och samma statsministerkandidat. För väljare som är ute efter att straffa sina politiker kan det kännas nödvändigt att gå över blockgränsen.

Väljarnas friare förhållningssätt blir ännu tydligare i andra val. I EU-val tar de sig betydligt större friheter och i de senaste valen har nya partier firat stora triumfer. Junilistan fick 14,5 procent av rösterna 2004 och Piratpartiet 7,1 procent i fjol (och därutöver fick Junilistan, SD och FI tillsammans 9,1 procent). Uppenbarligen tycker stora grupper väljare att det är i sin ordning att experimentera mer

IMPOPULÄR POPULISM

FOTO: JAN DELDEN/SCANPIX

Upp från kloaken.

i EU-valet än i riksdagsvalet – och eftersom valdeltagandet är lägre än i riksdagsvalet får experimenten större genomslag.

I valen till kommunfullmäktige, där man fattar beslut om stora summor och har makt över viktiga vardagsfrågor, har det sedan

lång tid gått bra för en bred flora av framför allt lokala partier. Numera finns det 24 kommuner runt om i Sverige där partier som inte är representerade i riksdagen har samlat totalt minst 20 procent av rösterna. Störst är Malålistan i Malå, som fick 39,2 procent och

»

blev största parti i fullmäktige. Men även Nykvarnspartiet i Nykvarn, Kommunens väl i Herrljunga och Strömstadspartiet i Strömstad är största parti på sina respektive orter. Allra störst röstandel fick de icke riksdagsrepresenterade partierna i Gullspång i Västra Götaland med 44,4 procent.

Det nya medielandskapet är gynnsamt för nya partier. Med hjälp av internet kan man kommunicera med väljare och framför allt med sympatisörer och aktivister på ett direkt och enkelt sätt. Man blir inte beroende av de traditionella mediernas nyhetsvärdering och eventuella principer om vilka som frägas ut, bjuds in till debatter eller inkluderas i åsiktsöversikter. I en annan tid var det en komplicerad och dyrbar historia att kommunicera med partiets med- och valarbete, men webben och de nya sociala medierna skapar helt andra möjligheter till billig koordination och kommunikation. Jag har gått igenom de tio kommuner som har störst representation i fullmäktige av partier som inte finns i riksdagen och upptäckt att bara en enda av dessa tio kommuner har en lokaltidning som kommer ut på orten (tredagarstidningen *Strömstads Tidning* i Strömstad). Det kan förstås finnas lokalredaktioner och viss politisk bevakning ändå, men det är möjligen ingen slump att det går bra för oortodoxa partier i trakter av relativ medieskugga. Där pågår en större del av kommunikationen i alternativa kanaler – folkrörelserna, djungeltelegraf, internet – och där tävlar de icke-etablerade på mer lika villkor.

De etablerade riksdagspartierna sitter förstås inte bara och tittar på när de icke-etablerade partierna flyttar fram sina positioner. Genom politiskt arbete men också genom utformningen av valsystemets regelverk höjer man tröskeln för nytillkommande. En del regler kan ha goda skäl för sig, en del mindre så...

Till att börja med har vi fyraprocentsspärren i riksdagsvalet. Fyra procent låter inte så mycket, men det är en sak att klara det i en eller annan landsända och en annan att göra det i hela riket. Med sju miljoner röstberättigade och 80 procents valdeltagande innebär spärren att ett parti måste få ihop cirka 224 000 röster för att bli representerat. Det är ett tufft krav – det tog KD 27 år att klara – och detta påminns vi om nu när flera av riksdagspartierna själva svävar omkring runt spärngränsen. Jag tror nog att det ordnar sig för V, C och KD, men att dessa väloljade (och i C:s fall stormrika) maskinerier har det svårt att klara spärngränsen illustrerar hur knepigt det är för den som är ny.

Så har vi reglerna för betalning och distribution av valsedlar. Först när ett parti har fått ihop en procent av rösterna i ett riksdagsval får det tryckningen betald och valsedlarna automatiskt och kostnadsfritt utplacerade i vallokalerna inför nästa val. Att få ut valsedlar till alla röstningsställen i landet är ingen liten utmaning för den som är ny.

Härtill kommer partistödet, som ger en avsevärd fördel åt partierna som redan finns på systemets insida. Det partistöd som betalas ut till riksdagspartierna och det stöd som går till partier som har fått över 2,5 procent av rösterna i det senaste riksdagsvalet uppgår numera sammanlagt till 414 miljoner kronor om året, det vill säga mer än 1,6 miljarder per mandatperiod. Till detta kommer de kommunala och regionala stöden, som beslutas lokalt och har varierande villkor. Kommunalt handlar det om totalt 333 miljoner kronor (2005) och regionalt om 188 miljoner (2004). Uppgifterna har några år på nacken, med all sannolikhet är beloppen högre idag. Utöver nackdelen att sakna erfarenhet, information och självklarhet i den mediala bevakningen har alltså nya partier ett väldigt finansiellt underläge att tampas med.

Dagordningsmakten, förmågan att flytta fokus från de nya partiernas sakfrågor, kan tyckas som en självklar fördel för den som redan

är på insidan, men dess betydelse ska inte överskattas. Dels fungerar ju inte de etablerade riksdagspartierna som en kartell på det sättet att de samlas och kommer överens om vad debatten ska gälla, dels visar erfarenheten att kraften i en fråga vars tid har kommit inte är lätt att stå emot. Etablissemangen hade ingen lust att tala miljöfrågor 1988, men det hade medierna och väljarna och MP kunde göra entré i riksdagen på kuppen.

Den kanske viktigaste metoden med vilken gamla partier bevakar sina intressen är helt enkelt att göra sig mindre gamla: att anpassa sig till rörelser i tiden, ta upp nya frågor och inkludera nya perspektiv och personer i sitt arbete och sin framtoning. Socialdemokraterna inkorporerade skickligt 68-rörelsen: trots den allmänna radikaliseringen i samhället fick de nya partierna längst ut på vänsterkanten aldrig mer än en handfull röster. Moderaterna skapade på motsvarande sätt utrymme för 1980-talets frihetsidéer och det bildades inget nyliberalt parti. Både S och M har hunnit göra nya *makeovers* sedan dess, och i stort sett samtliga partier har genomgått ansiktslyftningar: KDS blev först i slutet av 1980-talet när det gick från att vara kristet till kristdemokratiskt och strax därefter dumpade VPK sitt K. MP sade farväl till den mest djupgröna fundamentalismen efter valnederlaget 1991. FP har gått från social- till kravliberalism under Leijonborg och Björklund. Och så vidare – med De nya moderaterna som senaste och mest uttrerade exempel. I

Nu ligger SD runt fyra procent i mätningarna. Betyder det att partiet kommer in i riksdagen i höst och etablerar sig där? Jag är inte så säker på det.

praktiken känner man igen ett och annat från tiden före Fredrik Reinfeldt, men i sin retorik och profilering är Moderaterna numera en kundorienterad istället för idédriven firma i mittens mittersta mitt. Ivrigt lyssnande, pragmatiskt justerande åsikter och stil, ser partierna till att ta hand om uppblussande opinioner och det för dagen politiskt korrekta.

Potentialen för nya partier beskärs, i alla fall vad riksdagen anbelangar, av professi-

onella partiapparater som inte vill se marknadsandelarna minska. Så har det inte heller etablerat sig mer än två nya partier i riksdagen – Kristdemokraterna och Miljöpartiet – sedan andra världskriget. Varför har de två lyckats? I svaret på den frågan kan man också få en idé om varför andra har misslyckats.

Det verkar handla mycket om att nya partier måste komma in i en andra andning. Grundartidens idealism, entusiasm och amatörism måste kompletteras med rejäla doser realism, nykterhet och professionalism. Interndemokratien måste få fungerande former så att ledningen blir legitim och kan fatta kontroversiella beslut utan att partiet går i bitar. Man måste få politisk erfarenhet och den trovärdighet som det ger. Först då är man riktigt redo för Sveriges riksdag.

Under lång tid var det partipolitiska läget stabilt, för att inte säga förstelnat. Från och med 1948 till och med 1960 nådde "övriga partier" aldrig över 0,1 procent av rösterna. Det fanns fem partier i svensk politik. Varken mer eller mindre. Men till sist kom någonting nytt.

KDS grundades 1964 och etablerade sig i riksdagspolitiken 1991.

KDS var ett konfessionellt parti och uppstod som en reaktion mot tidsandan och framför allt mot kristendomsänns försvaga-de ställning i skolan. Det fick 354 kommunala mandat runt om i lan-

IMPOPULÄR POPULISM

det redan 1966, men på riksplanet gick det sakta. Först 1988 nådde det två procent av egen kraft. Men 1991 kom det in i riksdagen med god marginal och har hållit sig kvar sedan dess. Då hade det också en lång period av kulturell anpassning bakom sig: partiet kom ut som borgerligt i valet 1982, mildrade positionerna i abortfrågan, gick med i den kristdemokratiska internationalen och fick impulser utifrån. Alf Svensson fick riksdagserfarenhet efter valsamverkan med Centern 1985–1988 och partiet bytte namn från Kristen demokratisk samling till Kristdemokratiska samhällspartiet 1987. Vid 1990-talets mitt ändrades namnet till Kristdemokraterna. En modernisering hade fullbordats.

Miljöpartiet grundades 1981 och etablerade sig i riksdagspolitiken 1994.

MP föddes ur folkkampanjen mot kärnkraft och ville vara en ny sorts parti. Det handlade om miljö och nej till atomkraft men lika mycket om avprofessionalisering av politiken och mer direkt inflytande för gräsrotter och medborgare. Partiet fick god respons och blev representerat i över 100 kommuner förstagångens det ställde upp 1982. Det gick fort från början – och sedan gick det ännu fortare. I valet 1988 klarades fyraprocentsspärren efter en väldig draghjälp av kärnkraftshaveriet i Tjernobyl, valpsjukepidemin bland svenska sälar och de andra partiernas ljumma intresse för miljön. Man kom in, men man åkte snabbt ut igen. Man var inte redo.

Om KDS hade pingströrelsens fundamentalister att tampas med hade Miljöpartiet de djupgröna. Partiet hade motvilligt bestämt sig för att ha en sorts ledare i form av språkrör, men dessa skulle inte korrumpas genom att sitta i riksdagen. Ledarskapet blev ottydligt och svårbegripligt för utomstående och när det blev regeringskris 1990 fick inte riksdagsgruppen chans att agera efter eget huvud. Det kom fundamentalistiska direktiv från folkrörelsen utanför riksdagen och när statsminister Ingvar Carlsson ville förhandla möttes han av orimliga krav. Väljarna fick ett intryck av amatörmissighet, och 1991 sade många av dem hej och tack.

Slutsatsen blev inte att fortsätta i tangentens riktning utan att se verkligheten i vitögat. MP-kongressen 1992 blev en seger för realpolitikerna. Som i andra partier byggdes en struktur upp med en partistyrelse och med en partiledare, som visserligen var dubbelrad och skulle kallas språkrör, men som tilläts ta plats i riksdagen så att det blev möjligt att få styrelse på det dagliga arbetet. I valet 1994 kom man tillbaka till riksdagen och fick sedan fortsatt hjälp av EU-debatten och EU-motståndet att konsolidera sin position. I det första svenska EU-valet 1995 nådde MP 17,5 procent av rösterna. Några år senare var det redo att gå in i ett nära samarbete med Göran Perssons socialdemokratiska regering och Vänsterpartiet, och 2010 är förhoppningen att bli regeringsparti efter valet. MP har haft stora framgångar sedan 1981, men det är i hög grad ett resultat av att inte vara samma parti nu som då.

Ny demokrati grundades i februari 1991 och etablerade sig aldrig i riksdagspolitiken.

1980-talets slut och 1990-talets början var en tid av uppbrott, konvulsioner och sökande i politiken. Muren föll. EU-medlemskapet blev en realistisk möjlighet. Maktutredningen artikulerade idéer om att det starka samhället måste upp till omprövning. Ekonomin gick från överhettning till tvärstopp i ett huj. Det är ingen tillfällighet att alla de tre nya partier som lyckats ta sig in i Sveriges riksdag gjorde det i valen 1988 och 1991. Det var verkligen början av "den stökiga tiden", som Hans L Zetterberg sa. Många gamla sanningar kändes slitna och förbrukade.

Medan en stor majoritet av väljarna förknippade KD och MP med

familj och moral- respektive miljöfrågor var sakfrågebilden vagare av NYD. Det var lite invandring, ekonomi och skatter, men ingen fråga dominerade. Det var viktigare med temperament och showmanship än med handfasta idéer om förändring. En grupp väljare var urlless på det gamla och ville att någon skulle röra om i grytan och Ian Wachtmeister och Bert Karlsson stod redo med slevarna. Den 25 november 1990 skrev de på DN Debatt. Ett par dagar senare var de hos Siwert Öholm i tv och tittarna fick reda på att en opinionsmätning gav 23 procent i stöd till ett nytt parti. Några månader senare bildades NYD.

Partiet kom in i riksdagen på hösten 1991 och nästan genast tog sagan slut. Det blev rekorddjup kris i ekonomin och väljarna tappade aptiten på drag under galoscherna. Efter ett tag började NYD exploatera invandringsfrågan mer systematiskt, men väljarna var inte roade. En del må ha sett problem med invandringen, men de vill inte ha frågan tacklad enligt grov NYD-modell. Partiet saknade lokal förankring, hade en snabbt hopskruvad organisation och oprövade kort som riksdagsledamöter, varav en del uppträdde som riktiga stollar. När Wachtmeister så småningom tillkännagav sin avgång rasade allting samman. NYD satt i riksdagen ett drygt halvår efter partibildandet – raskt marscherat om man jämför med KDS generationslånga tjänande för Rakel – men någon andra andning hann det aldrig bli tal om. Och då går det inte.

Att komma in i riksdagen som nytt parti är en sak. Att etablera sig är en helt annan.

Hur ska man då se på Sverigedemokraterna – jokern i 2010 års val – i detta perspektiv?

Partiet är inte en del av etablissemangen, men det är inte heller nytt utan har hunnit få över 20 år på nacken. Det har ökat genom ett antal val och 2006 blev ett genombrottsår, då man fick 2,9 procent av rösterna och därmed del av det statliga partistödet. SD fick 16 mandat i tre landsting och representation i ungefär hälften av landets kommuner.

Nu ligger SD runt fyra procent i mätningarna. Betyder det att partiet kommer in i riksdagen i höst och etablerar sig där? Jag är inte så säker på det.

Uppgången sedan valets 2,9 procent är beskedlig och antyder ingen oemotståndlig trend. Lägg till det att valrörelsen ser ut att bli den mest utpräglade blockkampen i modern svensk historia. Det gör att den stora frågan fram i september inte kommer att vara vilket enskilt parti man fastnar för utan vilket av regeringsalternativen man föredrar. Att ge sin röst till SD blir i det läget att ställa sig vid sidan om valets stora avgörande; det ökar knappast partiets attraktionskraft.

Men om SD ändå skulle komma in? Då borde väl 22 års erfarenhet och lokal representation på många olika håll sörja för att man finner sig tillrätta? Man kan tycka det, men jag ser inte beläggen. Låt vara att partiledningarna har bytts ut och att den nuvarande kretsen är mer polerad. Besattheten vid invandringsfrågan är densamma, men tonläget och extremismen har skruvats ned. Fast räcker det? Vad som finns på nivåerna under de 3-4 personerna i toppen vet vi väldigt lite om, och ute i kommunerna gapar många stolar tomma under fullmäktigemötena. Partiets nätverk är tunna, förankringen i civilsamhället är svag, och hittills har det gått trögt med nyrekryteringen av dugliga personer. Klarar ett sådant bygge att stå emot när man ska stå på den nationella scenen och granskas kontinuerligt, och när partiledningen måste välja andra lösningar än de allra enklaste? Har SD-ledningen blivit tillräckligt väl förankrad för det? Är fantasterna i tillräckligt hög grad ersatta med realister? Jag tror det när jag ser det.

PJ Anders Linder är politisk chefredaktör på Svenska Dagbladet. Han är aktuell med boken *Monarki vs republik!* (2010).

I sin nya bok lanserar **Ayaan Hirsi Ali** tanken att de som tror på upplysning, feminism och kristendom bör ta strid för sina idéer och hävda sina ideal i en tid av relativism.

Av Johan Lundberg

»Vi måste bjuda motstånd«

Det är svårt att inte associera titeln på Ayaan Hirsi Alis nya bok, *Nomad*, till nomaden som symbol för det moderna samhället. Från ett svenskt perspektiv är det självklart att associera till Harry Martinsons nomadfilosofi sådan den presenterades i början av 1930-talet – som en symbol för såväl fysisk som psykisk rörlighet, vilket i sin tur uppfattades som en förutsättning för fred och försoning i framtiden. Från en mer internationell och sentida horisont går dock tankarna till Gilles Deleuze och Félix Guattari, vilkas postmodernistiska nomadfilosofi introducerades i deras verk om kapitalism och schizofreni (*L'Anti-Édipe*, 1972, och *Mille Plateaux*, 1980).

Samhällsutvecklingens nuvarande karaktär har till stora delar bekräftat det som Martinson och Deleuze/Guattari lyfte fram i sina respektive nomadfilosofier. Den moderna tillvarons karaktär av förflyktigande och utbytbarhet har accentuerats under de senaste decenniernas tilltagande globalisering. Företagen har tenderat att bli allt mindre nationsbundna; mobiliteten har ökat även bland privatpersoner, folk har i allt högre grad brutit upp från sina ursprungsmiljöer; familjestrukturer har i allt större utsträckning slagits i kras. Och den moderna storstadens lockelser tycks bara bli allt större ju större städerna blir.

På denna utveckling kan man reagera på två sätt: genom bekräftelse eller genom motstånd. Den moderna världens framtida konflikthårdar kommer sannolikt att ta form runt våra försök att hitta balanspunkter mellan en liberalism som bejakar gränsöverskridande och utbytbarhet; och å andra sidan en konservatism som försöker finna förankringspunkter för individen i traditionen och i mer eller mindre organiskt framväxna gemenskaper.

För Ayaan Hirsi Ali är dock nomaden mer än en träffande symbol för den tid som vi alla lever i. På ett betydligt mer komplext sätt än de flesta förkroppsligar hon den nutida nomaden. Född och uppvuxen bland just nomader i Somalia, lever hon idag som ett slags internationell nomad, ständigt i rörelse efter det mordhot som riktades mot henne från islamistiskt håll efter den kontroversi-

ella filmen *Submission*, vilken hon skrev manus till – och vars regissör Theo van Gogh brutalt mördades 2004 av en islamistisk fanatiker.

Ayaan Hirsi Alis liv har kantats av kontroverser och uppbrott. Hon rymde som 18-åring från familjen, som då befann sig på flykt från hemlandet. Hon hamnade till slut i Amsterdam, där hon 2003 blev parlamentsledamot, men fick avgå tre år senare efter att det avslöjats att hon ljugit i sin ansökan om holländskt medborgarskap – en konflikt som efter några invecklade turer ledde till regeringskris och nyval 2006. Därefter flyttade Ayaan Hirsi Ali till USA, där hon numera bor och är knuten till den konservativa tankesmedjan American Enterprise Institute. Några veckor före vårt möte är det återigen rubriker, men nu av betydligt mer privat karaktär. Det påstods nämligen att Harvard-ekonomen Niall Ferguson hade lämnat fru och barn för Ayaan Hirsi Ali, sedan de två träffats på en tillställning för världens hundra mest inflytelserika opinionsbildare.

Själv träffar jag Ayaan Hirsi Ali i ett betydligt mer modest sammanhang, över ett köksbord i London hos en gemensam bekant, där hon tillbringar en eftermiddag under en kortare sejour i ett mycket regnigt Europa.

Johan Lundberg (JL): Din nya bok som kommer ut nu i vår har titeln *Nomad. From Islam to America*. Hur skulle du vilja beskriva förhållandet mellan det muslimska och det amerikanska?

Ayaan Hirsi Ali (AHA): USA och islam förenas av att båda är idébaserade, och båda har universalistiska anspråk.

JL: Och att det finns ett nomadiskt element i den amerikanska idén?

AHA: Ja, amerikaner har inte alls en lika stark relation till platsen som européer. För europén har platsen där man har vuxit upp stor betydelse. Den är ens ursprung; man hör för alltid ihop med den. I USA är det annorlunda. Inte minst nu under den ekonomiska krisen har vi kunnat se hur oproblematiskt amerikanerna flyttar från en plats till en annan. Det är en kontinent där folk tycks befinna sig i ständig rörelse. Men vad man samtidigt kan se i USA är att folk i sitt flyttande söker sig till li-

”

Syftet är inte att få muslimer-na att bli mer moderata utan att skapa en värld där flera idéer och ideologier konkurrerar.

»

”

Jag vill inte skicka tillbaka muslimer. Jag är inte för förbud och våld. Men regler däremot. Regler om att det är tillåtet att propagera för islam men att det också är tillåtet att kritisera islam, att häda islam.

kasinnade. Demokrater flyttar till städer och områden där andra demokrater bor ...

JL: Men om vi återvänder till kopplingen mellan islam och USA – religionens inflytande är ju betydande även i USA ...

AHA: Inom både USA och islam har extremistiska religiösa grupperingar fått allt större genomslag. Fundamentalismen växer sig allt starkare i USA.

JL: Men det finns skillnader ändå i de religiösa extremisternas roll i de amerikanska och muslimska samhällena?

AHA: Ja, absolut. I USA är kyrka och stat separerade. Det offentliga rummet är verkligen offentligt. Även om religionen i USA är starkt närvarande hos många människor, finns det ingen religiös närvaro i det sekulära samhället. Stat och religion hålls isär. Medan de i den muslimska världen är intimt sammantvinnade. Man strävar efter att implementera shari'alagarna i det vanliga livet, i offentligheten. I USA finns inga religiösa lagar utan statens lagstiftande roll i relation till religionen består i att stifta lagar som garanterar att ingen religion tillåts dominera över någon annan. Det är en helt motsatt strategi gentemot muslimska länder.

JL: Kan man säga att en annan skillnad består i att den amerikanska kulturen nästan inte har någon som helst egenart, medan man inom muslimska kulturer ofta mår om att odla och framhålla sin särart?

AHA: Ja, man kan också säga att USA som samhälle syftar till att inkludera, medan den muslimska kulturen syftar till att exkludera.

JL: Hur menar du?

AHA: I den muslimska världen exkluderar man exempelvis kvinnor och bögar. Det kan i lag vara reglerat vilka restriktioner dessa grupper ska ha. I USA däremot kan man till och med vara med i extremistiska grupperingar utan att något händer. Även när det gäller rörelser som flörtar med kommunismen och är uppbyggda kring att hata USA, ingriper inte staten emot dem. Och likaså om vi ser på den extrema högern och de fundamentalistiska rörelserna: det är grupper som ofta anser sig ligga i latent konflikt med staten och som till och med samlar ihop vapen – och man tillåter detta från statens sida, till en viss gräns naturligtvis.

JL: Hur ser du själv på det amerikanska samhället och dess påstådda förtryck, till exempel i relation till svarta?

AHA: Den vita rasismen har ju bekämpats, inte minst efter 1945, och i och med civilrättsrörelsen. Detta innebär inte att det inte finns rasism i USA, men jag skulle vilja påstå att den finns mest hos asiater, svarta och araber ...

JL: Vad beror det på?

AHA: Jag tror att det handlar om att man tenderar att identifiera sig med en grupp. Och då gärna profilerar den egna gruppen och den egna identiteten i kontrast till andra grupper. Den riktigt viktiga kampanjen framöver är en kampanj för individualism och mot kollektivism.

JL: Om vi återvänder till detta med nomadlivet och de kulturella rötterna. Hur ser din relation ut till den afrikanska kultur som du härstammar ifrån?

AHA: I min nya bok beskriver jag min farmor. Hon lärde mig att mjölka getterna. Nu har jag en helt ny identitet. Jag har sagt adjö

till mina förfäder. Det fungerar inte att hålla fast vid en sådan kultur. Man blir statisk, man får ett statiskt sätt att tänka.

Själv tänker jag inte längre på min identitet. När jag stod med ena foten i den afrikanska och muslimska världen och hade den andra i västvärlden så var min identitet vek. När man inte vet var man står, börjar man lätt att fundera över sin identitet. Idag har jag däremot en stark identitet. Jag vet var jag står.

JL: Kan man säga att islam i sig själv är mer problematisk ur integrations-synpunkt än andra religioner eller är det en extrem form av islamism som är problematisk?

AHA: Nej det är islam själv. Det är det som gör att man som muslim så ofta hamnar i ett slags kognitiv dissonans. Mohammed och Koranen tillhandahåller Guds eviga ord – eviga i betydelsen att man inte kan ändra dem; man kan inte välja andra ord. En och en halv miljard muslimer bryr sig naturligtvis inte om hela Koranen. Men idag har vi starka muslimska ledare som inskräper att islam är under attack. Många människor som ti-

digare var moderata och som inte brydde sig om att leva renlärigt, blir idag värvade till extremism under förevändning att islam måste skyddas från alla dem i västvärlden som hotar islam. Så har man skapat en grogrund för extremism.

JL: Kenan Malik menar att det är identitetspolitiken som har skapat den nuvarande situationen. Håller du med om det? Att muslimer på 1970-talet inte såg sig i första hand som muslimer utan som invandrare och att man då betonade allas likhet medan man idag betonar olikheterna mellan olika grupper.

AHA: Ja, så är det delvis. En demokrati utgörs inte av medlemmar i en stam eller klan utan av individer. Men de flesta invandrare kommer från icke-demokratiska kulturer, kulturer där de inte är individer. Det blir fel då att säga att "ni får gärna fortsätta att inte vara individer", när man faktiskt lever i ett samhälle vars grund är att folk är just individer. Det går inte ihop.

JL: Så en källa till konflikter är att islam är kollektivistisk och det liberala samhället individualistiskt? Det här med att kollektiv blir kränkta är ju till exempel något som vi har svårt att förstå i västvärlden. Hos oss är kränkning kopplad till en subjektiv upplevelse – och därmed till individe.

AHA: Ja exakt. Det handlar om radikalt olika sätt att förstå vår roll i samhället. Men detta uppmärksammas sällan eller aldrig av västerländska debattörer ...

JL: Idag propagerar vi inte för att alla ska leva likadant, utan snarare för att alla måste få möjlighet att odla sin egen särart?

AHA: Ja... och jag tror att problemet är att man tar demokratin för given. Generationerna efter andra världskriget insåg att demokratin var någonting som man var tvungen att slåss för. Detta förstår man inte idag. Dagens människor är naiva. Man tror att folk som kommer hit från länder utan demokrati ska bli demokrater bara av att vistas här. Enligt devisen: "Hoppar man ner i poolen, blir man våt." Man lever i föreställningen att om man bara ger invandrare en mängd finesser, allt det fina i moderniteten, så ordnar det sig ...

JL: Men vissa har helt andra behov än materiella. De ser att något saknas i vår kultur, något som de själva besitter?

AHA: Ja, muslimerna säger: Vi vet vägen till frälsning. Min idé,

som jag lanserar i min nya bok, är att kristna, feminister och upplysningstänkare bör organisera sig och bjuda motstånd. Man måste aktivt propagera för det som man tror på. De som tror på upplysning, på feminism och på kristendom måste visa övertygelse; de måste åka ut till de invandrartäta områdena och faktiskt våga stå upp för och propagera för att det som de tror på är det allra bästa.

JL: Men vilka företrädare idag upplysningstänkandet?

AHA: Steven Pinker, Christopher Hitchens, Richard Dawkins – för att nämna några. Problemet är bara att man i skolan idag inte säger vad som är rätt och vad som är fel. Så när unga radikala muslimer dyker upp och talar om för ungdomar vad som är sant och rätt så lyssnar ungdomarna. Det är därför som vi måste ta upp kampen med dem som har de enkla lösningarna, alltså med högerextremisterna och islamisterna. Och det blir inte mindre nödvändigt att aktivt bekämpa dessa grupper med tanke på att de är uppbyggda kring våld.

JL: Kan man säga att högerextremismen i Europa har likheter med islamismen? Båda menar till exempel att det finns ett värde i att bejaka den kultur som vi är födda i, att denna kulturs egenart måste skyddas och bevaras?

AHA: Ja, i bägge fallen handlar det om att man kräver rättigheter som grupp ...

JL: Men är inte ett problem med dagens nationalism att den länkar upplysningssidéerna till våra europeiska länder? Man kan fråga sig om upplysningstänkandet verkligen har något att göra med etniskt ursprung? Kan man inte som europé vara kritisk till upplysningen, liksom man kan vara för upplysningen om man är arab?

AHA: Du har rätt i att det inte följer nationsgränserna. Men samtidigt kan man inte komma ifrån att USA är ett upplysningsprojekt.

JL: Ja, och USA är unikt i den bemärkelsen som vi diskuterade nyss – nämligen att det är ett land som har sin grund i en idé? USA har väldigt lite av kulturell egenart som det krävs lång tid att tillgodogöra sig som ny medborgare.

AHA: Ja, men det gör det samtidigt enklare att sätta upp tydliga regler och tydliga gränser: du får inte slå din fru eller dina barn. Det är detta som jag menar är så viktigt: att inte säga att invandrarna får välja mellan olika kulturer utan att man faktiskt hävdar att en viss kultur är bättre än en annan.

JL: Men då säger väl ens kritiker att man är rasist, om man vill göra som du: att säga att kristendomen eller feminismen eller upplysningen är bättre än islam?

AHA: Ja, men jag måste säga, att om de som är så övertygade om att islam är den allra bästa av religioner och kulturer och att alla som inte håller med om det är rasister, så kan man fråga sig varför dessa personer fortsätter att leva i väst. Varför bosätter de sig inte i muslimska länder?

JL: Jag funderar över det här med den schweiziska omröstningen om minareter, som du ser som symboler för radikal islam. Men du vill inte förbjuda moskéer efter vad jag har förstått?

AHA: Nej, det jag vill se är en kamp. En tävling på lika villkor, där man säger att ens värden är bättre än de andra.

JL: Men förstår du dem som menar att förbudet mot minareter är ett hot mot religionsfriheten?

AHA: Nej, jag menar att folk kan be och läsa sina heliga böcker utan minareter.

JL: Men man menar att detta får muslimerna, en marginaliserad grupp på samhällets botten, att känna sig utpekade som oönskade och kanske till och med som mindre värda? De upplever minaretförbudet som ytterligare en kränkning.

AHA: Nej, men vad som inträffar är att vissa ledare säger sig vara kränkta. Men de ledarna är ju inte valda och de flesta muslimer vet inte ens vilka dessa ledare är. Nej, när folk verkligen blir förföljda, blir kränkta och motarbetade så flyr de. Men varför sker det inte i dessa fall? Varför fortsätter i så fall inflyttningen av muslimer, om det nu är ett så stort problem med kränkningar och rasism?

JL: I den svenska debatten om din artikel om minareter var det

nästan ingen som tog din ståndpunkt i försvar. Varför tror du att så många som tidigare hade stöttat dig nu vände sig emot dig?

AHA: De förstår inte att minareterna är en symbol för exkludering, uteslutning. Tornet visar att "vi är bäst, vår religion är den bästa". Det är en symbol för en aggressiv makt som i grunden är högerextremistisk – en makt som delar upp världen i kategorier som muslimer och icke-muslimer, män och kvinnor, heterosexuella och homosexuella, där den ena parten är mer värd än den andra. Det är detta som minareten är en symbol för.

JL: Du jämförde den med hakkorset. Är det inte lite väl grovt?

AHA: Likheter finns där. Även i det fallet handlar det ju om en grupp som är i minoritet. Och som genom sina symboler vill visa på sin närvaro. Man vill visa att man är starka i sitt motstånd och i sin övertygelse. Slöja och niqab är symboler för kvinnlig nedvärdering. Jag skulle vilja fråga de kvinnor som bär slöja hur de egentligen ser på kvinnor som inte bär slöja.

JL: Hur tror du att de ser på dem?

AHA: Som sexualiserade.

JL: Men hur ska man hantera detta med slöja då? Ska den förbjudas?

AHA: Nej, jag är inte för förbud. Förbjuder man slöja så riskerar man att göra staten stark. Polismakten bör inte syssla med frågor om hur folk klär sig ...

JL: Men om man inom islam tydligare underströk de strikt religiösa elementen och struntade i lagsystemen – skulle islam vara mindre problematiskt då? Finns det möjlighet för en mer sekulär form av islam i Storbritannien, en islam där transcendenten och den inre religiösa upplevelsen spelar större roll, och sharialagarna mindre?

AHA: Jag tror, som jag tidigare påpekade, att det som verkligen behövs är att vissa personer tar på sig uppgiften att visa fram vad som är bra med kristendom, feminism och upplysning. Det kommer att göra att unga människor måste börja tänka. Men syftet är inte att få muslimerna att bli mer moderata utan att skapa en värld där flera idéer och ideologier konkurrerar.

JL: Så högerextrema och nationalistiska gruppers krav om att man ska köra ut muslimerna har inget stöd hos dig?

AHA: Nej, jag vill inte skicka tillbaka muslimer. Jag är inte för förbud och våld. Men regler däremot. Regler om att det är tillåtet att propagera för islam men att det också är tillåtet att kritisera islam, att häda islam.

JL: Men det är rätt märkligt detta med att feminister blir så upprörda när någon västerlänning säger att unga kvinnor borde tänka sig för hur de klär sig om de till exempel är ute i stan på natten, att de kanske inte bör gå ensamma genom parker om de har väldigt kort kjol och höga klackar. Utan att det vid just sådana tillfällen, klockan fyra en lördagsnatt, är bättre att man bär jeans. Men samma feminister blir inte det minsta upprörda när en muslim säger att unga kvinnor inte bör visa någon som helst hud utan att kvinnor för jämnans bör vara helt och hållet täckta med tyg, från topp till tå ... Varför denna inkonsekvens?

AHA: Man måste se att de gamla strukturerna i västvärlden har förändrats. Idag kan kvinnor välja arbete, välja om de ska skiljas, om de ska ha barn, om de ska vara hemma med barnen och så vidare. De västerländska feministerna sysslar med att ändå hitta ojämlikheter i dagens relationer, vilket gör att de fastnar i diskussionen om glas-tak eller om vem som tömmer diskmaskinen.

JL: Man uppehåller sig vid medelklassens och övre medelklassens problem?

AHA: Exakt! Det man inte vill se är det förtryck som pågår i andra kulturer. Man reagerar inte lika starkt inför dem som anser att kvinnokroppen måste döljas eller att kvinnan inte får gå ut, som man reagerar på det där med diskmaskinstömningen. Men jag tror att det kommer en ny feminism. Med namn som Necla Keleli och Sayran Ates i Tyskland, Nahed Salim och Naima Tahir i Nederländerna samt Paul Sheehan i Australien, kan vi se framtiden an med tillförsikt. ☺

Den hårdkokte moralisten

Thorsten Jonssons placering i Hemingwayfacket har länge förminskat hans författarskap. Hundra år efter hans födelse framstår han som en av svensk litteraturens stora och mest egenartade begåvningar.

Av Mats Wiklund

Nyckeln satt i.” Det var en tid då detta skenbart enkla konstaterande framsuggerade en hel värld och ett förhållningssätt till litteratur som blev livsavgörande.

Jag ser mig själv, Ulf Eriksson och Jan Henrik Swahn – ännu opublicerade – i Stockholms allra tidigaste 1980-tal: ivriga, oslipade och inbegripna i ständiga samtal om idéer och teorier om ordens konst. Jan Henrik: lundensiskt skeptisk. Ulf: förödande verbal. Jag: påstridig och krävande. Vi speglar oss i varandra, prövar oss fram, förkunnar, förkastar och accepterar. Referenser till *Kris*, Cavefors, Coeckelberg, *Lyrisk-vännen* är legio. Vi är mycket unga, mycket självcentrerade och därför övertygade om att leva i ett brytningsskede.

Kanske gör vi också det. 1970-talets politisering av kulturen håller på att nå vägs ände. I *Svenska Dagbladet* publiceras våren och sommaren 1980 en serie understreckare där bland andra Lars Gustafsson och Sven Fagerberg till vårt stora gillande gör rent hus med vänsterns litteratursyn. Det finns uppenbarligen ett annat sätt att tänka, läsa och vara till på. Läsningen blir nu – i alla fall för min del – en alldeles påtaglig motreaktion.

Som man läser mellan 15 och 25 läser man aldrig sedan. Jag hade den stora lyckan att ingå i en kamratkrets där skönlitteraturen bildade utgångspunkt för samhälls- och människosyn. Ingenting var mer begärligt och eggande än att finna författarskap som förstärkte och knöt an till en stämning och personlig hållning. Under flera månader levde till exempel jag och Ulf i symbios med Eyvind Johnsons Krilonromaner. Klart vinterväder med knallblå himmel, strålende sol och isar som bar inspirerade till promenader på Mälaren och ivriga men lätt världsfrånvända resonemang om motståndets estetik; hur håller man stand, hur samtal man fritt, under en repressiv regim?

Men det hörde också till att lätta upp stämningen med citat och egenartade minnesbilder. Till exempel erinrade jag gärna om Eyvind Johnsons beskrivning av Johannes Krilons klädsel under hans funderingar över samtalsämnen: ”ledig men vär-

dad”. Det gav självfallet upphov till en kedjereaktion av associationer, nya citat och förhållningssätt.

För mig är det fortfarande omöjligt att röra mig, särskilt under sommarmånaderna, i området runt södra Hornstull, Bergsundsgatan, Folkskolegatan, Tobakspinnargatan, utan att småleende tyst säga för mig själv säga: ”Nyckeln satt i.”

Det gjorde jag, Ulf och Jan Henrik gärna för snart trettio år sedan. Det var en lägesbeskrivning och ett mentalt tillstånd:

”Han gick över den sommargrå asfalten och vek in på Högalidsgatan. Den bruna kiosken på vänstra trottoaren var stängd. Det var synd. Där skulle han annars ha kunnat stanna och köpa något gott och samtala med någon.

Utanför kiosken stannade han och tittade upp för den krokiga gatbacken som låg morgontyst. En bit längre upp stod en bil parkerad och blänkte, sandfärgad. Bilen stod utanför den andra kiosken, den gröna. När han kom närmare såg han att också den var stängd, som man kunde vänta. Bilen var en Ford av årets modell. Han gick långsamt förbi den och kikade in.

Nyckeln satt i.”

Valdemar Blom har just släppts ut från Långholm, men kan inte bärga sig. Snart sitter han bakom ratten och snart är hans tid i frihet över.

”Mälaren runt” är en av tio noveller i *Fly till vattnet och morgon*. Den kom ut 1941 och blev Thorsten Jonssons definitiva litterära genombrott. Kritiker och läsare fäste sig särskilt vid två förhållanden. Samtliga noveller beskrev brott. Och de skildrades sakligt, närmast objektivt. Avsaknaden av upprördhet och moraliserande framstod som utstuderat och provocerande. Den knapphändige och återhållsamma prosan och det kontroversiella ämnesvalet gjorde att kritiker ledigt och lätt kunde placera författaren i en genre – den hårdkokta – där Ernest Hemingway utgjorde föredöme. Jonssons första novellsamling, *Som det brukar vara* (1939), var tydligt Hemingwaypåverkad, och 1942 utgavs

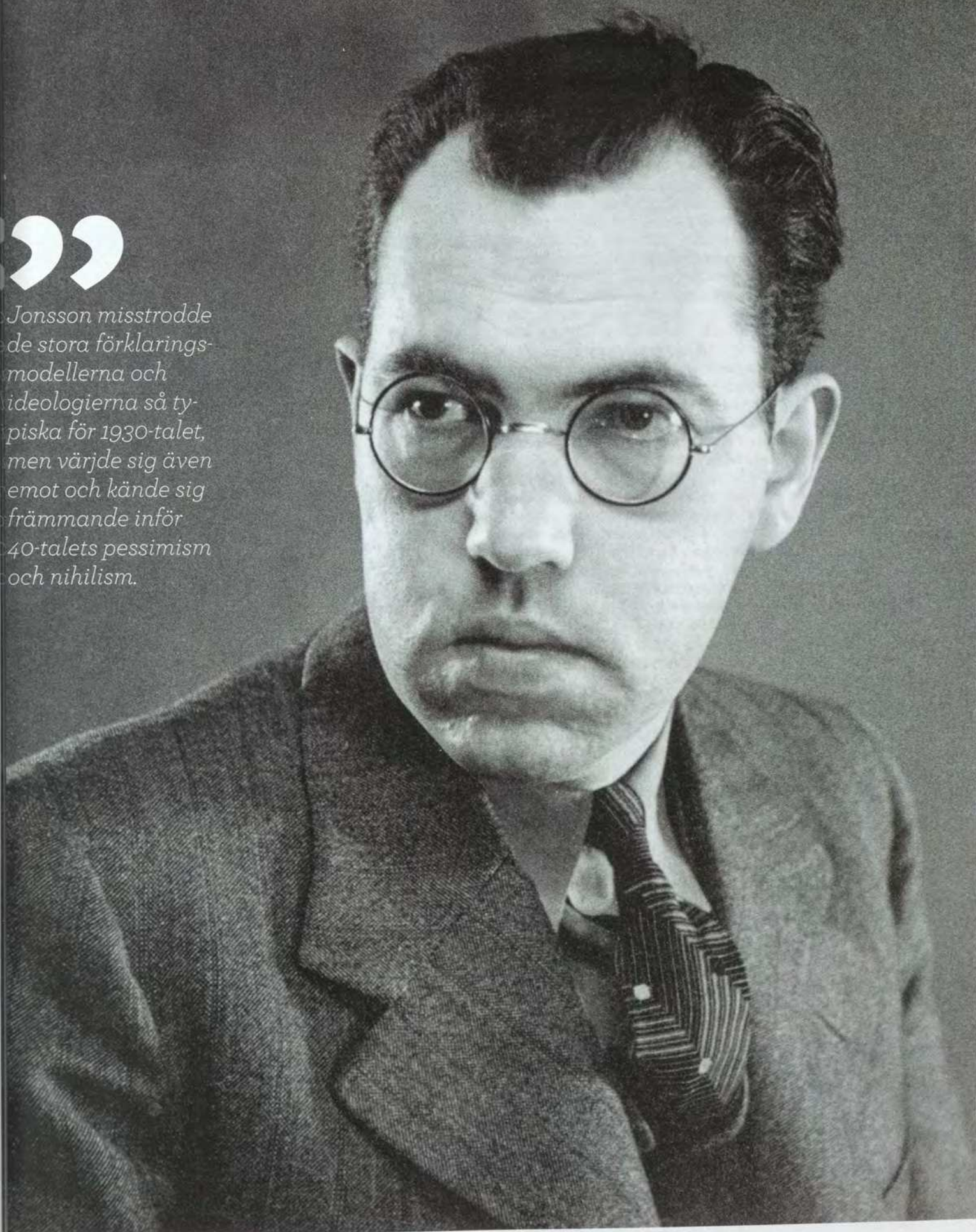
Thorsten Jonsson – stilsäker föregångare.

FOTO: ALBERT BONNIERS FÖRLAG AB/MODERNISTA

Mats Wiklund är författare och redaktör på Axess. Hans senaste bok är *En av oss? En bok om Fredrik Reinfeldt* (2006).

”

Jonsson misstrodde de stora förklaringsmodellerna och ideologierna så typiska för 1930-talet, men värjde sig även emot och kände sig främmande inför 40-talets pessimism och nihilism.

essäsamlingen *Sex amerikaner* där Hemingway, Faulkner, Steinbeck, Caldwell, Farrell och Saroyan introduceras.

I Hemingwayfacket har han sedan dess befunnit sig. För 10–15 år sedan gjordes visserligen tappra försök att återupprätta honom genom hänvisningar Raymond Carver och den slafsigt benämnda "dirty realism"-skolan. Det är tyvärr nästan lika illa som de tidigare välvilliga men lätt överseende analyserna där han framstår som begåvad, men likväl en epigon. Mer rättvist och fruktbart är att ta ställning till Thorsten Jonsson på hans egna meriter. Vad som då står utom allt tvivel är att det rör sig om ett särpräglat författarskap som skyr etiketteringar.

Men kan det kallas stort, eller ens betydelsefullt, 60 år efter hans död och 100 år efter hans födelse (25 april 1910)? Thorsten Jonsson hann med tre diktsamlingar, tre novellsamlingar (*Dimman från havet* utgavs postumt), en roman och en hel del essäer. Och i den relativt begränsade produktionen är det egentligen bara *Fly till vatten och morgon* som riktigt håller måttet än idag. Å andra sidan är det ett mästerverk, skrivet under några veckor men med en stil och ett stämningsläge som var resultatet av årslånga strävanden: en syntes av vad han sett, läst, skrivit och lärt.

De fåtal bilder på Thorsten Jonsson som existerar visar en man som läser, skriver och arbetar. Ansiktet kan inte med den bästa vilja kallas skönt: buttert och strävt bakom de tjocka glasögonen. Men man anar även envishet, självständighet och integritet. Västerbottningen saknade varken påbrå eller läggning att vara till lags. Han föddes i Hörnsjö, Nordmalings socken och växte upp i Umeå. Fadern var missionsförbundare och förestod en missionsbokhandel. Uppväxten var fri från ekonomiska och sociala bekymmer. Han tog studenten och läste sedan på Stockholms högskola.

I Per Olov Enquists opublicerade licavhandling *Studier i Thorsten Jonssons kriminalnoveller* (1966) framträder en moralist, en bibelbältets son med utpräglad känsla för sociala orättvisor och med stark personlig aversion mot förställning och hyckleri. Han hade en god relation till sin frikyrkliga far (modern dog när TJ var 17 år) men saknade helt hans gudstro. Redan under gymnasietiden började han läsa avancerad skönlitteratur – *Dagens Nyheters* litteraturkritiker Ingemar Wizelius, nära vän till Thorsten Jonsson, berättade för mig att Jonsson började läsa Ernest Hemingway redan i slutet av 1920-talet – och efter studenten inriktade han sig på att bli författare.

I dessa tidiga, valhanta och osjälvständiga skrivförsök, konstaterar Enquist, är det lätt att "se spår i hans litterära bildningsväg, iaktta hur först Söderberg och Hjalmar Bergman sätter spår, sedan Proust och Gide, sist Lawrence och ... Joyce".

Men de litterära ambitionerna kompletterades och förstärktes av åren på *Umebladet* där han var tidningens kriminalreporter och tingsreferent. Den direkta kontakten med hembrännare, dräpare, mordbrännare, tjuvar och andra lokala förmågor gav inblickar och ovärderliga lärpengar. I undersökningsprotokoll, förhandlingar och pläderingar framträdde en tröstlös, oromantisk och sjaskig värld av småhandlare och utstötta. Thorsten Jonsson läste kriminalromaner och deckare gärna och flitigt. Nu fick brotten en verklighetsanknytning som kunde sättas in i ett socialt sammanhang. För Jonsson var väl förtrogen med naturalismens upptagenhet med kriminologi och förbrytarskildringar: Flaubert, Zola, Concourt och Maupassant men också Strindberg, Gustaf af Geijerstam och Ola Hansson. Han läste även facklitteratur.

Intressant och betecknande nog var det en arbetarförfattare som

De fåtal bilder på
Thorsten Jonsson
som existerar visar
en man som läser,
skriver och arbetar.

FOTO: ÅA STUDIO/ALBERT BONNIFER/FÖRÅG AB/MADEIRISTA

gjorde det starkaste intrycket och främst inspirerade till *Fly till vatten och morgon*. I Martin Kochs förbrytarroman *Guds vackra värld* från 1916 ingår samtliga bestandsdelar som Thorsten Jonsson tjugofem år senare skulle laborera med: social kontext, dialekt, intolerans och hyckleri. Men framför allt är det stilen som förenar dem och deras projekt: pregnant, autentisk och registrerande. I vardagen, i de lakoniska och sakligt återgivna iakttagelserna, ligger spänningen och ryms motsättningarna mellan anspråk och verklighet. När P O Enquist citerar Jonssons lätt Strindbergsinfluerade bedömning av essensen i Martin Kochs roman skulle den lika gärna kunna gäl-

la hans egna förbrytarnoveller: "Man ska inte ha för hög tanke om människorna."

Två moralister som tog sin utgångspunkt i det självupplevda hade också i naturalistisk anda vetenskapen på sin sida. Koch utnyttjade kriminalpsykologen Andreas Bjerre, författare till pionjärverket *Bidrag till mordets psykologi* (1925), som läste igenom manuskriptet till *Guds vackra värld* innan det trycktes. På samma sätt drog Thorsten Jonsson nytta av sin vänskap med Gunnar Inghe, chef för den rättspsykiatriska avdelningen på Långholmen, när han skrev *Fly till vatten och morgon*. Inghe lånade ut journaler så att Jonsson kunde ta del av fallen och förstå kriminalitetens principiella och praktiska problem. De flesta av novellerna är direkt hämtade från verkliga kriminalfall och Gunnar Inghe's råd och bedömningar var därför centrala. På ett plan hade alltså Jonssons renodlat dokumentära avsikter.

Men de utomlitterära realiteterna i *Fly till vatten och morgon* utgör inte bara fond för handling och skönlitterär utformning, de omfattar en bred litterär tradition med både svenska och utländska förebilder. Till den ska fogas Thorsten Jonssons stora beläsenhet, hans exceptionella internationella utblickar och formmedvetenhet. Oviljan att tillhöra ett koteri bidrar också till särställningen och svårigheten, eller snarare det meningslösa i, att hänföra honom till en skola eller genre. Han hamnar liksom mellan gliporna. Jonsson mistroddes de stora förklaringsmodellerna och ideologierna så typiska för 1930-talet, men värjde sig även emot och kände sig främmande inför 40-talets pessimism och nihilism.

Delvis var det en personlig läggning – Enquist talar om hans "enhetliga grundvärderingar", att han "överallt sökte efter det sakliga, det faktiska, 'det sanna'". Thorsten Jonsson var oförmögen att göra våld på sig själv. Delvis var det nog också ett utslag av självbevarelsedrift. Han ville stå fri, konstnärligt fri. Under sina sista år gled han, vid ungefär samma tid som vännen och förebilden Eyvind Johnson, över i en mer liberal hållning. En viktig förklaring till perspektivskiftet är säkert tiden som *Dagens Nyheters* korrespondent i New York, 1943–1946. Att på plats följa USA:s kamp mot diktaturer kan knappast ha lämnat honom oberörd. Glädjen över att äntligen befinna sig i det land han så länge studerat ger dessutom upphov till briljanta texter: reportage, essäer och fiktion. Rubriken över Herbert Tingstens nekrolog 1950 lyder också "Den idealiske journalisten". Då hade han varit tidningens kulturredaktör, i praktiken kulturchef, sedan 1948.

Karaktärsdrag och konstnärlig hållning – sanningslidelsen, strävan efter exakthet, illusionslösheten och misstron mot stora gester – sammanföll otvunget. Att mottagligheten för Ernest Hemingway, översatt helt kongenialt av Jonsson, skulle bli stor och inta en central position i hans författarskap var därför alldeles självfall.

I *Sex amerikaner* citeras givetvis Hemingways berömda isbergsmetafor från *Döden på eftermiddagen*: En författare som vet tillräckligt om det han skildrar kan "utesluta saker som han känner till, och skriver författaren med tillräckligt mått av sanning får läsaren lika stark känsla av dessa saker som om författaren skrivit ned dem. Vär-

digheten hos ett isbergs rörelse beror på att endast en åttondel av det befinner sig ovan vattnet."

Det är stilen som Jonsson beundrar reservationslöst. Hemingways förhållande till våld och död, däremot, fyller honom med ambivalens. Hans "karaktiga jag är inte alltid sympatiskt" och fixeringen vid skjutvapen "egenartat". I *Klockan klämtar för dig*, en roman som Jonsson – säkerligen påverkad av tidsandan – höjer till skyarna citerar han Hemingways beskrivning av huvudpersonen Robert Jordan: "Han höll kroppen i ena handen och nu vilade den andra, fullt öppet, på pistolen. Han hade osäkrat den och han kände ett stöd i den rutiga, nästan blanknötta kolven och rörde vid varbygelns svala kamratskap."

Jonsson kommentar är ljuvligt avmått: "Den som kan känna varbygelns svala kamratskap, han är inte som folk mest."

Nej. Och problemet är inte bara Hemingways folk utan Hemingways själv. Isbergstekniken skapar en spänning och under ytan "finns mycket annat". Men vad, närmare bestämt? Thorsten Jonsson snuddar vid det, men säger inte rent ut att han också finner en beklämmande tomhet och cynism. Hemingways hjältar följer stoiskt men opersonligt och närmast likgiltigt sitt öde till ett ofta våldsamt slut. Men denna likgiltighet och brist på engagemang speglar också författarens oförmåga att förmedla medkänsla och inlevelse. Tekniken är briljant men människorna förblir konstruktioner; utöver den åttondel man tillåts se framträder inte så mycket mer.

Thorsten Jonsson, däremot, känner djup sympati med sina olycksbarn. Den knapphändig, telegrafisk stilen håller inte läsaren på avstånd utan suggererar fram en intensiv närvarokänsla. I "Järnsprisum", en av de starkaste novellerna i *Fly till vatten och morgon*, drivs Albert Lind till att dräpa sin plågoande till flickvän. Det är ett socialrealistiskt drama av renaste vatten, men upprepningstekniken – direkt hämtad från Hemingway – lägger lager på lager av manisk uppgivenhet och isolering som slutligen gör sammanbrottet och katastrofen oundviklig. Efter att det är över sitter Lind ensam med liket och resonerar med sig själv:

"Allting var färdigt, men här måste stökas undan så att allting blev riktigt färdigt; sockret på golvet knastrade under fotsulorna, och något var ännu kvar att göra fast allting var färdigt. Allting var lugnt och nästan färdigt, men något måste göras innan det var riktigt färdigt."

Människorna i Jonssons kriminalnoveller är förutbestämda att gå under, att bli lurade, utnyttjade men också att själva bedra och utnyttja. De står, likt de flesta av Hemingways karaktärer, utanför ett sammanhang och en gemenskap. För Hemingway är utanförskapet oundvikligt, en del av den mänskliga existensen. För Jonsson är det resultatet av samhällets tillkortakommanden. Han är för mycket moralist, för mycket medmänniska, för att hålla dem ifrån sig.

När jag tänker tillbaka på biltjuven Valdemar Blom och hans bisarra eskapader förstår jag eggelsen i den korthuggna upplysningen "Nyckeln satt i". Det krävs bara en blick, en stundens ingivelse, för att lämna denna värld och inträda i en annan. Det är när mytomannen Blom lever ut sina fantasier, när han träder in i den verkliga världen, som Thorsten Jonsson låter fiktionen uppstå. Just det autentiska och de vardagliga iakttagelserna under Bloms bilfärd till Strängnäs, Eskilstuna och Kungsör, skärper intrycket av en parallellvärld, av dröm och överklighet. Bara under ögonblicken när brottet begås är han situationens herre:

"när han var mittför bildörren hukade han sig ner och tog ett snabbt steg åt höger, vred upp bildörren med vänstra handen, gled under ratten, vred om nyckeln med högra handen och satte foten på gaspedalen." Och längre ned i texten, när anspänningen släpper: "Han hade det bekvämt i bilen och kände sig inte orolig." Men vi förstår att från och med nu är han ohjälpligt förlorad.

Som Bengt Holmqvist konstaterar i sin dödsruna om Thorsten Jonsson: "Han var moralist, och han var poet." ✱

För Hemingway är utanförskapet oundvikligt, en del av den mänskliga existensen. För Jonsson är det resultatet av samhällets tillkortakommanden. Han är för mycket moralist, för mycket medmänniska, för att hålla dem ifrån sig.

Sjukligt äkta

52 Erik W Larsson börjar tröttna på litterära sjukdomsskildringar

Kultur i reservat

53 Lars Melin fördjupar sig i användningen av ordet kultur

En reporters uppgång och fall

54 Kjell Albin Abrahamson har läst den nya boken om Ryszard Kapuscinski

Tradition som inspiration

56 Kjell Häglund roas och plågas av komediserien *La La Land*

Att skilja på mitt och ditt

57 Lisbeth Lindeborg om en tysk litteraturskandal

Krönika

58 Tanja Bergkvist betraktar fraktaler i naturen

Notiser

58 Dansk litteratur, nya magasin och skulpturkonst

Konst

"Så drabbade

Sedan 2007 har Lars Vilks befunnit sig under hot efter de omtalade rondellhundsteckningarna. Sedan en mordkomplott avslöjats har debatten tagit en delvis ny vändning. Vilks berättar själv om livet efter dödshotet.

Av Lars Vilks

UNDER TRE ÅR HAR JAG varit indragen i ett tre-fronts-krig. I konstvärlden har striden gällt vad som kan anses vara acceptabelt för en konstnär att göra. I den politiska debatten har jag anklagats för spekulatör och främlingsfientlighet. Och av terrorister har jag blivit hotad till livet.

En vanlig uppfattning är att jag skulle vara en beräknande herre som enkelt hade kunnat räkna ut vad som skulle komma att ske när jag gjorde en kränkande teckning av profeten. Jag har försökt att påpeka det orimliga i en sådan tanke.

HELA HISTORIEN INLEDDES med den i konst-sammanhang marginella utställningen *Hunden i konsten* på hembygdsgården i Tålerud. Jag fick veta att konstnären Robert Jäppinen (1924–2006) i tidigare utställningar hade avbildat president Bush som en ondskefull katt och visat ett söndersprängt Vita huset. Sådana utspel är vanliga i dagens socialkritiska samtidskonst. Hur berättigt det än kan vara har det ingen provokationskraft. I bokstavlig mening är det fråga om ett spel för gallerierna.

För att prova något som ligger utanför dessa ramar gjorde jag tre teckningar av profeten som rondellhund. Det skall understrykas att mitt bidrag inte kom som någon överraskning för arrangörerna utan att vi var överens om mitt projekt. Det plötsliga beslutet att ta bort teckningarna med hänvisning till säkerheten var därför en överraskning. Därigenom blev det också en nyhet vilket ledde till att teckningen publicerades i flera tidningar. Publiceringen i *Nerikes Allehanda* fick särskild uppmärksamhet och i september utfärdade al-Qaida i Irak en fatwa mot mig och ansvarige utgivaren på *Nerikes Allehanda*, Ulf Johansson. Att allt detta skulle vara en uträknad plan kan knappast hållas för troligt.

Den som inte känner till detaljerna i islamisternas dödshot torde bli djupt oroad. Så var det för min del. Fatwan drabbade mig i Kassel, när jag kom till Sverige hämtades jag med poliseskort till möte med Säpos representanter. Det kungjordes att min situation var "mycket, mycket allvarlig" och att det var otänkbart att återvända till mitt hem. Jag erbjöds och rekommenderades en lägenhet och skyddad identitet. Inte lätt att fatta ett beslut men jag bestämde mig för att själv ordna ett gömställe. Under en tid övernattade jag där. Sedan återgick jag till ett någorlunda normalt liv. När tiden gick fick jag intrycket av att jag inte längre var något intressant mål.

DET VAR DÄRFÖR OVÄNTAT när jag i januari 2010 fick ett dödshot via en mobiltelefon från Somalia. En man påminde mig om attentatet mot Kurt Westergaard och att det nu skulle vara min tur. När mordplanerna i Irland avslöjades blev jag ännu mer överraskad. Vid det här laget, efter nästan tre år i branschen, gick det att se på händelseutvecklingen med ett visst mått av distans. Säpo, som den här gången fungerade betydligt bättre, gav intryck av att ha läget under kontroll.

För övrigt har jag förstärkt min omedelbara säkerhet med egna barrikader och flyktplaner. Jag vet dessutom att när situationen är som mest exalterad är riskerna mindre. Faran ökar när lugnet börjar sänka sig över scenen. Allra mest handlar det om psykologi. Hur man kan hantera upplevelsen av sin situation. Jag har hittills inte haft några större problem. Inte heller tror jag att jag kommer att drabbas av den sorts depression som Kurt Westergaard har nämnt som en normal reaktion.

Det är inte enbart de direkta mordhoten att ta ställning till.

Genom uppmärksamheten dyker ofel-

fatwan mig”

Triptyk i blasfemi av Lars Vilks: Profeten Muhammed som rondellhund, Judesuggan och Kristus som elefant.

SAMTLIGA BILDER AV
LARS VILKS

bart ytterligare hot upp, hot som förmodligen är mindre farliga men icke desto mindre otrevliga. Hot genom telefon, sms och e-post är sådant jag får stå ut med.

I och med de nya avslöjandena 2010 kom debatten omedelbart igång igen och strukturen var densamma som tre år tidigare. Den vanliga ramsan av kritik brukar inledas med att det påpekas att man alltid skall ta avstånd från mordhot och att yttrandefrihet är en viktig och grundläggande princip. Den kritiska sidan tillägger sedan ett omfångsrikt MEN som går ut på att man inte skall missbruka yttrandefriheten och att man bör avstå från att kränka människor.

Situationen 2010 är rätt egendomlig. Vad som diskuteras är en teckning som gjordes 2007. Inget nytt har tillkommit. Men den behandlas som om den var nyttillkommen. Teckningen har ställts ut en gång, då i en samlingsutställning om konstnärer som tar risker i Kunsthalle Luzern 2008. Teckningarna var då inlagda i en pärm med en varningsskylt på väggen. Utan ironi. En uppförstorad och digitalt överförd version av rondellhunden visades på Galleri Granen i Sundsvall i december 2009. Ingen av dessa utställningar skapade några märkbara reaktioner.

KONSTVÄRLDENS MEDLEMMAR reagerar inte på samma sätt 2010 som 2007. För tre år sedan avfärdades rondellhunden som en onödigt uppföljning på de danska karikatyrerna och som en tom provokation. Idag är betydligt mer nyanserad.

Jag har envetet hävdad att jag inte har någon politisk agenda och att min främsta uppgift är att beskriva vilken konstsyn och verklighet som framträder genom tolkningarna av rondellhunden. Jag har ingen an-

ledning att klaga. Redan i inledningsskedet poängterade jag att det inte är teckningarna som sådana är huvudsaken, utan vad de agerande människorna gör med dem. Det omfångsrika material som har skapats av de många och mestadels ofrivilliga deltagarna i konstprojektet är verkets styrka. Ett sådant material är svårt att överblicka men kan redigeras till format som passar för utställningar och andra redovisningsformer. Den som lever får se ... ✨

Sjukligt intresse för det äkta

Vår tids fixering vid "äkta" berättelser har lett till ett uppsving för sjukdomsskildringar. Frågan är om intresset för dem bottnar i viljan att förstå våra medmänniskor eller i rent sensationssökande.

Av Erik W Larsson

RALPH WALDO EMERSON lär ha hävdats att alla människor bär en stor roman inom sig – att vi alla bär på unika livserfarenheter som utgör stoffet till en fantastisk berättelse. Om Emerson hade levt idag och surfat in på Amazon.com så hade han kanske istället uttryckt sig så här: Alla människor bär två stora romaner inom sig – en om livet, och en om sjukdomen och/eller döden.

De senaste tio åren har sett en explosion i utgivningen av "patografier" – biografiska skildringar av sjukdomar skrivna av anhöriga eller, som oftast är fallet, patienten själv. Ordet "patografi" lanserades i sin moderna tappning 1988 av Joyce Carol Oates i en recension av en biografi om den sjukliga författarinnan Jean Stafford. Det betyder egentligen "sjukdomsberättelse", men användes ironiskt av Oates, som anklagade moderna biografier för att "skoningslöst exponera sina huvudpersoner" och "obevekligen katalogisera deras mest privata, mest sårbara och minst upplysande episoder".

Sedan dess har få personer varit villiga att kritisera denna nya form av prosa – framför allt i den mån den skrivs av patienten själv. Efter en helg av intensivt googlande har jag själv gett upp hoppet om att hitta en enda negativ recension av någon av dessa böcker. Det verkar som om patografiernas allvar gör dem immuna mot kritik. Vissa av dem måste ju trots allt vara dåliga, eller åtminstone mindre bra. Detta tycks dock ej bekomma kritikerkåren, som tillämpar en helt annan vokabulär när det handlar om patografier. De är inte "bra" eller "välskrivna" utan "äkta". "Bra" är ute, nu är det "äkta" som gäller.

Publikens jakt på "äkthet" av denna typ

är förstås inget nytt, och det slutar inte i litteraturen. Rappare som blivit skjutna 15 gånger tenderar att sälja fler skivor än rappare som blivit skjutna 14 gånger. Den halvdane operasångaren Paul Potts hela karriär bygger på hans tragiska förflutna som vanlig, överviktig snubbe. Filmen *Shine*, som handlar om den psykiskt sjuke pianisten David Helfgott, ledde under 90-talet till ett kort uppsving för klassisk musik, i den mån den framfördes av en psykiskt sjuk person. Den medelmåttige Helfgott slog publikrekord över hela världen, medan mentalt friska konsertpianister fick nöja sig med att spela "Candle in the Wind" på Scandic Hotell i Hudiksvall.

NU STÄMMER DET visserligen att stor konst ofta föds ur svår smärta och ångest. Kafka hade trots allt – om vi ska tro T-shirten – inte heller så roligt. I själva verket led han av migrän, sömnsvårigheter, förstoppning, bölder, tuberkulos och kronisk depression. Skillnaden är dock att Kafka inte skrev om sina egna smärtor, utan lät dem istället inspirera honom att skriva extremt deprimerande böcker. Hade han levt idag så hade han troligen instruerats av sin förläggare att "skipa hela metamorfosgrejen" och istället fokusera på sina spännande bölder.

Problemet med detta nya fokus på äkthet är att det gör en redan cynisk bransch ännu mer cynisk. Då patografierna inte går att kritisera från en litterär utgångspunkt så är det andra faktorer som gör en bästsäljare – vanligen sjukdomstyp och patientens grad av kändisskap. I sin jakt på sensation ignorerar marknaden således den subjektiva sjukdomsupplevelsen, vilket egentligen är det

mest intressanta. Fysisk och psykisk smärta är trots allt väldigt mystiska fenomen, otroligt svåra att kvantifiera. Cancersmärta är ofta svåra, men kan också vara förhållandevis milda. Hemorrojder kan göra fasligt ont, men de säljer inga böcker. Dessa förhållanden har lett till ett "patocentriskt" klimat, där författaren uppmuntras att överdriva sina krämpor, något som tyvärr tycks bli allt vanligare. När sådant beteende blir känt leder det i allmänhet till stora skandaler. Författaren James Frey, som överdrev sina egna alkoholproblem i boken *Tusen små bitar*, lynchades praktiskt taget i Oprah Winfreys studio, då han lurat hundratals amerikanska hemmafruar att läsa en skönlitterär bok alldeles i onödan.

DET FINNS NATURLIGTVIS en hel del gott att säga om patografier. För en medicinsk specialist kan de erbjuda en unik källa till förståelse och kunskap om specifika symtom som är förknippade med gåtfulla sjukdomar såsom ALS och SLE. De flesta av oss kommer dock aldrig att behandla dessa sjukdomar, och vårt val av "äkta" patografier hellre än påhittade handlar sannolikt om andra saker än en vilja att förstå. Vi saktar inte in vid en trafikolycka i hopp om att öka vår empati inför olycksoffer. De läkare som tog en olaglig kik på George Clooneys journal när han låg på sjukhus i England trodde knappast att läsningen skulle öka deras kompe-

Språk

Kultur i reservat

För att utröna kulturens innersta väsen tog Lars Melin fram sin ordbok. Resultatet var överraskande.

Av Lars Melin

VAD ÄR KULTUR?

Det är en knepig fråga, och somliga behöver läsa avhandlingar för att ge ett svävande svar. Så inte jag, för jag har en ordbok. Det är en riktig ordbok och inte en sådan där onödigt rackare som talar om att kultur betyder "odling", för det gör det ju i alla fall inte.

Men först en liten ordlektion. Om vi utgår från ordet "bil" kan vi se på sammansättningarna som lastbil, sportbil och familjebil hur vi sorterar upp allt som ingår i kategorin "bil". På andra sammansättningar som biltrafik, bilrock, bilverkstad kan vi se vad vi förknippar bilar med.

Och därmed över från bilens bullriga till kulturens fina värld.

Nå, vad finns det för sorters kultur? Ja, det finns nästan 200 sammansättningar med kultur som efterled, och här är tio-i-topp-listan:

- 310 kroppskultur
- 23 ungdomskultur
- 18 världskultur
- 17 subkultur
- 17 populärkultur
- 14 matkultur
- 11 finkultur
- 9 barnkultur
- 8 graffitikultur
- 4 masskultur

Detta är baserat på en tidningsårgång, summa 19 miljoner ord. Pålitligt? Med undantag av "kroppskultur" – som finns i namnet på idrottsföreningar som förekommer i massor med resultatlistor – avspeglar det väl hur orden används i tidningstext.

Kultur är alltså en ganska stökig och svårtämd massa. Den sköts av några bångstyriga grupper: barn, ungdomar och massor, ja, hela världen. Och vad gör de? Jo, de ägnar sig åt mat, något populärt eller graffiti. Kanske också kroppen om man trots allt ska räkna med ettan. Men det finns också elva exempel på finkultur.

Och om vi riktar blicken mot kultur som förled, vad förknippar vi kultur med då? Här finns allt från kulturaktivitet till kulturäng,

allt som allt 658 sammansättningar. Så här ser tio-i-topp-listan ut:

- 912 kulturhus
- 225 kulturnämnd
- 120 kulturliv
- 96 kulturchef
- 62 kulturförvaltning
- 49 kulturskolan
- 38 kulturreservat
- 38 kulturinstitutioner
- 35 kulturdepartement
- 35 kulturkrock

OM SAMMANSÄTTNINGAR med kultur som efterled var stökiga så är sammansättningar som förled desto mer disciplinerade. Här framträder en bild av att kulturen läses in i hus eller

reservat, att den sätts i skola, och framför allt att den administreras av chefer, departement, förvaltningar och nämnder. Det händer förstås att kulturen lever

ett eget kulturliv eller att den bryter sig loss och hamnar i kulturkrockar. Men det är väl det chefen och nämnden ska förhindra.

Ingenting av allt detta har med odling att göra. Eller kanske? Ett ord som slutar på -kultur är oftast någon form av ogräs som ska rensas bort. Det märker man framför allt på alla nya sammansättningar som hederskultur, trashkultur, dopningskultur, slappkultur, mutkultur, mopedkultur, gängkultur och girighetskultur. Dessa och ett tjog andra liknande ord visar vad som händer om inte kulturchefen och kulturnämnden rycker ut och gallrar i rabatten. Det blir rena kulturskymningen (18 förekomster).

Men det är något skumt med den kulturella odlingen. Få ord på tio-i-topp-listorna är äldre än 40 år. Har det inte funnits kultur längre än så? Jo, men precis så länge har det funnits kulturpolitik.

Lars Melin

Joyce Carol
Oates.

FOTO:MYKEL NICOLAOLI/IBL

tens och empati vid behandling av filmstjärnor. Och varför skulle det? Att läsa för att bli en trevligare människa är trots allt ett futilt åtagande, som Harold Bloom brukar säga (vem skulle för övrigt vilja bli kroppsundersökt av Harold Bloom?). De flesta människor jag känner som läser mer än en skönlitterär bok i veckan är griniga excentriker och ensamvargar, inkapabla till den obönhörliga käckhet som gör en bra läkare.

Lisbeth Sachs, som är medicinsk antropolog, hävdar att patografiernas popularitet ligger i deras underhållningsvärde som "vår tids äventyrsromaner" där "det personliga kommer i centrum och ges en röst, en röst som kan återböras till den medicinska världen där den sällan blir hörd i sin fenomenologiska, subjektiva och enfarenhetsmässiga form".

Hon har säkert en god poäng i detta. En mer cynisk recensent (till exempel jag själv) skulle dock vilja inflika att patografins kommersiella framgång i lika stor utsträckning härrör ur läsarens lättja, bristande fantasi och idoga sensationssökande – samma aspekter av den moderna människan som driver marknaden för skvallertidningar och dokusåpor. Det senare formatet har för övrigt redan utnyttjats för att porträttera läkare och sjuksköterskor i TV3:s *Sjukhuset*. Man kan fråga sig när det blir patienternas tur. ✱

En reporters uppgång och fall

Ryszard Kapuscinski, som bevittnade 27 krig och revolutioner och överlevde fyra dödsdomar, anklagas för att ha tänjt på gränsen mellan fakta och fiktion i sina böcker och sitt liv. Boken om den världsberömde journalisten delar Polen.

Av Kjell Albin Abrahamson

EN SÅDAN KULTURSKANDAL har jag aldrig tidigare upplevt under alla mina år i Polen. De senaste veckornas storm och turbulens gäller den 600-sidiga biografin *Kapuscinski Non-fiction* av Artur Domoslawski. Han anklagar Ryszard Kapuscinski för att ha föreställt sin sakprosa med några rejäla nävar fiktion och sin egen levnadsteckning med heroiska och martyrologiska drag. Domoslawski är reporter och stark opinionsbildare på Polens största dagstidning *Gazeta Wyborcza*, hans många antiglobaliseringsartiklar vittnar om att han politiskt hör hemma på vänsterkanten.

Flera kulturpersonligheter och kyrkomän riktar en kraftig bannstråle mot Domoslawski. Med sin biografi, första upplagens 45 000 exemplar såldes slut på ett par dagar, begår Domoslawski ett lustmord på vännen, mentorn och reportagekungen Kapuscinski. Biografiförfattaren missbrukade Kapuscinskis förtroende, fick tillgång till författarens personliga arkiv, påstod att han skulle skriva en receptionsstudie men kokade ihop en skandalbok. Domoslawski bör därför skickas till Dantes hetaste del av helvetet där de värsta, de oförlåtliga syndarna dväljs; de som svek sina vänner.

En annan, betydligt större grupp, är de som välkomnar den kontroversiella boken. Äntligen någon som analyserar det litterära reportagens gränser, som nagelfar *no li me tangere*-författaren och hans rika bokproduktion, någon som lyfter fram Kapuscinskis kommunistiska hängivenhet och med önskvärd/oönskad tydlighet visar på fiktionen i Kapuscinskis sakprosa och biografi. Till den gruppen, utan att svälja boken med hull och hår, hör några av Polens ledan-

de författare (Andrzej Stasiuk), filosofer (Zygmunt Bauman), journalister (Teresa Toranska) och publicister (Marcin Krol).

En tredje grupp, som utan vidare spising ska uteslutas från debatten, utgörs av några av det polska samhällets stöttepelare, levande legender som Wladyslaw Bartoszewski och Roman Bratkowski. De fördömer i överdrivet kraftiga ordalag boken – utan att ha läst den, och utan varje avsikt att läsa den.

ATT VARA JOURNALIST i ett kommunistiskt land innebar att skildra verkligheten som den borde vara, inte som den var. Kapuscinski tøjde på gränserna, med sitt poetiska språk, sin hårdkokta syntax och val av ämnen. Men han ifrågasatte aldrig Folkrepubliken Polen. Till sin lycka och överlevnad befann han sig aldrig i Polen under de avgörande bataljerna mellan diktatur och demokrati (1956, 1968, 1970, 1976) och behövde därmed aldrig ta ställning.

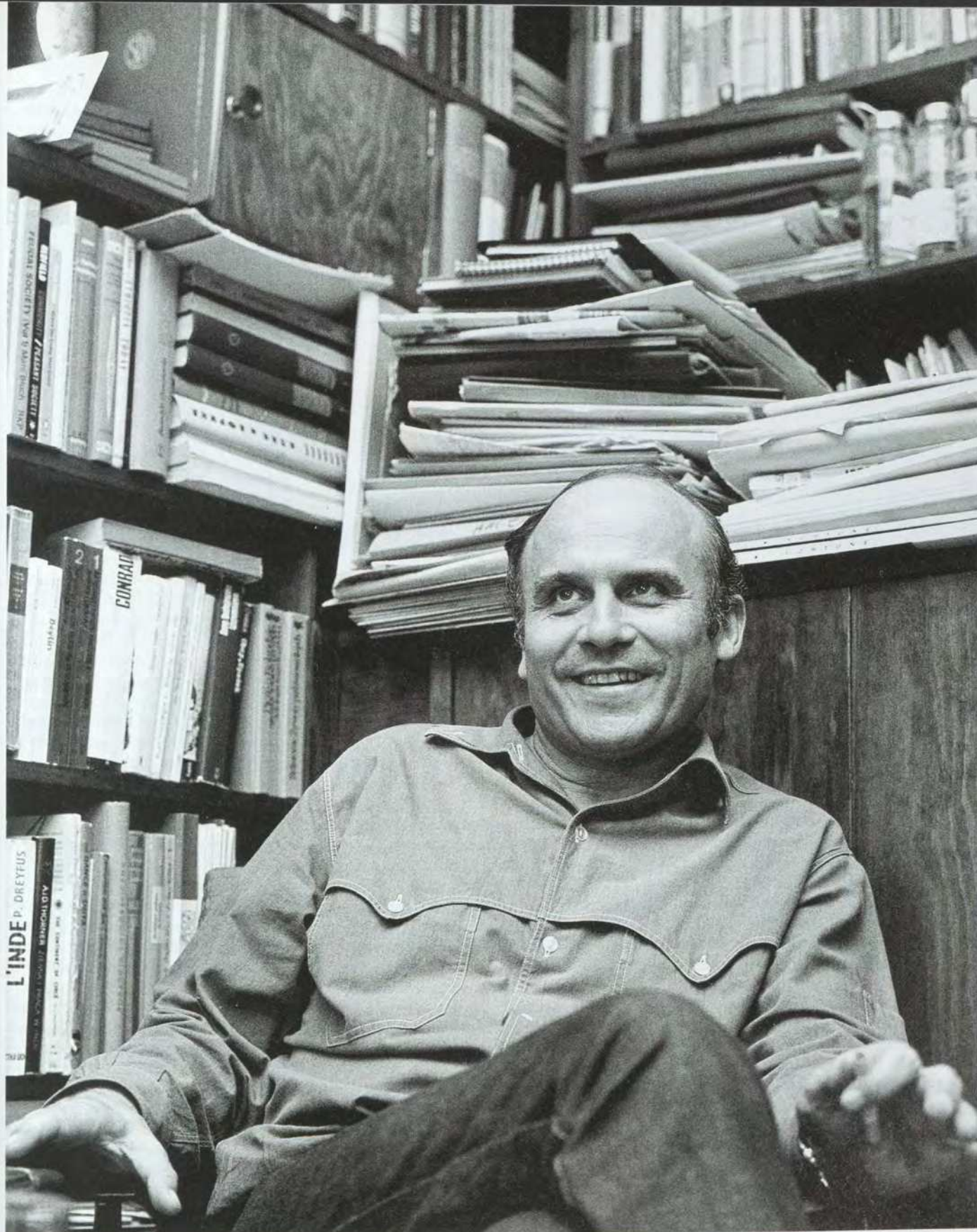
När general Jaruzelski i december 1981 införde undantagstillstånd och krigslagar lämnade Kapuscinski tillbaka den slitna partiboken. Kapuscinski skrev aldrig i den underjordiska pressen. Eller som Piotr Semka uttryckt det: "Han rökte oppositionens joint, men drog aldrig halsbloss." Kapuscinski hade hela sitt liv hjärtat till vänster. Tredje världens frigörelse, ansåg han, var mer ett resultat av det "onda" Moskva än det "goda" väst. Han vågrade inse att kommunistvärldens skrivelser – inklusive hans egna – om tredje världen användes högst instrumentellt med högsta prioritet i den antiimperialistiska kampen och Kremls krigföring om världsherraväldet.

Ett par månader efter Kapuscinskis död 2007 avslöjade tidskriften *Newsweek Polska* att den uppburne författaren under fem års tid 1967–1972 samarbetade med den hemliga polisen SB. Det var i sig inte så underligt, sådan var kommunismens politiska grammatik, och reaktionerna på demaskerandet blev också avmätta. Som agent förrådde han aldrig någon kollega, han var – medvetet? – en så usel informatör att hemliga polisen tröttnade på honom. Det märkliga med samarbetet med hemliga polisen är att Kapuscinski under 17 år efter kommunismens fall inte yppade ett ord om detta, inte i någon enda intervju. Ändå hade han garanterat fått förlåtelse, systemet var ont och människan är ett bräckligt kärl.

I MIN BOK *Enkel biljett till Polen* (2004) skriver jag: "Det största tolkningsmisstaget man kan göra med Kapuscinskis böcker är att läsa dem som naturalistiska reportage." Just det misstaget gör Domoslawski och hittar därför det ena "felet" efter det andra. Han vägrar förstå att redan själva beteckningen "det litterära reportaget" signalerar en viss frihet, ett experimenterande bort från det faktografiska. När Kapuscinski påstår att fisken i Victoriasjön blivit fet av att äta Idi Amins offer är han ute och cyklar (vet vi i dag att en ny större fisksort inplanterades) – men vilken skakande metafor. Ibland gick mästaren över gränsen, som när han påstod sig ha bevittnat en massaker i Mexiko 1968 när han inte ens var i landet. På samma sätt som hos Egon Erwin Kirsch, Truman Capote eller Orlana Fallaci får reportageböckerna inte läsas *sensu stricto*. Man kan om Kapuscinskis böcker säga som rabbinen när eleven frågade om legenden om profeten verkligen var sann: *Wahrscheinlich ist es nicht wirklich geschehen aber es ist wahr*. Sannolikt har det inte hänt i verkligheten men det är sant. Metoden är inte okomplicerad: När vet läsaren var gränsen går för manipulation?

Felet med Domoslawski är att han oproportionerligt blåser upp enskilda, icke auktoriserade intervjuer, och att han konsekvent misstror Kapuscinski. Som en korrupt och mutad fotbollsdomare dömer biografen Domoslawski alltid till Kapuscinskis nackdel. Jag förstår inte varför Kapuscinskis minnesbilder från barndomens Pinsk är mindre värda än systemen Teresas? Eller varför en bedömning av sonen (!) till den tjeckiske korrespondent som Kapuscinski träffade i Kongo är mer trovärdig än berättelsen från hästens mun?

"VAD KRIGET GÖR MED EN är något som man i grunden inte kan veta", skrev Franz Kafka i april 1915. Få har som Kapuscinski beskrivit hur krig deformerar människan, få utrikeskorrespondenter har som han vågat erkänna sin rädsla. Inledningsorden till *En dag till att leva* är talande: "Detta är en mycket per-

Ryszard Kapuscinski bröt med Hemingway-schablonen.

FOTO: ERAZM CIOLEK/SCANPIX

sonlig bok om att vara ensam och vilsen." Domoslawski skriver: "Kapuscinski skapade under många år sin egen legend: macho-reportern som aldrig var rädd för krig, svält, vilda djur, tropiska insekter och sjukdomar, till och med döden som stirrar i ögonen." Sanningen är väl snarare att Kapuscinski

bröt med Hemingwayschablonen om utrikeskorrespondenten som en macho.

Direkt obehaglig blir biografien när Domoslawski beskriver Kapuscinskis älskarrinnor och hans dåliga förhållande till dottern Zojka. Såna ämnen ska inte tas upp ett par år efter författarens död.

För mig förblir Kapuscinski en kär vän och kollega och en av de största författarna i en svår litterär genre. Men plötsligt är en del av den gamle Kapuscinski borta, försvunnen, bortrövad. "Någon måste ha baktalat Ryszard K., ty utan att han hade gjort något ont blev han en morgon arresterad." ✱

Mark Wootton.

Med inspiration i tradition

Det unika med den snart tioårsjubilerande brittiske komikern Mark Wootton är att han inte bara hämtar inspiration från samtidsfenomen. I sina serier för han en brittisk humortradition vidare genom att knyta an till medeltidsteater och vaudeville.

Av Kjell Häglund

HUR KAN NÅGOT VARA årets i särklass bästa nya komediserie trots att man omöjligt kan förmå sig att sitta igenom ett enda helt avsnitt?

Därför att det handlar om plågsamt god pinsamhetshumor, naturligtvis. Dock inte i nedstigande led från genrens nobless (*Pang i bygget*, *The Office*) utan kamikazekomik av ett avsevärt mer sadistiskt utmanande slag.

Visst kallas den snart tioårsjubilerande brittiske komikern Marc Wootton allt oftare för "den nya Sacha Baron Cohen", eftersom han gärna spelar utstuderat satiriska rollgestalter i verkliga situationer, mot verkliga, ovetande, människor. Men i serier som *My Best New Friend*, *High Spirits with Shirley Ghostman* och *La La Land* är Wootton också unik i det att han hämtar inspiration både från gammal brittisk teater- och vaudevilletradition och från samtidsfenomen som dokusåpor och annan medietriggad narcissism – och ändå hela tiden, rent substantiellt, bottnar i en mångfasetterad mänsklighet som berör.

LIKA SADISTISK SOM Marc Wootton är mot tittaren och mot de verkliga människor som kommer i hans väg, lika psykologiskt inkännande är han mot sina egna, motsägelsefullt

djupa karikatyrer på medieskadade 2000-talstyper.

I *La La Land*, Woottons första USA-baserade serie, spelar han tre olika rollgestalter med det gemensamma att de gjort sig omöjliga hemma i London och nyligen flyttat till Los Angeles på vinst och förlust. De är en filmskolepretentiös men stenkorkad dokumentärfilmare, ett Runar-aktigt kriminellt parapsykologiskt medium och en talanglös cockheykacklande taxichaffis med hopplösa tänder som tror sig kunna bli stjärnskådis – tre svåruthärdligt sociopatiska wannabes på utsiktslöst fäfangjakt efter nya karriärer i Hollywood. Övriga medverkande i serien är verkliga människor som inte har en aning om att idioten de har att göra med är en skådespelare.

Filmkamerorna accepteras som en del i en påstådd brittisk dokumentär, vilket givetvis också motiverar många av dem att ställa upp. De är producenter, coacher, porträttfotografer, agenter och allehanda konsulter; många av dem med det gemensamma att de kapitaliserar just på naiva lycköskares fäfänga framtidsdrömmar. Marc Wootton och hans medarbetare utnyttjar denna amerikanska kombination av profitjakt och gästfrihet samt det faktum att alla som kommer i de tre rollgestaltarnas väg

slår på en show så fort de ser sin egen premöjlighet.

Min favoritgestalt är den omedvetet odräglige taxichauffören, som vid ett tillfälle förevisar sin skådespelartalang med att göra tre outgrundligt tomma ansiktsuttryck samtidigt som han beskriver dem som "sad ... happy ... thinkin' 'bout sum'thin ..." – men en typisk Wootton-kvalitet är att han gradvis komplicerar karaktären och efterhand visar allt mer av dennes sorgliga ensamhet och självtvivel så att åtminstone hans "sad"-läge förkroppsligas.

DEN MEST extraordinära karaktären är förstås det kvinnliga, helvitklädda lyxmediet, tidigare huvudperson i Woottons genombrottsserie hemma i Storbritannien, *High Spirits with Shirley Ghostman*. Typiskt för Marc Wootton är att inte bara utöva satir i form av påhittade karaktärer utan också att, på en mer övergripande nivå, satirisera och utnyttja hela popkulturella fenomen, i synnerhet spekulativa tv-genrer. *High Spirits with Shirley Ghostman* är en gastkramande replika av, och samtidigt rå drift med, brittiska spökjäger- och hypnosshower.

Som allra längst gick Wootton i serien *My Best New Friend*, där han själv spelade sina mest utstuderade karikatyrroller som i en

regelrätt komediserie, men där de andra beståndsdelarna var en hisnande symbios av dokusåpa och tävlingsprogram, med spänningsmomenten hos *Blåsningen* och inledningen av *Här är ditt liv*. I varje avsnitt försöker en ung tävlande vinna 10 000 pund genom att under en helghålla masken inför sina närmaste kompisar och familjemedlemmar om att Marc Woottons idiotiska rollgestalt är hans eller hennes nya bästa vän. Och Wootton gör allt för att genera och uppröra. Som när han föreställer en motbjudande asocial datanörd som presenteras som den unga partytjejens nya internet-dejt, och på söndagslunchen med tjejen far och syster avslöjar att de ska gifta sig, flytta till Falklandsöarna och att det är viktigt för honom att hon är oskuld. Det är den plågsammaste situation jag någonsin sett avfilmad – och samtidigt en storartad konstupplevelse, en scen som säger massor om familjerelationer, generationsklyftor och de stora livsvalen.

Ändå är själva maskeraden det mest kittlande: vetenskapen om narren som de andra tror är äkta. Marc Wootton iscensätter gycklarspelet som ingen annan i modern tid; växlar från hysterisk brat till gaggig godsägare som om kameran verkligen bara växlar från en människa till en annan. När Wootton blir kvinna uppträder han inte bara "in drag", han kan förvandlas inifrån och ut till en stillsamt cynisk pensionerad änka när kjolen, frisyren, röstläget och hängbrösten kommer på plats.

Sedan hans debut 2001 med *Cynderdelic* (om tre korkade militanta politiska aktivister; även detta i ovetande, verkliga miljöer), och sedan serie lagts till serie, har mångfalden av förklädda rollgestalter format en mosaik med historisk patina. Marc Wootton står just nu i centrum för en ny engelsk våg av utklädnadskomedier, av män – ja, bara män – som klär ut sig, till kvinnor, etniska minoriteter och gubbtyvar. Little Britain var ett startskott för vad som i år manifesterats i de långt mer avancerade *Bellamy's People* och Woottons *La La Land*, och där främst Wootton stakar ut ett helt nytt spår för hur man kan fusionera genrer, och högt med lågt.

Även amerikansk tv-komedier är i en kreativ storhetsperiod just nu och skillnaden är intressant. Britternas moderna maskerader bottnar i medeltidsteater och vaudeville – en tradition som aldrig följde med handels- och flyktingskeppen till Den nya världen. Vaudeville blev i USA freak shows, klassisk teater blev 1900-talsrealism.

Det unikt spännande med Marc Wootton är att han är ett slags brittisk traditionalist som funnit en gnistrande graal i en ny, säregen 2000-talsrealism. ✨

Litteratur

Att skilja på mitt och ditt

Efter att det avslöjats att Helene Hegemanns roman *Axolotl Roadkill* till stor del består av plagiat har en debatt om originalitet rasat i Tyskland.

Av Lisbeth Lindeborg

ATT DEN 18-ÅRIGA TYSKA författarinnan Helene Hegemann behärskar *copy-and-paste*-tekniken till fulländning vet vi. Men hur mycket av sin bestseller *Axolotl Roadkill* som hon själv skrivit vet vi inte. Då boken kom ut vid årsskiftet lanserades den då sjuttonåriga Hegemann av *Der Spiegel* som "Das Wunderkind der Bohème". Med hårda droger, anonym sex och parties hela näterna ansågs underbarhet Hegemann göra upp med barndomsvärlden på ett begåvat sätt. Istället för att gå i skolan hade Hegemann, dotter till den berömda chefsdramaturgen Carl Hegemann vid Berliner Volksbühne, enligt egen utsaga tillbringat dagarna på bio och i dunkla teatersalonger. Till hennes meriter hörde 160 skolkade skoldagar under ett år, en teaterpjäs och en film.

Större delen av det litterära etablissemangen var hänfödda. Äntligen en tonåring som visste vad livet handlade om – till exempel "spermapijs". I mitten på februari seglade boken upp på *Der Spiegel*s bestsellerlista och Hegemann nominerades som en av fem kandidater till Leipzig-mässans litterära pris.

Just då dök en objudengäst upp – bloggaren Airen. Det visade sig att de hetaste och coolaste delarna av Hegemanns bok redan hade upplevts och formulerats av Airen. Sina eskapader hade han noterat på sin blogg och i sin allt annat än uppmärksammade bok *Strobo*. Men vem intresserade sig för en halvgammal typ som Airen? Med sina 28 år var han för gammal för att lanseras som underbarn.

Efter Airens entré på kulturens arena var

frågan hur Hegemann och kulturetablissemangen skulle reagera. För litteraturkritikerna var avslöjandena naturligtvis pinsamma. Ändå fortsatte de att hylla Hegemann: hennes remix tydde på stor talang. Från Hegemann själv kom en halvhjärtad ursäkt och en sex-sidig lista på alla som hon hade "stulit" ifrån. Frågan är om det verkligen är alla...

Helene Hegemann.

För att försvara sig själv valde Hegemann att gå på offensiven, bland annat med argumentet att det inte finns någon originalitet utan bara äkthet. Det som är verkligt oroande i denna historia är kanske främst att det mediala kulturetablissemangen inte tar upphovsrätten i försvar och att de ansvariga inte dragit bort nomineringen till bokpriset.

FÖR NÅGON VECKA sedan gick dock ett tjugotal av landets mest kända författare ut i ett öppet brev mot plagiat, bland andra Günter Grass och Christa Wolf. Hittills har det, menade man, varit förbjudet att skriva av – i skola och på högskola. Ska detta – med den eufemistiska etiketten "remix" – nu plötsligt bli tillåtet? Även bland bloggare har det visat sig att hennes tilltag stöter på motstånd.

Andra som tycks ha behållit förnuftet är den allmänhet som syns i tidningarnas insändarspalter och i kommentarerna till tv-intervjun. Inte minst många tonåringar anser – till skillnad från äldre voyeurer – att boken är osmaklig. De framhåller att även om de inte kan använda så många konstiga ord som Hegemann, har de förmågan att skilja på vad som är mitt och ditt. ✨

Naturen som ren matematik

En fraktal är ett matematiskt begrepp som vi associerar med en geometrisk figur som uppvisar självlikformighet: zoomar vi in i en del av figuren ser vi en reducerad kopia av helheten.

Det fascinerande med fraktaler är att enkla matematiska regler resulterar i komplexa och vackra mönster. Deras struktur är dock för irreguljär för att beskrivas med vanlig euklidisk geometri, varför exempelvis en linje inte räknas som en fraktal även om den är det enklaste exemplet på en figur som uppvisar självlikformighet. I naturen finns många fenomen som kan approximeras med fraktaler: moln, kustlinjer, bergskedjor, blodkärl, galaxhopar, växter och grönsaker. Betrakta ett träd: en gren tycks vara en reducerad kopia av hela trädet, och i vissa fall kan man plantera en gren och få ett nytt träd. Då är det naturligt att hela trädet, även dess grenar, är underkastade samma fysikaliska tillväxtregel – i detta fall förgreningsprincip. Grenarna är inga exakta kopior av trädet och förgreningen fortsätter heller inte i det oändliga, men trädet uppvisar en statistisk självlikformighet som är tillräckligt bra för att kunna approximeras med en fraktal.

Men det slutar faktiskt inte vid trädet. Biologer och matematiker samarbetar för att fastställa hur mycket koldioxid en hel skog absorberar. Genom datainsamling har det visat sig att skogen som helhet uppvisar samma fraktala struktur som ett enda träd – det vil säga att andelen träd i olika storlekar är en nästintill exakt avspeglning av andelen grenar i olika storlekar på ett godtyckligt utvalt träd. Så det räcker att studera koldioxidupptaget i ett enda träd för att kunna generalisera resultatet till hela skogen.

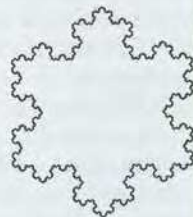
Ordet fraktal myntades 1975 av den fransk-judiske matematikern Mandelbrot som 1977 kom ut med det klassiska verket *The Fractal Geometry of Nature* där han byggde vidare på tidigare matematikers studier, men till skillnad från dessa insåg han att många naturliga fenomen kan approximeras med fraktaler, som alltså inte längre bara var att betrakta som matematisk kuriositet.

Många fraktaler genereras genom en rekursionsformel där nyckelordet är oändlig iteration (upprepning). Det var dock först på Mandelbrots tid som man kunde illustrera fraktalerna grafiskt eftersom det kräver tusentals och miljontals upprepningar tills mönstret framträder ordentligt.

Andra fraktaler bygger på oändlig upprepning av någon enkel geometrisk regel, som exempelvis von Kochs snöflinga, vars upphovsman är den svenske matematikern Helge von Koch. Man börjar med en liksidig triangel och på varje sida tar man bort den mittersta tredjedelen och ersätter den med en utbuktning i form av en ny liksidig triangel (men raderar dess bas) och så fortsätter man på varje ny sida. För varje steg ökar omkretsen med en tredjedel i förhållande till föregående steg så efter oändlig upprepning får snöflingan en oändlig omkrets, men en begränsad area, vilket kan tyckas paradoxalt. Naturen använder sig mycket av denna egenskap: exempelvis ger blodkärlens fraktala struktur maximal blodförsörjning till ett organ med en begränsad yta. Frågan är om naturen redan kände till fraktalerna eller om det vi ser är ett resultat av naturligt urval? ❄

Tanja Bergkvist är fil-
dr i matematik.

I korthet

Dansk förlagskris

Vid sidan av Gyldendals, Danmarks största bokförlag, har familjeförlaget Borgen varit det viktiga och ansedda litterära förlag som fostrat generationer betydande poeter och prosaister. Under många år utgav man också den tongivande litteraturtidskriften *Hvedekorn*. Borgens förlag, som alltid funnits i familjens ägo, grundades vid Jarl Borgens köksbord 1948. I den magnifika villan på Valbygårdsvej har familjen också sin privata konstsamling, med bland annat Poul Gernes verk rikt representerat. Den nu 90-åriga grundaren Jarl Borgen kommer dagligen till villan. I samma mån som förlaget är familjeägt, har det också velat fungera som en familj. Men nu sprids familjen för vinden. Av de 38 medarbetarna 2008 finns blott 11 kvar. De viktigaste författarna har en efter en lämnat förlaget. De litterära redaktörerna har gått till andra förlag och villan befinner sig i samma gungning som hela den litterära utgivningen.

Bland de stora danska författare som utkommit på Borgen kan nämnas diktaren/kompositören Benny Andersen, poeten Ivan Malinowski, poeten och prosaisten Erik Stinus, akademiledamoten Pia Tafdrup, den tidigt döde diktaren Michael Strunge, legendariske Dan Turell, Peter Laugesen, polsk-judiska Köpenhamsberättaren Janina Katz och giganten i den danska samtidsberättelsen, Ebbe Kløvedahl Reich.

Postmoderna skojare som Lars Bukdahl och Simon Grotrian dominerar idag förlagsprofilen och förvandlar den till en angelägenhet för en mycket snäv krets av statsfinansierade poeter.

Hans Henrik Schwab, anställd på Borgen som lyrikredaktör 1990-1996, menar att förlaget på två avgörande punkter missat utvecklingen. Principerna om att aldrig stjäla författare från andra förlag, samt den om fasta bokpriser, "har utvecklingen sedan länge sprungit förbi", säger han till dagstidningen *Information*. Och det har man kunnat konstatera under minst tio års tid: de flesta författare av betydelse har bytt till giganten – och den ekonomiska trygghet det innebär – Gyldendals förlag, som från Klareboderne 3 idag totalt dominerar både den samtida litteraturen och den viktiga klassikerutgivningen. Bland annat utgav man under en längre period H.C. Andersens samlade verk i en vetenskaplig utgåva som nu är komplett. Under tiden har Borgens förlag skrumprat ihop till ett apart förlag som mest sysslar med österländska te-
rapier, new age och internationella bästsäljare, och har idag endast en fast anställd redaktör för barnböcker och en halvtids anställd för skönlitteraturen.

Thomas Nydahl

Cynismer i tidningsvärlden

Bonniers skär ner på den seriösa kulturbevakningen, men satsar desto mer på skvaller och livsstil. *Dagens Nyheter*s kulturredaktion måste genomgå ett stålbad, medan nya miljoner skjuts in i tidskriftsprojektet *S* och *Your Life*, båda cyniskt anpassade till köpstarka kvinnor i undre medelåldern, med intresse för skvaller och livsstil – allt inbäddat i en lika jovialisk atmosfär av doftjus och vardagslyx, som det är en konsekvens av hårt framtänkade marknadsföringskalkyler, vars enda syfte givetvis är att maximera profiten.

Det är en märklig tid som vi lever i: en tid när journalister som gör reportage från semestervistelser belönas med guldspadar och en popjournalist som hävdar elitistiska ståndpunkters värde i bedömning av modetrender, bemöts som Sveriges nu ledande kulturjournalist.

Kanske har den seriösa kulturjournalistiken egentligen abdikerat för länge sedan. I

och med att man underblåst en värderelativism, där man menat att ingenting är mera värt än något annat – och att i synnerhet

hävandet av den seriösa

kulturens värde framför populärkulturen är uttryck för en elitism som (till skillnad från den elitism som hävdar att ett popband är bättre än ett annat) är osmaklig, för att inte säga reaktionär.

Bara själva idén att använda begreppet elitism om populärkultur är inte så litet märklig. Ännu konstigare är dock att ingen på våra seriösa kultursidor ens verkar uppmärksamma det motsägelsefulla i sammansättningen populärkulturell elitism. Innan man beklagar sig över nedskurna budgetar kanske man skulle ägna en smula eftertanke åt den roll som man själv spelar i skapandet av den ideologiska överbyggnad som mediecheferna nu åberopas när de förvandlar den ena morgontidningen efter den andra till käcka livsstilsmagasin.

Johan Lundberg

SURDEGSBAK

Jag har aldrig mött någon motdebattör som ljuger när det passar på det sättet. Guillo har flera gånger hänvisat till lagar som inte finns. Dessutom ändrar han sig helt efter vad som passar för dagen. **Thomas Bodström** på sin blogg Bodströmsamhället

Jag be- traktar inte Thomas Bodström som en seriös politiker. Däremot som en fara för rättssäkerheten.

Jan Guillou svarar på attacken i *Expressen*

Ingen nåd inför samtidens blick

Per Hasselberg var förmodligen en kåtbock. Men inte värre än många vanliga och trevliga män jag känner. Och kvinnor, för den delen. Men ändå måste Birgitta Rubin i sin recension i *Dagens Nyheter* 12/3 tillägga att "Hasselberg dog i förtid, av en illa skött syfilis, och var beryktad för sina kvinnohistorier". Detta som förklaring till hans sensuellt utformade kvinnokroppar i sexualiserade poser, vilka Rubin känner sig beklämd av. Skulpturer i kombination med blommor från Waldemarsuddes drivhus förstärker gamla perspektiv, menar hon. Lyckligtvis har katalogen till utställningen utmärkta texter med ett genus- och klassperspektiv som "räddar Waldemarsudde från ett fullständigt

haveri", skriver Rubin. Att dö i förtid av syfilis i slutet av 1800-talet skall inte tas som intäkt för att Hasselberg var svår på kvinnor, det var en följd av att det inte fanns medicin för att bota denna sjukdom.

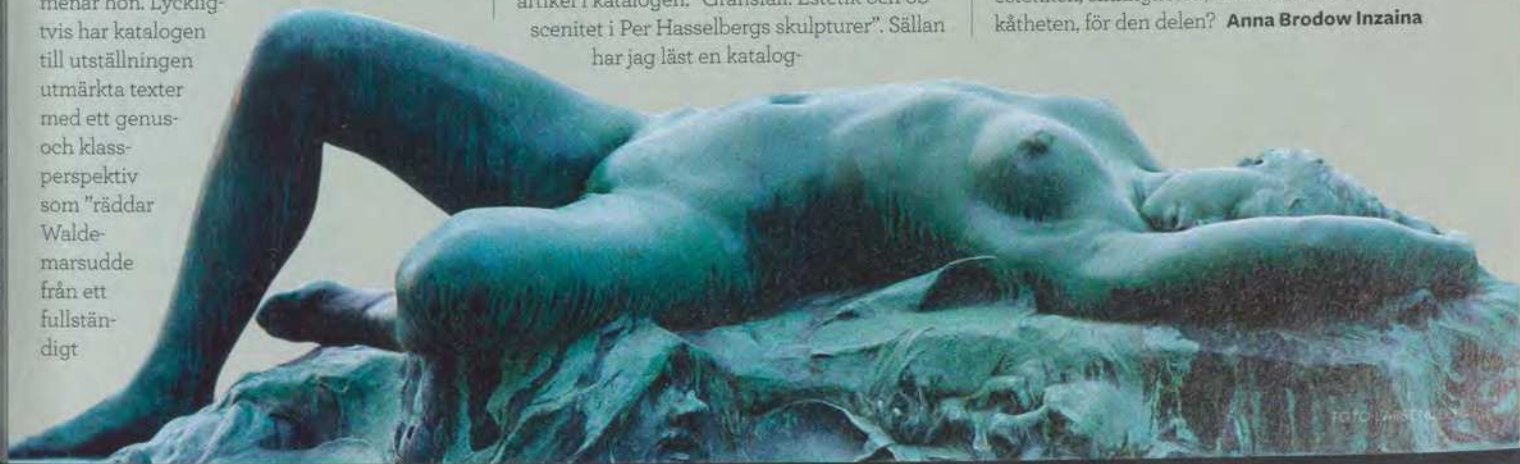
Penicillinet upptäcktes först 1928. Skulle man idag skjuta fram att "han dog i aids", lite grann som en förklaring av någons förmodat syndfulla leverne och förvridna perspektiv på tillvaron?

Källan till Rubins reaktioner tror jag ligger i filosofie doktor Jessica Sjöholm Skrubbes artikel i katalogen: "Gränsfall. Estetik och obscenitet i Per Hasselbergs skulpturer". Sällan har jag läst en katalog-

text som är så ogin mot konstnären. Inför vår tids genusblick finner Hasselberg ingen nåd.

Sjöholm Skrubbe utgår från en teori om den kvinnliga nakenakten som "bör förstås som ett sätt att kontrollera och behärska föreställningar om 'kvinnlighet' och kvinnlig sexualitet".

Jag vet inte hur många gånger Sjöholm Skrubbe upprepar ord som "kontrollera", "betraktare" och "betraktad", "begränsa", "behärska", "tvinga". Till skillnad från Rubin blir jag beklämd av att läsa sådant. Var finns estetiken, sinnligheten, skönheten? Och kåtheten, för den delen? **Anna Brodow Inzaina**

BÖCKER

Bland detta nummers recensioner: *Håkan Arvidsson imponeras av en brittisk historikers djupa kunskap, Inger Enkvist skärskådar ny latinamerikansk litteratur, Karl-Erik Tallmo utreder piratkopieringens långa historia och Torbjörn Elensky diskuterar en svensk lögnparadox.*

Lysande lärt om Tredje rikets historia

Med *The Third Reich at War* avslutar den brittiske historikern Richard J. Evans sitt trebandsverk om Tredje rikets uppgång och fall. Håkan Arvidsson överväldigas av Evans kunskap, balanserade förhållningssätt och analytiska skärpa.

HISTORIA

Tysklands 1900-talshistoria är på en och samma gång både mirakulös och skrämmande. Från att ha varit ett splittrat och svagt samhälle utan central statsbildning, men med en egenartad nationell stolthet, växer det under 1800-talet till en kulturell stormakt som under Preussens ledning enas till en samlad stat med starka nationella ambitioner. Tysklands enande sker genom tre krig mot omgivande grannstater, Danmark som berövas Schleswig-Holstein, därefter Österrike som också tvingas till landavträdelse.

Slutligen provoceras Frankrike till en krigsförklaring 1870. Frankrike var illa förberett för ett krig medan Tyskland var mycket väl berett, och krigets förlopp blev följdriktigt ett förnedrande nederlag för den franska armén. I en serie slag, som kröntes med segern vid Sedan, besegrades de franska styrkorna, Paris erövrades, dess kejsare Napoleon III tillfångatogs och Tysklands enande utropades under kejsar Wilhelm I till det nya Tysklands kejsare i spegelsalen i Versailles. Enandet av det tyska riket stegrade den tyska nationalismen till oanade höjder. Dessförinnan hade Tyskland endast spelat en roll som kulturell impulsgivare till det övriga Europa, nu ryckte det fram som kontinentens starkaste militära makt och inledde en rasande snabb ekonomisk utveckling. Vid sekel-skiftet 1900 hade Tyskland i stort sett nått samma ekonomiska styrka som den dittills dominerande makten i Europa, nämligen England, och spänningarna tilltog mellan dessa båda stormakter. Om denna tyska 1900-talshistoria från enandet till den slutliga katastrofen, två världskrig senare, har den engelske historikern Richard J. Evans skrivit tre enastående djuplodande och lärda arbeten. Det första, *The Coming of the Third Reich*, handlar som titeln anger om de djupare rötterna till utveckling-

THE THIRD REICH AT WAR

RICHARD J. EVANS

Penguin Press 2009

THE THIRD REICH IN POWER 1933-1939

RICHARD J. EVANS

Penguin Press 2005

THE COMING OF THE THIRD REICH

RICHARD J. EVANS

Penguin Books 2004

en under Hitlertiden. Det andra, *The Third Reich in Power*, koncentrerar sig på maktövertagandet och den politik som befäste det nazistiska partiets maktställning. Den tredje slutligen, *The Third Reich at War*, handlar om Hitlers krig, dess segrar och slutliga nederlag.

Tysklands historia har varit ovanligt omstridd i europeisk historieskrivning och det är väl knappast märkligt med tanke på landets turbulenta utveckling. I synnerhet har det moderna Tysklands väg till makt varit ett hett debattämne bland såväl tyska som andra länders historiker. Frågan har inte minst gällt den så kallade *Sonderwegesen*. Frågeställningen har kretsat kring modernitetens framväxt i europeisk kultur och samhällsliv där England kommit att ses som ett slags modell för normalitet, medan Tyskland betraktats som avvikande och abnormt. Ur detta perspektiv framstår Tysklands båda världskrig och framför allt dess nazistiska period som ett resultat av ett onaturligt förflutet eller en historisk missbildning. Tyskland blev till skillnad från omgivande länder alltför sent en politisk enhet, dess statsbildning var en anomal, en avvikelse från den europeiska huvudfaran. Landet var

splittrat, feodalt efterblivet och väcktes sent till nationellt medvetande. Som kompensation blev Tyskland kulturellt överutvecklat, en lillgammal politisk kultur som sökte ett substitut för utebliven makt inom metafysisk filosofi, litteratur men även i vetenskaplig reflektion. Föraktet för det engelska imperiets kultur var kompakt och avståndstagande, och kunde exempelvis uttryckas på följande sätt:

"England och Tyskland förhåller sig till varandra på samma sätt som form och innehåll, framträdelse och verklighet. Till skillnad från ting, som inte någonstans i världen ger intryck av samma soliditet som i England, så är det formen, den yttre förpackningen som skiljer människorna åt. Man behöver inte vara en gentleman, man måste bara se ut som en. Man behöver inte ha rätt, bara man håller sig till den rätta formen så har man rätt. Tysken lever för att leva, engelsmannen för att representera. Tysken lever för sin egen skull, engelsmannen för andras" (Theodor Fontaine, *Ein Sommer in London*, 1854).

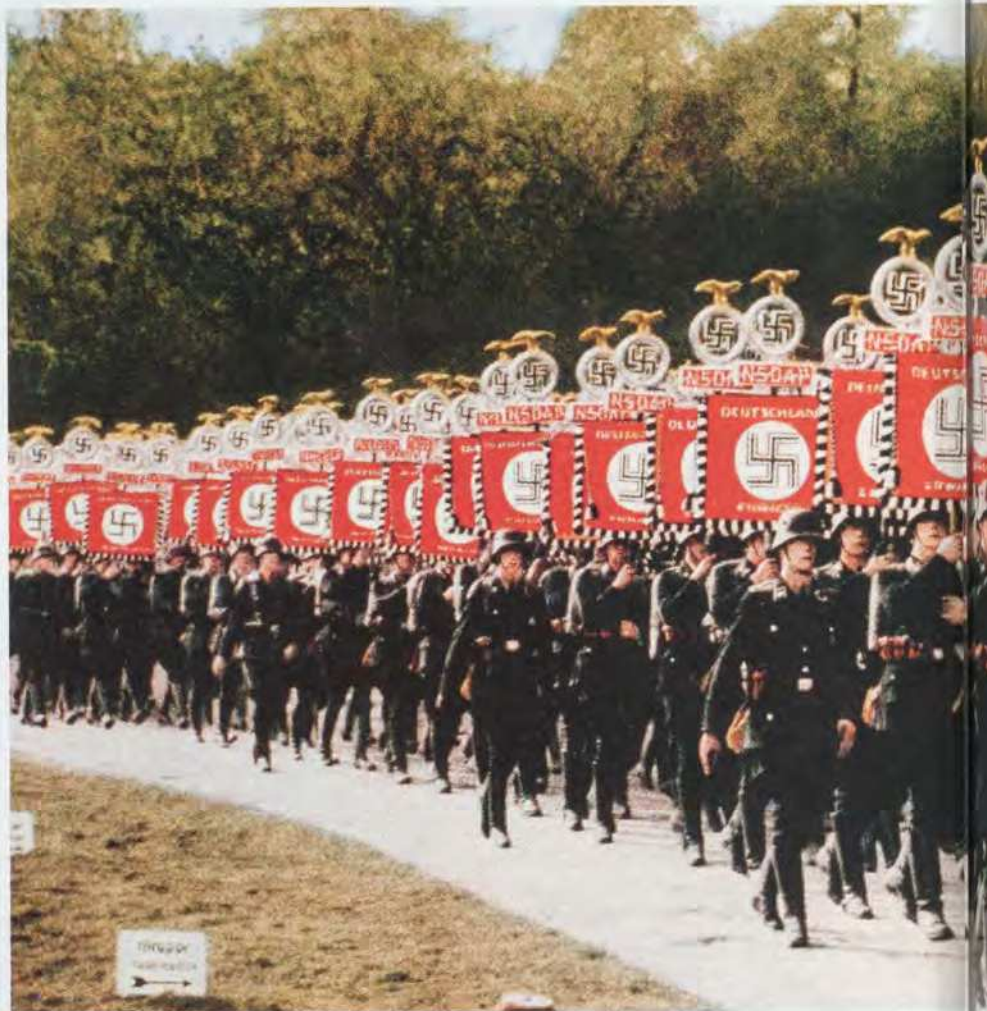
När förändringen sedan kom förvandlades Tyskland med extrem hastighet från ett ekonomiskt, politiskt splittrat »

samhälle till en av Europas verkliga stormakter. Den nationella enighet som under århundraden hade tyckts vara omöjlig realiserades i ett enda slag och med en stark nationalkänsla som utmärkande drag. Tyskland förvandlades också genom det sätt på vilket enandet skedde från en kulturstat till en maktstat. Det var inte bara dess ekonomiska potential som stärktes utan också dess militära. Genom fransk-tyska kriget framstod Tyskland som den militärt bäst rustade och kompetenta staten på kontinenten.

Denna sena ankomst till moderniteten med industrialisering, urbanisering och andra följder av det moderna livet gjorde Tyskland till ett land som kom att stå i harnesk till omgivande stormakter, som för att möta det moderna livets utmaningar och vändor hade tvingats släppa på den auktoritära politiken de tidigare hade fört. Både England och Frankrike tvingades av olika skäl och på olika sätt ta itu med en folklig oppositionell vänster som framtvingade demokratiska reformer och en social rättvisepolitik som förblev frånvarande i Tyskland. Visserligen genomförde Bismarck en rad sociala reformer, som bland en del historiker har setts som de första stegen i riktning mot en välfärdsstat. Dessa reformer kombinerades emellertid inte med någon form för politiska rättigheter för de lägre klasserna. Tvärtom stärktes och underströks den auktoritära monarkins krav på absolut lydnad från såväl folket som från den politiska representationen.

Det är denna skillnad som varit grunden för idén att Tyskland gick en särväg till den moderna världen. Tidigast tog sig denna tankegång uttryck i icke-tyska historikers försök att härleda 1900-talets krigskatastrofer till speciella omständigheter i Tysklands historia. Bland dessa utmärker sig Lewis Namier, A.J.P. Taylor, Léon Poliakov och William Shirer som hävdade att kriget och i synnerhet nazismen var oundvikliga resultat av Tysklands förflutna. Snart mötte de emellertid invändningar från andra historiker och författare. Den tyske antinazisten Sebastian Haffner beskrev nazismen som en katastrof orsakad av Adolf Hitler ensam. Mot denna uppfattning ställde en rad tyska historiker, som Friedrich Meinecke och Gerhard Ritter, tesen att nazismen och den tyska katastrofen var en produkt av historiska tillfälligheter och endast i ringa grad hade sin grund i Tysklands speciella historiska utveckling. Förintelsen av judarna var heller inte avsiktlig utan en följd av en extremt pressad situation som gav den tyska ledningen allt snävare marginaler.

Senare har Fritz Fischer och Hans-Ulrich Wehler på nytt aktualiserat *Sonder-*

Nürnberg 1933.

wegstes och menat att Tyskland endast genomgick en partiell modernisering. Tyskland blev nationellt enat och kraftfullt industrialiserat men under en fortsatt traditionalistisk hegemoni. Den gamla aristokratin i östra Tyskland behöll sitt grepp om politiken genom den så kallade "järn-rågaxeln" som både gynnade det traditionella storgodsbruket och den moderna industrin. Denna politiska allians mellan aristokrati och borgerlighet stängde vägen för en social modernisering och förhindrade en social emanciperings av de lägre klasserna. Den traditionalistiska aristokratin som den tyske sociologen Max Weber karakteriserade som en efterbliven klass som saknade den engelska aristokratin extrema rikedom, dess "leisure life" och dess intresse och talang för politik och flexibla kompromisser. Denna jordägande elit enades i ett vaktslående om det tyska riket och omkring kejsaren som monumentet för denna maktstat.

Samtidigt blomstrade en romantisk vurm för det folkliga, men enbart i en abstrakt form. Folket antogs vara bärare av särskilda dygder och en önskan att bevara de traditionella livsvärdena i sin ursprungliga form. Denna paradoxala kombina-

tion skapade på en och samma gång ett kulturellt övermod och ett politiskt missmod hos såväl den tyska befolkningen som hos den politiska och intellektuella eliten. Ur denna paradox växte den klassiska tyska sociologin, från Tönnies till Weber, som karaktäriseras av ett oavlatligt grubbel över hur de traditionella livsvärdena och livsvanorna skulle kunna räddas undan modernitetens destruktiva krafter eller kanske snarare räddas in i den moderna värld som i deras ögon framstod som ofrånkomlig.

Dessa spänningsförhållanden utvecklade sig till det som blev 1900-talets urkatastrof, nämligen första världskriget. Första världskriget var på många sätt en helt ny typ av krig. De krigförande staternas alla resurser mobiliserades och offren av manskap och material var enorma. Det var också ett tämligen stillastående krig. Tidigt drogs en frontlinje som skar Västeuropa i två delar från schweiziska gränsen till Engelska kanalen. Nya vapen gjorde entré och i synnerhet kulsprutan skördade förfärande mängder av unga människors blod. Det räcker med att nämna slagen vid Sommes, Verdun, Ypres och Paschendale

FOTO: CIRLAC/IBL

blev därför extremt hård. Skuldbördan för kriget lades helt och uteslutande på Tyskland och landet dömdes till att betala ett skadestånd av närmast astronomiska proportioner. Dessutom ålades landet att endast ha en armé på 100 000 man, innehav av ubåtar och flygvapen förbjöds, därtill fräntogs Tyskland alla sina kolonier.

Evans arbete diskuterar inte *Sonderwegstesen*, den nämns knappast. Författaren ställer sig helt enkelt inte uppgiften att avgöra tvister inom den historiska forskning som diskuterat Tysklands utveckling. Faktum är att Evans i förordet till sitt digra arbete deklarerar att han velat skriva en populär framställning över tysk 1900-talshistoria. Orsaken är att de generationer som vuxit på avstånd från andra världskriget, inte längre känner till den fruktansvärda katastrof som då drabbade Europa. Minnena från världskrigens fasor har smält undan och yngre människors kunskaper idag är rudimentära när det gäller 1900-talets skrämmande historia, och detta vill Evans råda bot på med en noggrann genomgång av tidens vända.

Men i likhet med de flesta historiker tror han att det förflutna lämnar ett arv till kommande tider och man kan därför säga att han på ett närmast självklart sätt utgår från att Tysklands historia är en del av förklaringen till 1900-talets katastrofer. Evans gör alltså ingen stor sak av den tyska sårwägen, men han lyfter fram svagheterna i den tyska moderniseringen och den folkloristiska och delvis okulta Völkischrörelsens renhetsdyrkan. Han pekar också på att den tyska antisemitismen var väl utbredd redan under kejsarriket och att Hitler således inte dök upp ur tomma intet. Å andra sidan ägnar han långt mer uppmärksamhet åt spelet om makten och de yttre

en 500-årig auktoritär monarki och som fortsatte att med fasansfullt råa metoder omskapa samhället till ett socialistiskt paradys. I Ungern liksom i den tyska delstaten Bayern uppstod samtidigt kortvariga rådsrepubliker som heller inte tvekade att använda extrem brutalitet för att nå sina mål, men som också ändade i blodiga uppgörelser mellan en ny typ av vänsterrörelse och en gammal revanschistisk högerpopulism.

Efter kriget förvandlades det gamla Europa med sina kollektiva säkerhetslösningar till ett slagfält för en cynisk och förhårdad politik. Världskrigets brutalitet, blodspillan och lidande hade avtrubbat politiken och klätt av den det mesta av den civilisatoriska fernissa som präglat den hoppfulla tiden före kriget. I en nostalgiskt romantisk stämning kom perioden före kriget att gå till historien under namnet "La Belle Epoque", men den var varken vacker eller ljuv. I Evans framställning framstår den sorglöshet och optimism som tillskrevs perioden mest av allt som en yta, under vilken konflikter och desperation hopades, till dess att den europeiska katastrofen var oundviklig. Under utanverket växte politiska och sociala spänningar som hade att göra med den rasande snabba moderniseringen. Överallt förändrades det traditionella livet i sina grundvalar. Livsvanor som varit etablerade och grundmurade i generationer slets upp och raserades i loppet av en eller två generationer. Människor som levt på landet i dess lugna tempo, slungades in till städernas förslummade industricentra, där de tvingades söka sin utkomst under miserabla omständigheter. Ur detta elände växte den sociala fråga som överallt pockade på en lösning och som födde mäktiga folkrörel-

” När slutligen amerikanerna gick in i kriget och tyskarna gjort sitt sista desperata försök att bryta igenom ententens förskansningar återstod inget annat för Tyskland än att be om vapenvila.

omständigheter som påverkade denna.

Om jag skall våga mig på en kritisk reflektion av Evans i allt väsentligt lysande arbete är det att han kanske inte nog betonar att efterbördan av första världskriget lämnade Europa i ett tillstånd av politisk upplösning. Dörrarna öppnades för en störtflod av extrema politiska rörelser med starkt förrådd syn på vilka politiska lösningar som stod till buds. I Ryssland hade redan innan kriget tog slut en kommunistisk revolution segrat och gjort slut på

ser som krävde "människovärdet åter".

I sådana situationer tenderar extrema politiska rörelser att få grogrund. Grupper och folkslag som länge levat inom de etablerade ländernas gränser uppfattas plötsligt som främmande. Kulturella och religiösa inslag som tidigare kunnat accepteras med viss ro blir i en sådan situation i en handvändning oöverstigliga barriärer som isolerar och exkluderar och all integration eller assimilation försvåras. Motsättningar och konflikter ökar okontrollerat och sta-

för att förstå det ofattbara lidandet i detta krigs skyttegravar. Här stupade miljoner unga européer för att vinna några kilometer mark. Slaget vid Verdun som pågick mellan den 21 februari till den 18 december 1916 var inte ens avsett att vinna terräng. Det var ett misslyckat försök att få den franska armén att förblöda.

När slutligen amerikanerna gick in i kriget och tyskarna gjort sitt sista desperata försök att bryta igenom ententens förskansningar återstod inget annat för Tyskland än att be om vapenvila.

Vapenvilan ingicks, den tyske kejsaren abdikade, en civil tysk regering insattes och fredsförhandlingar inleddes. Fredsförhandlingar är kanske inte det rätta ordet. Det handlade knappast om förhandlingar. Tyskarna fick inte delta. Det var en hårdhänt diskussion mellan de tre segrande makterna USA, England och Frankrike, och det var Frankrike och England som gick segrande ur den bataljen. Den franske konseljpresidenten Clemenceau hade alltså sedan nederlaget vid Sedan haft som valspråk "Aldrig tala därom, alltid tänka därpå!" och det ger en ganska god bild av den revanschism som genomsyrade fransk politik i detta skede av 1900-talet. Freden

tens medlande och stabiliserande makt avtar, medan gatans parlament växer i betydelse och inflytande. Det sker i stort sett överallt på den europeiska kontinenten. Endast de skandinaviska länderna utgör härvidlag ett lyckligt undantag. De hade stått utanför kriget och skonats från dess lidande, och den lärdom man drog av kriget var att kompromissens väg, inte stridens, var den som ledde till framtiden.

Värst drabbades de två länder som lidit svårast under kriget Tyskland och Ryssland. Men deras val av väg var diametralt motsatta om än på många sätt likartade. I Ryssland segrade kommunismen med dess radikala omgestaltning av samhället. I Tyskland segrade den reaktion och revanschism som önskade återställa allt till det gamla, eller snarare ta ytterligare ett steg tillbaka, ett steg in i den pastoralala om än fattiga idyll som präglade livet på landet under 1800-talet. För dessa rörelser

gade dessutom arbetarrörelsen och gjorde att den inte kunde bjuda den växande nazismen ett effektivt motstånd.

Under 20-talet präglades tysk politik av de båda extrema ytterlighetsrörelserna, med endast korta perioder av lugn och stabilitet. Den ekonomiska utvecklingen med djupa lågkonjunkturer gjorde därtill Tysklands försörjningsläge till ett närmast tröstlöst dilemma. Gatustrider mellan extremrörelserna gjorde livet otryggt och periodvis ohyggligt, men de som i det långa loppet förlorade på dessa upplopp var arbetarrörelsen och kommunismen, medan nazismen med sin starka betoning av nationell symbolpolitik drog det längsta strået. Visserligen sågs Hitler länge som en outsider i tysk politik, men genom de stora valframgångarna, det ständiga betonandet av de demokratiska politikernas svek i Versailles och det eviga hatbudskapet mot vad han uppfattade som judisk bolsjevism och judisk kapitalism, vann han både folkets

Den väg av våld och brutalitet som drog över Tyskland efter segern är nog och inlevelsefullt beskriven i Evans verk.

var modernitetens livsstil förhatlig även om dess tekniska och ekonomiska framsteg bejakades.

Richard J. Evans skildrar denna häxkitel av konflikter och motsägelser mästertligt i sitt inledande verk *The Coming of the Third Reich*. Han fångar med enorm lärdom och insikt de växande spänningarna mellan den stora gruppen av tyska judar som var synnerligen väl assimilerad i det tyska samhället och det tyska folket, speciellt den tyska medelklassen, som skrämtes till desperation av utvecklingen i Ryssland.

Likväl vore det fel att påstå att Evans lägger tyngdpunkten på det förflutna som förklaring till Tysklands olycka. Det har i Evans framställning snarast karaktären av en underliggande omständighet som man inte kan bortse ifrån, ett slags disposition som verkar i bakgrunden. När det gäller frågan om nazismens seger tenderar Evans att lägga tyngdpunkten på misstag i samband med krigsslutet och den överdrivet hämndlystna och hårda freden i Versailles. De absurda villkor som här påtvingades Tyskland underblåste landets och folkets revanschism och skapade därmed en grogrund för de extrema politiska rörelser som slutligen gjorde den demokratiska Weimarrepubliken omöjlig. Fredsvillkoren gynnade inte bara nazismen utan också kommunismen som såg till att den tyska arbetarrörelsen blev djupt och varaktigt splittrad och därmed oförmögen att försvara det demokratiska styret som Weimarrepubliken sökt bygga. Splittringen försva-

och medelklassens hjärta. Slutligen kan man inte bortse från att Hitler var en ovanligt karismatisk och dessutom skicklig politiker. Hans stora tal, hans gigantiska manifestationer var medryckande shownummer som förmådde tända entusiasm i det förödmjukade tyska folket. I det politiska spelet visade han sig också vara en mästare. När det kom till den kris som förebådade själva maktövertagandet var han den ende som visste att spela sina kort med vinst som utfall. Han lyckades bryta ned motståndet från de tveksamma och vacklande partierna i politikens mitt, den katolska centern och de tysknationella, och trots att han mötte motstånd från erfarna politiker i kampen om kanslerposten var det han som avgick med segern. Hans sista hinder var den konservativa militären, men detta motstånd övervann han genom att offra partiets mest revolutionära kärna, dess paramilitära gren SA.

Det var ett genidrag som öppnade vägen till den högsta makten. Så snart han vunnit den tvekade han inte en sekund. På nolltid krossade han all opposition. Kommunisterna som gick under jorden hade han sedan länge kartlagt och inom en vecka var de oskadliggjorda. Detsamma gällde i hög grad den tyska socialdemokratien. Den väg av våld och brutalitet som drog över Tyskland efter segern är nog och inlevelsefullt beskriven i Evans verk och hans omdöme är otvetydigt. Det brukar sägas att Hitler kom till makten på legal väg, men Evans sätter ett frågetecken vid denna sanning.

I uttraderingen av allt politiskt motstånd användes metoder som var allt annat än lagliga. Sålunda skedde den bland annat genom att Göring svor in en armé av nazistiska gatukämpar vid den tyska polisen och gav denna flock av råa stridstuppar enastående befogenheter. De torterade, mördade och kastade i fängelse alla vars lojalitet det rädde minsta osäkerhet om och de gjorde det utan rättslig prövning. Domare, advokater, lärare och andra självständiga tjänstemän misshandlades till döds och gatorna flöt av blod. Judar framtogs sin egendom, sattes i koncentrationsläger, nekades arbete och försörjning eller helt enkelt mördades.

Hitlers väg till makten var således ingalunda legal. Tortyr och mord blir inte lagligt bara för att det är poliser som ligger bakom, hävdar Evans.

Det råder emellertid knappast någon tvekan om att Hitler hade ett brett folkligt stöd. Hans politik under 30-talet lyfte Tyskland ur djup misär och återgav folket tro på framtiden. Arbetslösheten hävdades på ett mirakulöst sätt och krigets inledande segrar ledde till en närmast berusande hänförelse, vilken gjorde människor blinda för galenskapen i hans nationalistiska projekt.

Evans trebandsverk skildrar denna väg från framgång till nederlag på ett lysande sätt. Det balanserar väl mellan teori, resonemang och en överväldigande empirisk kunskap. Det är en bok som jag tror är välbehövad i vår tid. Det har nu gått 70 år sedan andra världskrigets utbrott och de människor som direkt upplevde krigets fasa är sedan länge borta. Krigets spår är utplånade. Demokratin står starkare än någonsin i Europa och de nynazistiska rörelser som då och då poppar upp har föga eller ingen framgång.

Hitlers och nazismens väldiga ansträngning för att ta död på den modernitet de såg som så hotfull, måste därför ses som ett fullständigt misslyckande. Den slutade i en triumf för moderniteten. Bättre kunde det knappast slutat, även om denna ohyggliga period i vår historia efterlämnat en sorg som ännu lever och smärtar. För att avslutningsvis hämta en konklusion från en annan av tysk historieförskrivnings giganter, Joachim Fest. För Fest var Hitler en politiker vars ideal hörde till en svunnen tid och vars dröm var att skruva Tyskland tillbaka till 1800-talets traditionella samhälle och kulturella livsvärden, men genom sin enorma revolutionära energi blev han den som med destruktiv kraft och barbariska medel sprängde de sista barriärer som så länge hindrat Tyskland från att inträda i den moderna världen.

Håkan Arvidsson

Latinamerikas nya litteratur skärskådas

LITTERATUR

Jorge Volpi är en yngre mexikansk författare, essäist och mediepersonlighet som har en utmärkt plattform för att överblicka det latinamerikanska intellektuella livet. Han har publicerat en serie romaner av vilken den mest berömda är *En busca de Klingsor* ("Att söka efter Klingsor", 1999) men också en bok om subcomandante Marco och upproret i Chiapas, *La guerra y las palabras* ("Kriget och orden") (2004). I sin nyutkomna bok, *El insomnio de Bolívar. Cuatro consideraciones intempestivas sobre América Latina en el siglo XXI* ("Bolívar har svårt att sova") förmedlar han en personlig syn på vad Latinamerika är, har varit och kan komma att bli, allt uttryckt på ett litterärt språk.

Vad det är att vara latinamerikan? Volpi berättar att han själv för första gången kände sig som latinamerikan under sin doktorandtid i Spanien, i mötet med spanjorerna, men att så fort latianamerikanerna träffades utan spanjorer dök skillnaderna mellan dem själva upp igen. Han påpekar att geografiskt är en mexikan nordamerikan och att detta också är hur mexikanerna själva uppfattar sig. Det enda land de egentligen jämför sig med är USA. För framtiden spår han ett gradvis närmande mellan länderna först i Nord- respektive Sydamerika och på längre sikt ett allt tätare samarbete över hela dubbelkontinenten. Boken beskriver både det politiska och det litterära livet i Latinamerika, men eftersom litteraturen är det område där Volpi har störst sakkunskap ligger betoningen i framställningen på skönlitteratur.

Volpi börjar med att understryka att latinamerikaner inte vet så mycket om varandra som man kan tro. När han växte upp kände han ingen som besökt exempelvis Buenos Aires och ännu mindre Quito eller Managua. Inte heller lästes det tidskrifter eller böcker utgivna i andra latinamerikanska länder, medan internationella storsäljare nådde hela kontinenten. Han menar att den trenden förstärks av att tidningarna nu i mindre utsträckning än tidigare bevakar nyutkommen litteratur när kultur- och söndagsbilagor försvinner i takt med att tidningarna jagar kostnader. Det har blivit svårt för läsare att orientera sig bland nyheterna och de har blivit mer be- >>

I Paris föddes latinamerikansk nationalism.

EL INSOMNIO DE BOLÍVAR
CUATRO CONSIDERACIONES
INTEMPESTIVAS SOBRE
AMÉRICA LATINA EN EL
SIGLO XXI
JORGE VOLPI
Debate 2009

roende av förlagsreklam. Kunskapen om latinamerikansk litteratur kan vara större i USA och Europa än i Latinamerika.

Den största behållningen av boken är Volpis träffsäkra och humoristiska jämförelse med den nuvarande författargenerationen, kallad postboomen, och den tidigare boomen, som fick sitt namn av att de slog igenom "ljudligt" under 1960-talet. Till kärnan i boomen brukar räknas García Márquez, Vargas Llosa, Cortázar och Fuentes. Dessa bryter med latinamerikansk folklivsskildring och letar internationella förebilder samtidigt som de fortsätter att fråga sig vad det är att vara latinamerikan. Postboomen, som Volpi själv kan räknas till, känner sig inte bunden till det nationella eller det lokala utan här ser man sig som världsmedborgare. De stora och små kontraster Volpi pekar på utgör en snabbkurs i latinamerikansk litteraturhistoria under andra delen av 1900-talet. De generationsskillna-

mer. Postboomen speglar sin generations smak, den uppskattar elektronisk musik och ser på independentfilm från USA.

Boomen blev känd för sitt starka politiska intresse, sitt stöd för den kubanska revolutionen och för att ha skapat en speciell genre, den latinamerikanska diktatorsromanen. Flera av författarna var personliga vänner med presidenter och andra politiska personligheter, och mest känd är vänskapen mellan García Márquez och Fidel Castro. Postboomen skriver om alla tänkbara ämnen men bland dessa kan man urskilja en ny genre, nämligen *narco*-romanen, som fokuserar på Latinamerikas nya gissel, narkotikahandeln. Postboomsförfattarna bryr sig inte särskilt mycket om politik eller placerar sig i mitten av den politiska skalan. Deras vänner är snarare latinamerikanska regissörer och skådespelare eller nordamerikanska universitetslärare, det vill säga personer med konstnärliga och intellektuella profiler snarare än politiska.

Postboomsförfattarna flyttar utan problem till Madrid, Barcelona eller USA för att skapa sig en framtid som författare, och de är inte ens nödvändigtvis måna om att kallas latinamerikanska författare.

der han pekar på är förstås inte bara latinamerikanska utan utmärker förändringar i kulturklimatet i många västländer.

Boomsförfattarna växte upp med klassiska äventyrsromaner och västerländska klassiker från det antika Grekland och framåt. Postboomsförfattarna växte upp med tv, film och latinamerikanska klassiker, ofta skriva av boomsförfattarna. Boomsförfattarna var pionjärer när de reste utomlands och skapade kontakter med författare från andra länder. Postboomens företrädare har rest, läst och studerat i flera länder och för dem är det självklart att världen är öppen. Där boomsförfattarna beundrade Faulkner, Dos Passos, Hemingway, Camus och Sartre läste postboomen namn som hör till nästa generation, namn som Auster, Amis, Sebald, Tabucchi, Magris och Murakami. Boomsförfattarna talade franska och i regel engelska, medan engelskan är det enda viktiga utländska språket för postboomens författare. När det gäller innehållet utmärktes boomen av magisk realism och inslag av det fantastiska. Inom postboomen finns inte någon dominerande stil men man kan nämna realism och science fiction. När det gäller smak i fråga om musik och film uppskattade boomsförfattarna latinamerikansk populärmusik som tango och bolero men såg Hollywoodfil-

Boomförfattarna betonade känslan av exil när de hade lämnat sina hemländer för Paris och Barcelona.

I Europa, långt hemifrån, kom de att känna sig som latinamerikaner och skapade det Volpi kallar en latinamerikansk nationalism. Postboomsförfattarna flyttar utan problem till Madrid, Barcelona eller USA för att skapa sig en framtid som författare, och de är inte ens nödvändigtvis måna om att kallas latinamerikanska författare.

Volpi drar slutsatsen att det kommer att bli allt svårare att tala om latinamerikansk litteratur som ett specifikt studiefält och att indelningen av litterära verk efter författarens ursprungsland kommer att fungera allt sämre. Författare födda i Latinamerika kan bo i vilket land som helst. De kan skriva på en spanska som inte är lokalt färgad eller till och med på engelska. Deras teman behöver inte vara bundna till det land där de fötts och behöver inte uppfattas som exotiska i USA eller Europa. De författare de inspireras av tillhör helt olika kultursfärer. Till en liknande slutsats kom också de yngre latinamerikanska författare som 2004 gemensamt – i Sevilla! – gav ut antologin *Palabra de América* (Ord från Amerika).

Inger Enkvist

SAMHÄLLE

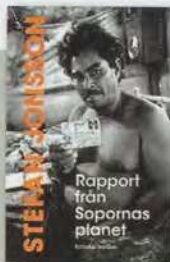
Blind för verkligheten

Verkligheten är konstens intressantaste problem. Inte minst litteraturen befinner sig sedan ett par hundra år i ständig kamp med den och diskussionen om hur verkligheten ska fångas, återges eller speglas i berättelser, poesi och andra texter är återkommande i både teoretiska diskurser och mera vardagliga samtal. Realismen hade en historiskt viktig roll också politiskt, och än idag är det de realistiska grepp som utvecklades under huvudsakligen 1800-talet som tycks fungera mest övertygande på flertalet läsare, trots att författare sedermera velat gå längre och djupare och många av de bästkräftigaste författarskapen från 1900-talet i själva verket ifrågasatt realismen – inte så mycket som form i sig, utan snarare dess förmåga att vara sann mot verkligheten.

Stefan Jonsson skriver en del om just dessa problem i sin nya essäsamling. Både "Planetariet", som tidigare publicerats som förord till Nathalie Sarrautes roman med samma namn, och "Realistisk aktivitet" behandlar dessa centrala estetiska problem tankeväckande. För Stefan Jonsson är inte realismens uppgift att "åstadkomma trogna reproduktioner av den förhandenvarande samhälleliga verkligheten". Den måste visserligen "notera alla empiriska realiteter och restriktioner" men också ha "en norm, ett begär eller ett temperament som föreskriver hur dessa realiteter ska tolkas". Det handlar om att där måste finnas en vilja, en medveten intention i det realistiska uttrycket, och viljan är hos Stefan Jonsson ytterst en politisk vilja, vilket inte är något problem, utan tvärtom bidrar till att ladda texterna och göra läsaren extra uppmärksam på de luckor, själv-motsägelser och blinda fläckar som hans essäer uppvisar.

Rapport från sopornas planet är en klippbok, med texter som mestadels redan varit publicerade i olika sammanhang, och några föreläsningar. Det går naturligtvis inte att kräva att denna typ av klippbok ska vara helt koherent, tvärtom kan en del av värdet i den ligga just i att författarens tankegångar förändrats, det är något mänskligt också i dessa lakuner och själv-motsägelser, liksom i det växlande tonfallet mellan de strikt akademiska texterna och de mera uttalat ideologiska – även om givetvis ingen ren gräns går att dra mellan de

**RAPPORT FRÅN
SOPORNAS PLANET
KRITISKA ESSÄER
STEFAN JONSSON
Norstedts 2010**

bägge kategorierna.

Det märkligaste med det samlade intrycket av hans essäer är hur oerhört avlägsen akademikern Jonsson verkar vara från den värld han har så bestämda politiska uppfattningar om. Berättelserna hänger i luften, det tycks inte finnas någon erfarenhet under något som sägs, mer än i akademiskt och abstrakt hänseende. Nu har han naturligtvis aldrig utgett sig för att vara reporter. Visst, detta är essäer, och tämligen akademiska därtill. Men också essäer bör ha någon kontakt med den fysiska verkligheten om de ska ha något intellektuellt värde.

Kanske särskilt då man genomgående skriver just om folk, massor, demon-

strationer, motstånd, orättvisor och fattigdom. Då han skriver om exempelvis massan är det en litterär massa, den som framträder i skildringar av Canetti och Kraus. Folket får han syn på via en målning. Att ättlingarna till demonstranterna från början av 1900-talet numera har mobiltelefoner, att Twitter förmedlar bättre nyheter inifrån exempelvis Iran än mainstreamnyhetsbyråerna, hela den tekniska utveckling som möjliggjort flash mobs, internationella bloggnätverk och så vidare, allt detta lyser med sin frånvaro hos Stefan Jonsson.

Närmast en samtida vardag kommer han i essän som gett samlingen dess namn, men den handlar i själva verket endast om fotografier av människor som le-

ver på och av planetens enorma sopberg. Detta är ett genomgående, och problematiskt, drag i Stefan Jonssons skrivande.

Stefan Jonsson tillhör en global akademisk vänsterelit, i de flesta fall verksam vid amerikanska universitet, ironiskt nog, som konfererar med varandra, citerar varandra och bekräftar varandra i en ständig rundgång som inte bara är avlägsen från de flesta människors verkliga liv, utan som till och med har en tendens att ogiltigförklara kampen för ett bättre liv. Modern teknologi beskrivs enbart som något som enbart bidrar till global likriktning. Kontentan av vad han skriver om västerländsk kultur är i princip att väst är imperialistiskt, såpass att också idéer om jämställdhet och mänskliga rättigheter kan betraktas som uttryck för västerländsk imperialism.

Ja, det är ett intressant och komplicerat problem. Men idag, då i skrivande stund den iranska regimen fängslar, torterar och avrättar människor som kräver tillgång till denna typ av rättigheter, går det inte att låta bli att undra var Stefan Jonsson, och för den delen en del av hans kolleger med likartade ideologiska böjelser, befinner sig. Skriver man om verkligheten tar man på sig ett särskilt ansvar.

Stefan Jonsson framstår emellanåt som en modern variant på lögnarparadoxen: en vit, västerländsk akademiker som säger att vita, västerländska akademiker ljuger. Ja, det är förstås alldeles för enkelt att avfärda honom så, men visst är det allvarligt problematiskt när någon så systematiskt ägnar sig åt misstänkliggörande av den tradition och kultursfär han själv verkar i, utan att någonsin rikta uppmärksamheten mot sin egen roll i det hela. Hur skulle den postkoloniala diskurs vilken han anknuter till vara möjlig utan den västerländska akademiska friheten? Hur konstruerar egentligen Stefan Jonsson sig själv? Vem är hans Andre? För givetvis verkar inte heller han på en plåt bortom tid och rum varifrån han ser allt klart.

I en av de märkligaste passagera, där han relativiserar förekomsten av så kallade hedersmord bland vissa kurder, verkar han rentav ge uttryck för en essentialistisk syn på kultur. Han anklagar svensk media för att de skuldbelägger en hel kultur och enbart ser den dödade fadern som tillhörig den i detta fall kurdiska kulturen – och så tillägger han, med en extremt naiv och nästintill rasistisk turnering: Fadime var ju också kurd, alltså var hennes uppror mot fadern likaså ett uttryck för kurdisk kultur. Förutom att han säger emot sig själv ger han uttryck för just det slags essentialistiska kultur- och människosyn som Kenan Malik bland annat varnar för: kulturtillhörighet som (biologiskt) öde.

Han verkar inte heller ha några stör-

Pakistanska kvinnor letar återvinningsbara föremål.

FOTO: ARIF ALYSCANPIX

re erfarenheter av popkultur. I globaliseringsens tidevarv är det i hög grad elitkulturen som ser likadan överallt, det är samma konstnärer på alla biennaler, samma curatörer som flänger runt mellan banketterna och det är samma teoretiska stjärnor som hyllas och samma jargong som tuggas om. Men att skriva att Hollywoodfilmens dramaturgi segrat i denna värld där brasilianska såpoperor och indiska filmer i själva verket tillhör de viktigaste globala popkulturella produkterna är att göra det väldigt enkelt för sig.

Det finns mängder av intressanta frågor: till exempel kring Hongkongfilmernas globala popularitet, och den asiatiska filmkonstens genomslag i den kommersiella masskulturen, eller kring hiphopens och rappens växlande betydelser i olika miljöer, där denna ursprungligen afroamerikanska musikform tagits upp och getts nya betydelser och funktioner i både Latinamerika, Afrika och Asien. Det är modern global masskultur som på något mystiskt sätt partikulariserats och blivit en aktiv ingrediens i skapandet av samtida identiteter på de flesta språk jorden runt – och eftersom rap är så extremt språk bunden är det nästa omöjligt att uppskatta något som är på ett annat språk än ens eget. Nej, Stefan Jonsson och hans likasinnade har inte de kunskaper och den utblick som krävs för att förstå betydelsen av klädmärken som motståndsmärken i Kuba, och de ser inte hur McDonalds lokalanpassar sina restauranger med salladsbuffé i Italien, pitaburgare i Grekland och hur barnfamiljerna klär upp sig i sina bästa kläder för att sätta sig på McDonalds vid Taksim i Istanbul. Också i Sverige fyller ju fortfarande svenska pilsnerfilmer biograferna utan att filmmakarna ens behöver anstränga sig, för är filmen svensk går folk och tittar helt enkelt.

Jonsson uttalar sig om överhetens misstänksamhet mot massan, samtidigt som han själv indirekt ger uttryck för samma typ av misstroende: massan dränks i globaliserad, substanslös masskultur, den måste räddas av någon med god smak.

Friedrich Engels skrev att Balzacs litterära realism triumferade över hans reaktionära ideologi. Om Stefan Jonsson skulle man kunna säga det motsatta: hans ideologiska övertygelser förblindar honom för verkligheten. Men den dag han riktar sina egna teoretiska verktyg också mot sig själv och det tänkande han sysslar med, på samma sätt som de författare som verkat efter den historiska realismen riktade sin uppmärksamhet också mot sig själva och sina verktyg, kommer han att kunna skriva något på allvar intressant. Jag hoppas den dagen kommer.

Torbjörn Elensky

Arthur Koestler (i mitten) på party med Rebecca West och Eric Linklater.

FOTO: HULTON-UTSCH COLLECTION/CORBIS/SCANPIX

LITTERATUR

Koestler – en man för alla tider

Författaren Arthur Koestler tycks ha varit med om nästan alla de viktigaste skeendena under 1900-talets första hälft. Han föddes i Budapest 1905 och upplevde som barn Béla Kuns kortvariga kommunistiska republik i Ungern 1919, vilket hade betydelse för hans senare ideologiska orientering.

År 1926 reste Koestler till Palestina, som då var ett brittiskt protektorat. Han var vid denna tid en engagerad sionist. Koestler nekades plats på en kibbutz och försökte därefter försörja sig med tillfälliga arbeten, som till exempel läskförsäljare. Snart hade han varken några pengar eller någon mat kvar. Situationen verkade hopplös. Koestler fick emellertid en idé som gjorde honom lugn. Han kom att tänka på att det i den civiliserade världen helt enkelt inte förekom att människor svalt ihjäl. Han hade åtminstone inte hört talas om något sådant fall.

Några år senare skulle Koestler emellertid få se många utsultna människor,

och detta i det land han betraktade som världens mest civiliserade: Sovjetunionen. Där levde Koestler mellan 1932 och 1933. Han bevittnade svältkatastrofen i Ukraina, såg barn med uppsvällda magsäckar och bönder som erbjöd ikoner i utbyte mot bröd.

Nyårsaftonen 1931 hade Koestler sökt medlemskap i det tyska kommunistpartiet. Hans tro på kommunismen var så stark att den överlevde upplevelserna i Sovjet. "Jag hade ögon att se med och ett medvetande inställt på att bortförklara vad jag såg. Denna 'inre censor' är mer pålitlig och effektiv än någon officiell censurmyndighet", förklarade han senare.

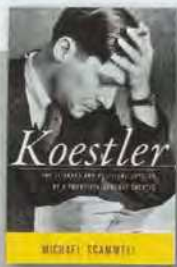
Till slut blev emellertid situationen ohållbar. Vänner till Koestler drabbades av utrensningarna i Sovjet. Dessutom fängslades Koestler själv 1937 av Francos soldater i inbördeskrigets Spanien, dit han tagit sig på partiets uppdrag. När han var internerad kunde han höra hur andra fångar fördes ut och avrättades. Han fruktade att själv drabbas av samma öde. Upplevelserna i Spanien fick honom att förkasta kommunistpartiets dubiösa etik, tanken att ändamålet helgar medlen. Han lämnade partiet 1938.

Under andra världskriget blev Koestler också internerad i Frankrike och England. Han fick tidigt kunskap om Förtalsen och gjorde allt han kunde för att upplysa världen om vad som höll på att hända med Europas judar.

Koestlers genombrott som författare kom 1940 med *Natt klockan tolv* på da-

KOESTLER
THE LITERARY AND
POLITICAL ODYSSEY OF
A TWENTIETH-CENTURY
SKEPTIC

MICHAEL SCAMMELL
Random House 2009

gen, som måste betraktas som en av 1900-talets viktigaste romaner. Huvudpersonen Rubashov har hela sitt vuxna liv varit bolsjevik. Han har varit övertygad om att den kommunistiska revolutionen innebär lösningen på mänsklighetens problem. För att revolutionen skall kunna segra får kommunisterna inte vara sentimentala. Rubashov har inte tvekat att offra människor för den stora saken. En av de offrade var partikamraten Richard. Till honom säger Rubashov: "Du och jag kan göra ett misstag. Inte Partiet. Partiet, kamrat, är förmer än du och jag och tusen sådana som du och jag."

När Rubashov själv arresteras under 1930-talets Moskvaprocesser börjar han inse det riskabla med detta sätt att tänka. Men det är samtidigt svårt att argumentera för att han skall bli mildare behandlad än andra. Efter långa förhör skriver han under bekännelsen, som innebär en dödsdom. Han gör därmed partiet "en sista tjänst".

Koestler skildrade Rubashov, liksom hans förhållande till Ivanov, med stor inlevelse. Han kände det kommunistiska tänkandet inifrån och hade vänner med erfarenhet av de sovjetiska skådeprocesserna. Han hade själv i Spanien upplevt hur det var att sitta fängslad och vänta på döden. Koestler hade också förmågan att lyfta skildringen till ett mer allmänmänskligt plan. Även andra grupper än kommunisterna har ibland låtit ändamålet i alltför hög grad helga målet.

Att Koestlers liv var så dramatiskt är naturligtvis ett avgörande skäl till att hans självbiografiska verk *Pil i det blå* och *Den osynliga skriften* är så fascinerande. De tillhör åtminstone mina favoritböcker, som jag återvänder till med jämna mellanrum.

Att en person har haft ett spännande liv innebär naturligtvis inte med nödvändighet att han också kan skriva intressanta böcker. Det som gör Koestlers självbiografi så enastående är, förutom hans litterära talang, att han förmår att blicka både utåt och inåt.

Sin syn på författandet beskrev Koestler i essän "Romanförfattarens frestelser" i samlingen *Yogin och kommissarien*. Där utgår Koestler från Ivan Turgenev, som hade sagt att han endast kunde skriva om han hade fönstret uppslaget och fötterna i en hink med vatten. Hos Koestler får vattnet

symbolisera inspirationen eller det undermedvetna medan det öppna fönstret symboliserar den omgivande verkligheten.

Författarens första frestelse är att stänga fönstret och dra för gardinen. Det är lättare att koncentrera sig om man slipper störas av yttervärldens buller. Resultatet blir tom esteticism. Den andra frestelsen består i att bli alltför engagerad av det som händer därute. Författaren tar upp fötterna ur vattenhinken för att kunna luta sig ut genom fönstret. Därmed förvandlas han till en reporter, släpper kontakten med människans irrationella dimension eller blir en propagandist som tror att det finns enkla lösningar på mänsklighetens alla problem.

Koestler undgick själv båda dessa frestelser, såväl i sina romaner som i sina själv-

Eftersom Koestlers författarskap i så hög grad utgick från personliga erfarenheter är det glädjande att det nu äntligen har publicerats en gedigen biografi över honom.

biografiska böcker. De är inte bara politiskt viktiga utan också existentiellt engagerande. Koestler beskriver barndomens ensamhet och skräckupplevelser. Genom hela verket analyserar författaren sig själv.

Eftersom Koestlers författarskap i så hög grad utgick från personliga erfarenheter är det glädjande att det nu äntligen har publicerats en gedigen biografi över honom, skriven av Michael Scammell. Boken kommer att bli ett standardverk i ämnet, precis som Scammells tidigare biografi över Aleksandr Solzjenitsyn. Scammell kan på en del punkter korrigera Koestlers skildring av sitt liv. Han menar till exempel att Koestler i efterhand tonade ned det judiskt-religiösa inslaget i sin uppväxt, liksom den antisemitism familjen utsattes för.

Scammell är inte den förste som skriver en biografi över Koestler, men de tidigare försöken har inte varit lyckade. Iain Hamilton publicerade en ganska tunn skildring medan Koestler levde, och ådrog sig författarens missnöje. För ett drygt decennium sedan utkom David Cesarani med

Arthur Koestler – *the Homeless Mind*, en bok som måste beskrivas som en lång anklageskrift. Cesaranis kommentarer till Koestlers böcker är ofta mer förbryllande än upplysande. Mest engagerad är Cesarani när han tar upp snaskiga detaljer i privatlivet. Koestler var förvisso inget dygdemönster. Han var otrogen, drack för mycket och kunde vara en vårdslös bilförare. Cesarani påstod också, på lösa grunder, att Koestler skulle ha gjort sig skyldig till våldtäkt.

Cesaranis biografi fick ett betydande massmedialt genomslag. Scammell har dock inte haft några svårigheter att visa på de vetenskapliga bristerna i denna bok.

Scammells framställning är i huvudsak kronologisk. Han inleder emellertid sin bok med att beskriva omständigheterna kring Koestlers bortgång. I mars 1983 hittades Arthur och hustrun Cynthia Koestler döda i sin bostad i London. De hade begått självmord. Arthur hade varit sjuk i både parkinson och leukemi. Men Cynthia var frisk och dessutom drygt 20 år yngre än sin make. Att hon också valde att ta sitt liv är svårt att förstå. (Koestler var så försvagad att något fysiskt tvång inte kan ha före-

kommit.) Scammell menar att denna händelse, liksom Cesaranis biografi, har skadat Koestlers anseende och bidragit till att han idag inte läses så mycket som han förtjänar.

Ytterligare en orsak till marginaliseringen är den vändning Koestlers författarskap tog i mitten av 50-talet. Han slutade då att skriva politiska romaner, essäer och självbiografiska böcker och återupptog istället sin ungdoms engagemang för naturvetenskap.

Han skrev flera intressanta böcker också i fortsättningen. Det gäller till exempel *Sömngångare*, som är en studie över den moderna kosmologins utveckling med tonvikt på Kepler, Kopernikus och Galilei. Men författarskapet blev mer svårtillgängligt, spretigt och ojämnt.

Och när Koestler på 70-talet började intressera sig för parapsykologi stötte han bort en del av sina beundrare.

Scammell spekulerar till och med i om det hade varit bättre för hans framtida renommé om han, likt vännerna Albert Camus och George Orwell, hade dött innan han fyllt 50.

David Andersson

Den siste diktarfursten

Häromåret gav den litteräre mångsysslaren Thomas Karlauf ut den voluminösa biografen *Stefan George. Die Entdeckung des Charisma*. Som titeln antyder handlar det i lika hög grad om mannen och myten som om poeten George (1868–1933) och om den lyskraftiga kult kring hans person som spreds genom kretsen av unga lärjungar i den lika ryktbara som beryktade sammanslutningen "George-Kreis". Det går överhuvudtaget inte att separera denna grupp av tillbedjare – detta esoteriska mansförbund och "Künstlerstaat" med sin aristokratiska framtoning, sina homoerotiska undertoner, sina rituella möten och mytiska visioner om ett hemligt Tyskland ("Das geheime Deutschland") – från Stefan Georges diktning som kulminerade i starkt lyriska och orakelmässiga samlingar som *Der siebente Ring* (1907), *Der Stern des Bundes* (1914) och *Das neue Reich* (1928).

Georges estetiska ledarkult, som av sociologen Max Weber fått stå som modell för det "karismatiska herraväldet", utgör också själva hjärtpunkten i den gedigna studien *Kreis ohne Meister. Stefan Georges Nachleben* av Ulrich Raulff, en auktoritet i ämnet, numera chef vid Deutsches Literaturarchiv i Marbach och före detta kulturchef på *Frankfurter Allgemeine*. Boken utgör på en gång en kritisk analys av Georges inverkan på eftervärlden och en grundlig idéhistorisk presentation av en andlig och intellektuell epoks gradvisa nedgång och fall, från Georges död 1933 fram till 1960-talet då spåren efter hans inflytande börjar suddas ut. "Där andra diktare har en receptionshistoria, där har George ett efterliv", skriver Raulff inledningsvis och ramar därmed in bokens syfte, nämligen att beskriva hur Georges genius levde vidare i kretsens fortsatta verksamheter. George-kretsen var visserligen ingen fast sammanslutning, men ett tjugotal namn i den inre cirkeln kom i hög grad att viga sina liv åt att verka i Georges anda.

Att diktarfursten dog samma år som Hitler tog makten i Tyskland är en omständighet vars symbolik inte går att negligera, i synnerhet inte som det fanns vissa förenande drag mellan Georges lyriska utopier och nationalsocialisternas mytiska nationalism. Skulle då Georges estetiskt raffinerade fantasier kunna transformeras

FOTO: AIG-IMAGES/ANTONY

till nazistisk realpolitik? Det mesta, däribland det faktum att George valde att flytta till Schweiz under sitt sista levnadsår (och nazisternas första vid makten), tyder dock på att han inte hade mycket till övers för de nya makthavarnas skrämmande mobb, och trots att många ledande nazister i förstone betraktade George som "sin" poet och profet, utgjorde diktarens död trots allt ett slags slutpunkt för hans konstnärliga maktställning på bred front. Men för de ledande anhängarna – Friedrich Gundolf och Ernst Kantorowicz, Ernst Morwitz och bröderna Stauffenberg – utgjorde Georges död blott inledningen på hans andra liv, nu som ett "andeväsen" och "bärare av idéer och principer".

I oupphörligt intressanta resonemang beskriver Raulff så hur lärjungarna – de flesta snarare metodiska än excentriska, behärskade snarare än bohemiska – handskades med "fantomsmärtan" George. De tvingades ju nu leva vidare utan sin fixstjärna, utan mästaren på spöklika självinsceneringar, utan den hypnotiske vis-hetslärare som undervisade med gudomliga tecken och vars mäktiga väsen man blott hade att underkasta sig. Men hur utöva en religion när Gud är död? Hur förhålla sig till det än idag filologiskt omdis-

kuterade begreppet "das geheime Deutschland"? Skulle detta uppfattas som en motbild till kejsardömet realpolitik? Grundade det sig på förromantiker-nas strävan efter en ny mytologi? Var det uttryck för en politisk romantik? Ja, hur förvalta Georges egenhändigt skapade värld av tecken och betydelser, hans estetik och levnadskonst? Vad de sedermera utspridda spillrorna av kretsen hade lättast att enas kring var att just "det hemliga", eller rentav "hemligheten" (*das Geheimnis*), var det centrala begreppet i den fortsatta mytbildningen kring det "förborgade imperiet" och dess oinskränkta ledare: "Den store Pan är död, men ingen skall få veta hur han dog."

Tendensen att politisera Georges diktargärning, om än ur olika aspekter och i olika tonlägen, var också något som förenade medlemmarna. Detta egentligen på tvärs mot det "hemliga Tysklands" själva idé och mot läromästarens mer eller mindre konsekventa tiggande rörande allt som andades världsliga och politiska spörsmål. Men George lämnade sina adepter vid en orolig tid där star-ka ideologiska krafter drog i dem från alla håll och kanter; och även ett liv genomsyrat av filosofisk och poetisk idealism måste ju i någon mån levas i sinnevärlden. Under de första åren efter sin död betraktades George alltså på sina håll som en vägröjare för den nazistiska rörelsen, och hans "Nya rike" tolkades som ett förebud om "Tredje riket". Lika populära blev snart de interpretationer som tvärtom ville lyfta fram Georges visionära diktning som ett slags idémässigt motstånd och ett alternativ till NS-regimens rasism och antisemitism, vilket inte motsägs av det faktum att en hög andel av kretsmedlemmarna var judar. Föreställningen att göra Georges poetiska andevärld till en provosten för en politisk verklighet, vilket tidigare betraktats som en vulgär förväxling mellan helt olika sfärer, var nu alltså plötsligt möjligt eftersom enväldshärska-ren George själv inte längre kunde hindra

KREIS OHNE MEISTER
STEFAN GEORGES
NACHLEBEN
ULRICH RAULFF
C.H. Beck 2010

dem. Tolkningarna gav emellertid upphov till oundvikligt uppsplitande kontroverser inom gruppen som bestod av litteraturvetare, historiker och jurister, av liberaler och mystiker, av judar och nazister. I de här sammanhangen förefaller poeten Gottfried Benn, som själv inte var involverad i George-kretsen, som den mest klarsynte när han påpekade att allt prat om det dyrkade herraväldet bara kan avläsas som ett töcken emanerat ur en väldig "estetisk vilja". Och, som Raulffs sammanfattning lyder, "i hålrummet efter mästarens tigande häckar de fientliga interpretationerna".

Småningom, från och med kriget och Sframåt, splittrades kretsen ytterligare och kom hädanefter att verka i förskingringen, i en rad olika "kolonier" (i synnerhet i USA och Holland), där man med olika ideologiska förtecken diskuterade hur man bäst förvaltade Georges litterära och andliga arv, vilket inte sällan utmynnade i regelrätta exegetiska utläggningar om Georges "väsen" och med inslag av messianism och "kejsarmystik". Men i praktiken hade Georges diktarskatt förvandlats till ett sand-slott, och sett ur den aspekten gör den judiske anhängaren Ernst Morwitz, nu i amerikansk exil, kanske mest nytta av alla när han kom att ansvara för översättningen av Georges lyrik till engelska. Också detta tilltag, att över huvud taget drömma om att låta Georges "helig ord" klinga på något annat språk än det tyska, var tidigare fullkomligt otänk-bart. Men Morwitz hade utan tvivel en poäng när han valde att nonchalera de intrikata uttydningarna av svärfångade begrepp som Ledarkult, Stat, Dröm och Rike, och istället koncentrerade sig på det som ju faktiskt var det centrala hos Stefan George: diktningen.

Har då det Tyskland som Stefan Georges följeslagare försvor sig åt någonsin existerat i sinnevärlden? Eller hör det blott hemma i abstraktionernas himlar, i myternas och drömmarnas värld?

Var befinner sig egentligen detta hemliga Tyskland? Och, framför allt, vem kan göra anspråk på medborgarskap i ett sådant rike? Det är frågor som starkt präglat en betydande andlig epok i den tyska mentalitetshistorien, men som för de flesta idag väl känns både främmande och skrämmande. Men andra centrala problemställningar inom George-kretsen – som hur vi skyddar gemenskapens mysterium i perioder av upplösning och individualisering – hör till de frågor som knappast känns mindre aktuella idag. **Martin Lagerholm**

T. S. Eliot.

LITTERATUR

Rapport från ödelandet

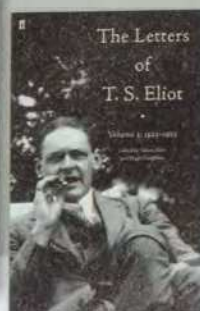
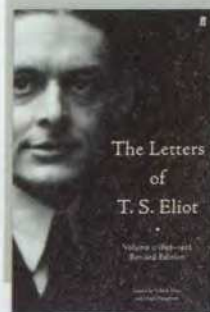
För tjugotvå år sedan, 1988, kom den första volymen av T. S. Eliots brev.

Det utlovades att den snart skulle följas av fler. Men sedan hände ingenting och många av oss som med förtjusning läste boken tänkte väl att förlaget hade övergivit projektet eller att breven möjligen låg förseglade till hundra år efter författarens död.

Men mina farhågor var obefogade. I slutet av förra året damp det ner två massiva volymer med brev. Den första volymen är återutgiven i reviderat och utvidgat skick; den har utökats med drygt 250 nya brev och en fylligare kommentar. Men det som verkligen ger anledning att fira är den andra volymen, som trots sitt betydande omfång endast omfattar tre år. När denna andra volym tar slut har T. S. Eliot ännu fyrtio kvar att leva. Fortsätter man i sam-

THE LETTERS OF T. S. ELIOT
VOLUME 1: 1898-1922
REVISED EDITION
EDITED BY VALERIE ELIOT
HUGH HAUGHTON.
Faber 2009

THE LETTERS OF T. S. ELIOT
VOLUME 2: 1923-1925
EDITED BY VALERIE ELIOT
HUGH HAUGHTON
Faber 2009

ma takt skulle det innebära ytterligare tio volymer och hela projektet ta lite drygt två sekel.

Principerna för urvalet är inte riktigt

>>

tydliga. Med tanke på alla korta och ganska obetydliga brev som här publiceras verkar det röra sig om en utgåva av samlade brev, även om vissa brev fortfarande är inlåsta på bibliotek och alltså oåtkomliga för forskningen under många år framöver. Det är en förträfflig utgåva där varje brev kommenteras och dagens läsare hjälps på traven. Utan alla dessa kommentarer skulle mycket i denna korrespondens vara obegripligt.

När den andra volymen börjar är Eliot trettiofyra år gammal. Han har lämnat sitt hemland USA. Hans filosofiska studier vid Harvard resulterade aldrig i en akademisk karriär. Han har publicerat några dikter, bland andra "J Alfred Prufrocks kärleksång" och "Det öde landet" som han 1922 publicerade i *Criterion*, den litterära tidskrift som han själv gav ut.

Med dessa dikter hade han blivit ett namn i Londons litterära värld även om väl ingen kunde ana att han skulle bli 1900-talets kanske mest inflytelserika dikta-

re som då var unga och lovande men som nu är litterära jättar: Ezra Pound, Bertrand Russell, James Joyce, E M Forster, Virginia Woolf, Scott Fitzgerald inom det engelskspråkiga området; i Frankrike är Paul Valéry flitigt uppvaktad av Eliot som gärna vill ha bidrag av honom. En annan är Jacques Rivière som kunde förmedla avsnitt ur Marcel Prousts stora roman. Eliot förstod att Proust var den franska författare som mest förtjänade uppmärksamhet. En tredje är den djupt reaktionära och av Eliot uppskattade Charles Maurras. I Tyskland är den store Ernst Robert Curtius hans vanligaste brevpartner. Överhuvudtaget är det en häpnadsväckande samling av genier som uppträder här.

Av svenskt intresse är ett brev till vår dåvarande kronprins, som Eliot vill få att medverka. I själva verket var det prins Wilhelm som avsågs. Prinsen tackade dock nej till att medverka.

E M Forster talade sig varm för Kon-

onden senare akademisk ortodoxi.

Eliot ogillade sin samtid. I ett brev önskade han se det habsburgska imperiet återuppstå. Han uppvisade antisemitiska drag. Han idealiserade medeltiden; han ville se sin egen tid genom 1100- och 1200-talens ögon.

Under dessa år var Eliot en djupt olycklig människa. Hans ekonomi var usel; *Criterion* sammanställde han utan att själv tjäna ett öre på det. Han hälsa var bräcklig – under den här perioden tvingades han genomgå två smärtsamma operationer, den ena på ett finger och den andra på underkäken.

Men framför allt var det förhållandet till Vivienne som förmörkade hans liv. Inte så att han på något sätt skyller på henne, tvärtom. Många, många av dessa brev beskriver hennes ständiga sjukdomar som antar alltmer psykosomatiska drag. Hon är i ständigt behov av vård av mer och mer bisarra och excentriska läkare som kostar en massa pengar men som inte erbjuder någon bot, knappast ens lindring. Några av Viviennes egna brev finns med här och hon framstår som alltmera obalanserad.

Eliot försvarar hela tiden sin Vivienne och uppträder som en lojal äkta man, men det tar på hans krafter. I brev efter brev talar han om hur överansträngd han är och att han inte orkar längre. Det är först i slutet av 1925 som den ekonomiska och litterära situationen förbättras. Han slutade på Lloyds för att i stället bli bokförläggare på Faber & Faber, ett förlag som han skulle bli trogen under resten av sitt liv och som nu ger ut alla dessa brev.

Visst kan det ibland bli lite enformigt. Eliot är inte en brevskrivare, åtminstone inte ännu, i samma klass som Flaubert eller Voltaire. Väldigt många brev är likartade, de är ofta skrivna på en och samma dag och beskriver samma situation.

Ändå är det en för mig helt fantastisk upplevelse att läsa dem trots att så många är ganska triviala.

Som läsare år 2010 får man, eller åtminstone jag, en helt enastående känsla av att lära känna Eliot på ett nästan personligt vis. I hans brev kommer man honom mycket närmare än vad även den bästa biografi förmår att åstadkomma.

Allt tycker man kanske inte om. Eliots politik har flera rätt obehagliga inslag. Han kommer aldrig att kännas som min vän, såsom Flaubert gör genom sina brev. Men för den som i en stora, höga modernismen från 1900-talets första hälft ser en enastående litterär blomstringsperiod är *The Letters of T. S. Eliot* ett oundgängligt dokument som dessutom är väldigt underhållande.

Carl Rudbeck

Eliot var en djupt konservativ författare, så konservativ att han blev estetiskt radikal.

re. Men då som nu räckte inte ett anseende som framstående poet för att skaffa sig en anständig lön och några statliga bidrag fanns det knappast heller. Tanken att man skulle ha något slags rättighet att leva på sin poesi fanns inte då.

För att överleva arbetade diktaren på Lloyds bank där hans uppgift till en betydande del bestod i att läsa utländska tidningar för att för bankens räkning hålla reda på Europas sargade ekonomi. Den 26 juni 1915 hade han gift sig med Vivienne Haigh-Wood.

Egentligen finns alla element här för en lycklig karriär som bankman och poet med en och annan akademisk avstickare: ett lugnt borgerligt liv för en konservativ diktare. Verkligheten, så som den avspeglar i alla dessa brev, blev helt annan. Det är en olycklig Eliot som talar till oss, en man som ständigt står på gränsen till kollaps.

Två teman dominerar Eliots brevväxling under åren 1923-25: hans ansträngningar att göra *Criterion* till en ledande litterär tidskrift och hans olyckliga äktenskap. Om hans dagliga gärning som bankman får man inte veta mycket. Inte heller skriver han särskilt utförligt om sin egen diktning, inte ens om "De ihåliga männen", som kom till under denna period.

Däremot får vi ta del av hans aktiviteter som redaktör där han för en vidsträckt korrespondens med diktare och tänka-

stantin Kavafis. Joyce för Italo Svevo. I brev till Svevo från den 24 februari 1924 skriver Eliot: "Min herre, Jag är ledsen att jag inte var hemma när ni hälsade på eftersom jag alltid är mycket förtjust i att möta en vän till herr James Joyce. Jag är tacksam för er bok som jag skall läsa med stort intresse även om jag är rädd för att det kommer att gå långsamt." Boken var Zenos beaktelser.

Här har vi en ögonblicksbild där två av förra seklets största författare nästan möts. Ingen kunde gissa deras framtida status. Överhuvudtaget ger dessa brev i sin kumulativa effekt läsare känslan av att få bevittna litteraturhistoria när den skapas, att få vara med från början innan dessa personer kanoniserades genom Nobelpris och andra världsliga hedersbetygelser.

Eliot var en djupt konservativ författare, så konservativ att han blev estetiskt radikal. Genom sin tidskrift, som han redigerade hemifrån när han var ledig från banken, ville han inte bara spegla det bästa i samtidens litteratur utan också skriva om litteraturhistorien. De för Eliot så förhatliga romantikerna måste omvärderas, det vill säga nedvärderas, och på deras bekostnad ville han uppvärdera de så kallade metafysiska diktarna från 1600-talet och då främst John Donne. Eliots lyckades överförväntan. Hans radikala, ikonoklastiska program blev bara något eller några årti-

Så skapades en ikon

Erik Beckman (1935–1995) var en märkvärdig solitär i svensk litteratur. Från 60-tal till 90-tal fanns hans böcker där som ett hot eller ett löfte om att en annan litteratur än den vanliga kunde skrivas. Han hade en idé om att god stil hade med humor att göra, och man trodde honom. Man borde pröva tanken på till exempel Willy Kyrklund och Torgny Lindgren.

Själv minns jag Beckman på en av de stora poesiuppläsningarna på Riksdagshuset vid 70-talets mitt då han framförde ett kapitel ur sin roman *Kameler dricker vatten*. Författaren iklädde sig rollen som demon-dirigent, och publiken fick agera Marockanska statens symfoniorkester. Vi repeterade om jag minns rätt en passage i en Schumann-symfoni. Jag har sällan skratat så åt kvalificerad litteratur. Men skratet hade en besk bismak – var det verkligen så kul att, om än på låtsas, bli utsatt för en domderande skitstövel?

Men vad händer med en solitär som blir posthum kottetiledare? Frågan inställer sig när man läser Malte Perssons i det närmaste kompletta utgåva av Erik Beckmans kritik i *Alla är vi stora romaner* (Modernista 2009). I vanliga fall inträder karantän när en författare går bort, en skärseld ur vilken glömskan eller klassikern skall uppstå. I Beckmans fall har uppmärksamheten rentav tilltagit under de senaste 15 åren. En yngre generation som skolats i och efter 80-talets postmodernism har känt igen sig hos honom. Man kan lägga märke till att de ganska unga poeterna Fredrik Nyberg och Malte Persson gjort de mest ambitiösa utgivningsinsatserna.

Det är kanske inte bara den litterära praktiken man beundrar. Det finns mer grundläggande filosofiska och politiska övertygelser bakom Erik Beckmans ställning idag. Att hans position skulle bero på att hans två döttrar har höga poster på var sitt medie företag är nog inte sant; jag avstår gärna från den sortens dynastiska tänkande.

I sin egen generation var Beckman för det mesta motvalls, rabulist, rolighetsminister, avvikare. Hur ska man hantera en skribent som vill stryka Franz Schubert ur musikhistorien? I det tidiga 60-talet fann han den tidens konkretism som snabbt virvlade bort medan han själv höll fast vid många av dess ideal. Idag är det konkretis-

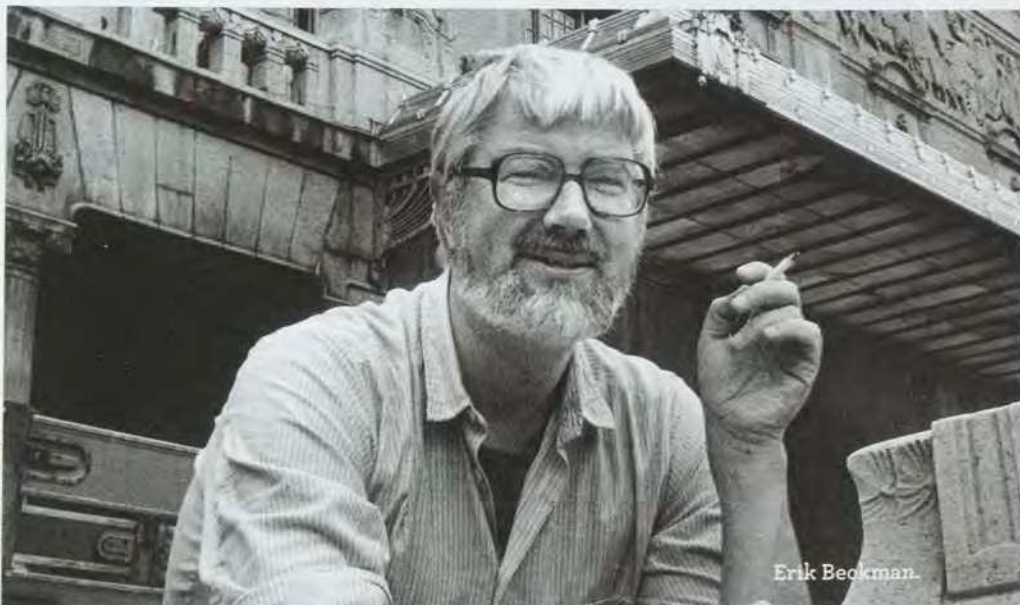
ternas arvtagare språkmaterialisterna som lyfter fram honom.

Malte Persson benar upp och sorterar sitt material med stor noggrannhet och kärlek. En kronologisk redovisning hade kanske varit bättre eftersom den skulle ha framhävt det stökiga och fläckvisa i Beckmans kritiska verksamhet. Han var ingen inflytelserik kritiker. Han skrev om för få och inte alltid representativa verk. Malte Persson hyllar allt i sina kommentarer och tenderar att göra idiosynkrasier till god kritik.

Redaktören bygger med sin bok också sin egen traditionsgrund. Detsamma gjorde Erik Beckman. I sin nekrolog över Gunnar Ekelöf 1968 hävdade han att *sent på jorden* 1932 borde varit den första 40-talistiska diktsamlingen, att *Färjesång* 1941 egentligen tillhörde 50-talet och att

sönderbrutet språk för att bygga sina poetiska världar, men de omfattade mycket mer än så. För den ekelöfska – och den tranströmerska – mystiken hade Erik Beckman ingen som helst förståelse.

Att Tranströmers vikt som författare blir allt mindre idag beror inte bara på hans religiöst infärgade livsbild utan också på hans flitiga bruk av metaforer. De yngre språkmaterialisterna delar Beckmans avsky mot metaforer som tycks komma ur föreställningen att den poetiska bilden är en hierarkisk och förtryckande struktur. Beckman – framför allt i sina stora kataloger över fysiska föremål – föredrog ett sidoordnande och mer "demokratiskt" språk där komplexiteten flödar ur andra källor än liknelsens. Man kan med visst fog kalla honom för en litterär nominalist. Han såg språket som ting, inte som kommunikation.

Erik Beckman.

Stroutnes 1955 var startpunkten för den 60-talskonkretism som Beckman själv tillhörde. Så har avantgardets författare alltid ritat sina stamträd och placerat sig själva på den förnämsta grenen.

När Roger Fjellström gav ut *Grotesker*, ett underligt och ensidigt urval av Ekelöfs efterlämnade papper, applåderade Beckman på sätt och vis sig själv i sin recension. Men Ekelöf var inte den plumpe och pubertale vitsmakare som Fjellström ville göra honom till. Han använde lågt och

Något man mer sällan talar om är Beckmans starka sympatier för Sovjetunionen och dess ideologi. I inledningen till *Samlade dikter* (Norstedts 2007 – underligt nog inte Beckmans gamla förlag Bonniers) är Fredrik Nyberg fjäderlätt på handen när han berör ämnet. Sovjetkommunism var besvärande till och med i den största delen av vänstern från 1968 och framåt. Man kunde väl överse med dessa åsikter eftersom de hos

>>

ALLA ÄR VI STORA ROMANER
ERIK BECKMAN SOM
LITTERATUR-, MUSIK- OCH
KULTURKRITIKER 1965-1995
MALTE PERSSON (RED)
Modernista 2009

Beckman samsades med och nästan försvann bland en mängd andra prilligheter och tilltag. Det kan dock vara så att kommunismen hos honom var mer intimt länkad till en del av hans andra filosofiska och estetiska åskådningar än man kan tro.

Med klassisk marxism delade han den materialistiska grundhållningen och den benhårda antiidealismen. Prästsonen Beckman var självklart ateist. Birgitta Trotzig nämnde han aldrig i sin kritik, men en del Lars Ahlin – den kristne socialdemokraten som svor i arbetarliteraturens kyrka – tycks han ha begripit sig på. Socialrealismen var honom djupt främmande; inte alla marxister förespråkar realism.

I sin marxism liknar Beckman dagens avantgarde som för det mesta har en vänsterhållning i botten, dock mer autonom eller frihetlig än sovjetkommunistisk. Inte bara estetisk utan också politisk valfrändskap får dem att ympa in sig på Erik Beckmans stamträd. Att dessa övertygelser sedan är verkningslösa i det konkreta politiska livet är en annan sak. Det stora syntaxupproret och den radikala politiken i bokform har märkvärdigt svårt att ta sig ut i världen utanför pärmar.

En av de våldsammaste litterära strider jag upplevt utkämpades sommaren 1982. Postmodernismen – som då oftare kallades poststrukturalism – kastade sig över en liten antologi jag givit ut med självreflekterande texter av 70-talets debutanter. Jag var inte ensam om att häva ur mig hemskheter i den debatten. När postmodernismen vunnit slaget tryckte Erik Beckman en programtext, för att ansluta sig till segrarmakterna, som idag – precis som hela debatten – kan te sig ganska trivial. Han varnar för att använda "jag" i litterära texter, för att förväxla uppriktighet med äkthet. Varningen skulle kunna gälla lika mycket idag då marknaden översvämmas av autofiktion och bekännelser precis som på 70-talet. Debatten 1982 var sedd i backspegeln en nyttig påminnelse om litteraturens litteraritet. Att poststrukturalisterna inte lyckats rå på marknaden är kanske inte så förvånande. Estetiken påverkar sällan marknaden.

Den konstsyn som Erik Beckman formulerade i sin kritik är idag den rådande på många kultursidor. Någon allvarligare attack från yngre kritiker har ännu inte synts av. Det känns dock ganska befriande att Erik Beckman själv hade så gott humör. När en skola mognar och får makt tappar den självironin och grimaserna. Beckman är roligare att läsa än sina efterföljare.

Magnus Ringgren

Ögonvittnesskildring av dödens Treblinka

HISTORIA

Förintelselägret Treblinka, beläget vid en liten polsk by med samma namn, var en av Nazi-Tysklands mest effektivt mordiska dödsfabriker. Under det dryga år som Treblinka var i funktion, från sommaren 1942 till hösten 1943, mördades här cirka 900 000 människor, huvudsakligen judar.

Treblinka är emellertid också känt för det uppror som de judiska fångarna gjorde den 2 augusti 1943, och som kom att påskynda lägrets nedläggning. Vid denna tidpunkt fanns cirka tusentalet fångar i Treblinka. Några hundra av dem lyckades ta sig ut. Av dessa överlevde emellertid endast 57. Övriga dömdes av SS eller av tyska arméns specialförband. Eftersom alla kvarvarande fångar i Treblinka mördades av tyskarna innan lägret lades ned, så fanns inga andra än dessa 57 som kunde berättat för eftervärlden vad det innebar att vara fånge i Treblinka.

Vittnesmålet från en av dessa överlevare, Chil Rajchman, föreligger nu på svenska, med titeln *Jag är den sista juden*, i översättning av Salomon Schulman (Norstedts). Rajchman, som efter utbrytningen från Treblinka deltog i den polska hemarméns Warszawauppror 1944 och efter kriget blev textilföretagare i Uruguay, dog 2004, 90 år gammal. Han hade bestämt att hans minnen från Treblinka, nedtecknade på jiddisch, fick publiceras först efter hans död. Att under livstiden behöva möta frågor från en läsekrets, som ändå aldrig fullt ut skulle kunna ta till sig vad det innebär att vara en överlevare från Förintelsen, måste helt enkelt ha varit för svårt. Nazisternas läger gjorde människor till offer inte bara genom fysisk brutalitet, utan också genom att beröva dem hopp, tillit, autonomi och värdighet. I den totalt utlämnade situation som lägerfångnen befann sig i gällde ingen annan regel än att vakterna kunde

göra vad de ville med honom, när de ville, och av vilket skäl som helst. Allt som skulle vara otänkbart i ett civiliserat umgänge människor emellan blev här en del av den dagliga rutinen.

Den som överlever gör det till priset av att ha gått igenom en gränslös förnedring. Till denna förnedring hör inte bara hugg, slag, prygel och svält. Hit hör också att den egna överlevnaden från en dag till nästa villkoras av att man fortfarande är nyttig för sina bödlar. Den som är för sjuk eller för svag för att arbeta avlivas direkt. Och det arbete man har att utföra är att medverka i förintandet av andra fångar, män, kvinnor och barn – människor med vilka man delar ödet att vara nazisternas offer. Att klippa av håret på dem som ska gasas, att dra ut deras kroppar ur gaskammaren, att dra ut guldänder på de döda, att gräva ned dem, att gräva upp dem igen och bränna dem, att sila benen från askan för att lättare undanröja bevisen av vad som skett – att utföra dessa uppgifter var priset för att överleva ännu en dag i Treblinka. Det är förstaeligt att lyckan i att överleva svärtas av en känsla av skuld mot de döda, att man i någon mening har tillåtit överleva just därför att de inte tilläts göra det.

Så kan nazisternas bödelsgärning fortsätta att verka långt efter att krigsdrammet har lagt sig och resterna av de gamla lägren blivit historiska sevärdheter. Just därför är det också orimligt att dra ett streck över det som har varit, med hänvisning till tidens gång och behovet att "vända blad". Så länge ännu någon av lägrens mördare lever ostraffade och så länge det ännu finns offer för dem som inte har fått rättvisa, så bör de rättsliga processerna fortsätta.

Chil Rajchmans berättelse är osentimental och korthuggen, konstaterande och beskrivande oftare än värderande. Just därför är den

**JAG ÄR DEN SISTA JUDEN
TREBLINKA (1942-1943)**
CAJ RAJCHMAN
Norstedts 2010

också effektiv. Man får detaljer ur förintelslägrets vardag rakt i ansiktet, utan omsvep och inlindning. Som när Rajchman beskriver en vän, en annan fånge, som pågas svårt av törst. Vännen är i närheten av några av "tandläkarna", alltså de fångar som är avdelade att bända upp käkarna på de nyligen gasade och dra ut eventuella guldänder. Han har "lagt märke till att det finns lite vatten i skålen där 'tandläkarna' kastar ner de blodiga tänderna. Han kastar sig på marken och dricker upp vattnet tillsammans med blodet. Han får piskrapp men dricker."

Piskade blir fångarna närhelst de inte arbetar tillräckligt fort eller nitiskt – eller när det bara roar vaktmanskapat att misshandla dem. Rajchman beskriver hur han själv blir slagen när han är avdelad att vara "tandläkare". En död hade redan slängts ned i en massgrav, då en SS-soldat såg något som blänkte i likets mun. Rajchman tvingades hoppa ned i graven och dra ut guldanden. När han kom upp fick han sträcka ut sig på marken och ta emot 25 piskrapp. Vid en annan liknande "försummelse" fick han ett sjuttiofem rapp: "Han slog över mina skuldror med sin fulla kraft och ständigt på samma plats. Fattades bara att han skulle hugga genom ryggraden. När jag mödosamt reste mig upp, flödade blodet och rann över kroppen och ned i byxorna."

Den sadistiska kreativiteten hos lägervakterna vilade aldrig. När det vid ett till-

fälle blev avbrott i transporterna av judar till Treblinka, och man alltså inte längre behövde hålla ett så högt tempo i förintandet, så stängde man av gasen och packade istället samman människor så tätt i kamrarna att de dog av syrebrist istället. För säkerhets skull väntade man i två dygn med att öppna kamrarna.

Möjligheten till motståndshandlingar är givetvis begränsade i ett förintelsläger, liksom möjligheten att ostraffad försöka lindra en annan fånges lidande. Men Rajchman beskriver ändå fall där man inom de snäva ramar som gavs sökte trotsa nazisternas krav på total underkastelse. När Rajchman är avdelad som "frisör", det vill säga, med uppdrag att klippa håret på dem som ska gasas, så försöker han hjälpa en mor som inte vill bli skild från sin dotter, genom att klippa hennes hår något långsammare medan han uppmanar en annan "frisör" att klippa dottern snabbare, så att de blir klara samtidigt. Det är i sig ett mäktigt vittnesbörd om grymhet och hjälplöshet, när det enda sättet att visa medlidande är att göra det möjligt för mor och dotter att möta gasdöden tillsammans.

Ett annat försök att sabotera nazisternas planer som Rajchman beskriver handlar om de judar som var avdelade att se till att de gasades kroppar verkligen förintades, det vill säga, blev till aska "ren från benfragment och lika tunn som cigarettaska". När lägermanskapat inte var på plats,

såg man till att gräva ned människoben som inte hade pulveriserats. Härigenom sökte man omintetgöra nazisternas försök att för eftervärlden dölja vad man hade gjort i Treblinka.

Men den stora motståndshandlingen i Rajchmans bok är givetvis det uppror som äger rum den 2 augusti 1943 och som för hans del innebär flykt från Treblinka och så småningom ett återvändande till ett liv i frihet. Upproret, vilket krävde samordning mellan två lägerdelar inne i Treblinka som var strängt förbjudna att ha kontakt med varandra, planerades i flera månader, under ständig risk för upptäckt eller angiveri, med omedelbar avrättning som följd. När det väl bryter ut är det ändå förunderligt välorganiserat. Man dödar några av vakterna, bemäktigar sig vapen, sätter eld på gaskamrarna, klipper upp taggtråden, och tar sig ut i friheten. De flesta av utbrytarna dödas relativt omgående, men det förtar ändå inte betydelsen av vad som hänt. De människor som nazisterna hade vant sig vid att behandla som undergivna offer att hunsas, misshandla, och motståndslöst leda till deras förintelse, hade rest sig och återtagit kontrollen över sina livsöden. De hade visat sina bödlar att de var aktörer, och att de var beredda att slåss för frihet, liv och värdighet, även mot en till synes övermäktig motståndare. Där finns ljuspunkten i den förnedringens historia som Chil Rajchman så klart och läsvärt återger.

Per Bauhn

Den sista striden

Ett kärnvapenbestyckat Iran är ett mardrömsscenario för Israel. Det som skiljer Iran från andra kärnvapennationer är ledningens tilltro till mytologiska domedagsprofetior.

IRAN

I en artikel av den israeliske historikern Benny Morris i *New York Times* tecknas ett mardrömsscenario, när Iran i en inte så avlägsen framtid fått atombomben och landets president bestämmer sig för att trycka på knappen. Att målet för attacken skulle vara Israel har inte bara den iranske presidenten Mahmoud Ahmadi-

istera i samma ögonblick som den första atombomben exploderar, konstaterar också Emanuele Ottolenghi i sin uppmärksammade bok *Under a Mushroom Cloud*.

Apokalypsen skulle dock inte sluta där: Israel, som inte längre hade något att förlora, skulle med sina hundratals kärnladdningar placerade på ubåtar utplåna samtliga iranska storstäder. Ett gigantiskt radioaktivt moln skulle täcka stora delar av Persiska viken – Golfstaterna och Saudiarabien – förstöra ländernas ekonomi och

Yossi Melman att enbart hotet om användning av kärnvapen skulle ha ödesdigra effekter: en okontrollerad kärnvapenspridning i det instabila Mellanöstern, där också terroristgrupper skulle kunna få tillgång till kärnvapen, ökad spänning mellan sunni- och shia-islam och ett fullständigt sammanbrott i strävan att lösa den palestinsk-israeliska konflikten då Irans hantlangares, Hamas och Hizbollahs, inflytande skulle stärkas.

”Apokalypsen skulle dock inte sluta där: Israel, som inte längre hade något att förlora, skulle med sina hundratals kärnladdningar placerade på ubåtar utplåna samtliga iranska storstäder.

nejad klart och tydligt vid många tillfällen deklarerat. År 2000 förklarade också Irans högste religiösa ledare, ayatolla Ali Khamenei: ”Det finns bara en lösning på Mellanösternproblemet, nämligen att den judiska staten utplånas.” I december 2001 sade den dåvarande iranske presidenten Ali Akbar Hashemi Rafsanjani: ”I sinom tid kommer den islamiska världen att förfoga över kärnvapen och då hamnar västvärldens strategi i en återvändsgränd, eftersom en enda atombomb är tillräcklig för att utplåna hela Israel.” Rafsanjani anses vara moderat.

Morris redogör för de apokalyptiska konsekvenserna av en iransk atombombssprängning i hjärtat av Israel. Han får stöd av professor Anthony Cordesman vid det Washingtonbaserade Center for Strategic and International Studies och författare till *Iran, Israel and Nuclear War*, där han skriver: ”Ett massivt kärnvapenangrepp mot den tätbefolkade kuststräckan mellan Tel Aviv och Haifa – även om endast några få atombomber når målet – skulle innebära upp till en miljon döda och skadade inom de första tre veckorna; under de följande veckorna skulle ytterligare ett par miljoner dö av strålning. All infrastruktur i stora delar av landet, liksom i de palestinska områdena, skulle slås ut.”

Israel skulle i praktiken upphöra att ex-

stoppa oljeproduktionen, med katastrofala globala konsekvenser.

I en annan aktuell bok, *The Nuclear Sphinx of Tehran* visar Meir Javedanfar och

Den fråga som många ställer sig är: Vad är det som driver Ahmadinejad och ayatollorna i hans närhet?

Javedanfar och Melman hävdar att förklaringen till Ahmadinejads till synes irrationella uttalanden och handlanden är hans djupa religiösa tro på ”den dolde imamen”, Mehdi. Enligt shias lära är imamen en Messiasgestalt som visserligen håller sig gömd men ändå är ”världens sanna härskare”. I varje generation väljer imamen 36 män som genom sin närvaro hindrar universum från att ”falla”. Även om dessa ”owtad” inte är kända för vanliga dödliga, är det ib-

THE NUCLEAR SPHINX OF TEHRAN
MEIR JAVEDANFAR OCH
YOSSI MELMAN
Carroll & Graf Publishers 2007

**THE DEVIL WE KNOW
DEALING WITH THE NEW
IRANIAN SUPERPOWER**
ROBERT BAERS
Three Rivers Press 2008

**UNDER A MUSHROOM CLOUD
EUROPE, IRAN AND
THE BOMB**
EMANUELE OTTOLENGHI
Profile Books 2009

**THE IRAN THREAT
PRESIDENT AHMADINEJAD
AND THE COMING NUCLEAR
CRISIS**
ALIREZA JAFARZADEH
Palgrave Macmillan 2007

FOTO: GAMMA/REUTERS

land möjligt att identifiera en av dem på grund av hans gärningar. Det är därför några av Ahmadinejads mest hängivna beundrare hävdar att han är en av dessa. I september 2005 förklarade Ahmadinejad i sitt tal till FN:s generalförsamling i New York att den "dolde imamen dränkte lokalen i ett behagligt ljus". Det är denna shia-islams Messiasgestalt som förväntas återvända till jordelivet och bibringa islam ett världsherravälde. I samband med imamens återkomst kommer ett apokalyptiskt slag att utkämpas mellan ondskans och rättfärdighetens krafter – ondskan, representerad av västerlandet med USA och Israel som dess mest avskyvärda symboler, kommer till slut att besegras.

Irans strävan att förfoga över kärnvapen bör, menar Javedanfar och Melman, ses som ett uttryck för viljan att, genom konfrontation med "islams fiender", påskynda Mehdis återkomst.

Även den Iranfödde amerikanske statsvetaren Alireza Jafarzadeh menar att det religiösa, irrationella elementet i Ahmadinejads världsbild gör det omöjligt för USA att utforma en politik som skulle kunna hantera det stundande iranska kärnvapenhotet: "Hur förhandlar man med en fiende som har som sitt mål inget mindre än att islam skall härska över världen, att västs 'hegemoni' – det vill säga demokrati, sekularism och liberala värderingar – bryts och att Israel 'raderas från världskartan'?"

Varken Benny Morris, Alireza Jafarzadeh, Meir Javedanfar eller Yossi Melman har något enkelt svar på frågan vad Israel, USA och resten av världen skall göra för att möta det iranska hotet. Israeliska kärnvapen har knappast någon avskräckande verkan, hävdar Morris. Han tror inte på argumentet att den dagen Iran skaffat sig kärnvapen kommer dess ledare att uppträda lika "rationellt" som andra aggressiva diktaturer – Sovjet tidigare eller Nordkorea idag. Visserligen har de mördat sitt eget folk och slungat hotelser mot sin omvärld, men varken Stalin eller Kim Jong Il skulle tillgripa dessa i praktiken oanvändbara vapen, då det skulle innebära självmord. Men det är just av det skälet som en kärnvapenutrustad islamisk republik utgör en sådan exceptionell fara för Israel och resten av mänskligheten: "Hur skydda sig mot dem som drömmer om martyrskapets ära?"

Israels kärnvapenarsenal har därför ingen avskräckande verkan och är oanvändbar som svar på ett iranskt angrepp: "Att använda dem i preventivt syfte skulle leda till att Israel blev en internationell paria utan en enda vän i världen. Att svara med kärnvapen när Iran redan har slagit till vore för sent – vad skulle det vara för mening med det? Det skulle inte rädda Israel och bara leda till miljoner civila iranska offer", skriver Morris.

>>

Varje resonemang slutar i en återvändsgränd där en apokalyptisk självmordskandidat väntar på ett tillfälle att förverkliga sin dröm om martyrskap.

Ändå är det en diplomatisk lösning, inte en militär urladdning, som måste vara det enda tänkbara. Det menar också, trots allt, Benny Morris och de andra, tidigare citerade experterna.

Javedanfar och Melman ser ingen mening i en preventiv attack mot iranska anläggningar, även om den skulle resultera i att stora delar av kärnforskningsprogrammet och de kända kärntekniska anläggningarna förstördes. Iran har i årtal lyckats dölja sina atomprogram och endast efter att Internationella atomenergiorganet

Robert Baer skriver: "På alla nivåer är Iran aldrig vad det tycks vara. Liksom president Ahmadinejad inte är landets verkliga ledare, är också hans tal om att utplåna Israel något annat än det verkar vara." (De som utsätts för detta dödshot har dock dessvärre inte råd att spekulera i huruvida den iranske presidentens ord är metaforer eller tomma fraser.) Enligt Baer skall hotet i själva verket uppfattas som en retorisk anspelning på den gamla persiska religionen, zoroastrismens dualistiska idé om ett motsatsförhållande mellan sanning och lögn, gott och ont. Enligt denna världsbild pågår det en oavbruten kamp mellan ljusets och mörkrets makter. Det är ur denna tradition shia hämtat idén om den återvändande Mehdi, så tydligt ut-

I samband med imamens återkomst kommer ett apokalyptiskt slag att utkämpas mellan ondskans och rättfärdighetens krafter – ondskan, representerad av västerlandet med USA och Israel som dess mest avskyvärda symboler, kommer till slut att besegras.

IAEA avslöjat hemliga anläggningar har Iran medgivit deras existens. Ett militärt angrepp skulle inte drabba de hemliga anläggningarna, istället skulle regimens ställning stärkas och de iranska kärnvapnen enbart fördröjas.

Inte heller Alireza Jafarzadeh föresprakar en militär lösning – med samma argument. Men han motsätter sig också ekonomiska sanktioner, som han anser vore verkningslösa. Som den exilpolitiker han är vill han istället betona oppositionens styrka och regimens svaghet som två faktorer av avgörande betydelse för att finna den enda lösningen på den iranska krisen: regimskifte. Han drar paralleller till det stöd som fackföreningen Solidaritet i Polen och ANC i Sydafrika fick från omvärlden för att bekämpa och till slut besegra de respektive diktaturerna. Han väddar till omvärlden att ge stöd till den opposition som den senaste tiden fått tiotusentals iranier att gå ut i gatudemonstrationer mot regimen.

En avvikande röst i denna kör av experter är Robert Baers *The Devil We Know. Dealing With the New Iranian Superpower*. När andra ser Messiasbesatta ayatollor och en martyrbenägen president vill Robert Baer se en klassisk nationalism, där antikolonialism blandas med stormaktsdrömmar. Och allt detta i en miljö av interna religiösa strider mellan sunni- och shiaislam om dominans i den muslimska världen.

tryckt i Ahmadinejads apokalyptiska tolkning av islam.

"USA ser inte dessa nyanser, förstår inte att Iran visserligen är djupt religiöst men samtidigt desperat strävar efter modernisering och inte efter att konvertera oss till islam", skriver Baer. Trots sin religiösa retorik är den islamiska republikens främsta mål att värna om Irans nationella intressen i ett omstritt område, där en vik blivit uppkallad efter det gamla Persien men som de arabiska grannarna på andra sidan vattnet ändå kallar "den arabiska".

Sinnebilden för dessa ytterligheter – en trotsig stormakt i vardande eller en islamisk republik i väntan på Messias – är den gåtfulle Mahmoud Ahmadinejad. Meir Javedanfar kallar honom "nuclear sphinx of Tehran".

I den grekiska mytologin är sfinxen en demon som terroriserar människor med sina gåtor – den dödar alla som inte kan ge det rätta svaret.

Har världen något svar på Ahmadinejads gåta? Kan vi ta risken att tro på honom när han förnekar att kärnvapen byggs i de iranska anläggningarna (och samtidigt inte tror på honom när han deklarerar att Israel skall utplånas)?

Kan världen leva i fred med kärnvapenmakten Iran och lita på att Ahmadinejad aldrig trycker på knappen?

Kommer sfinxen i Teheran att döda alla som inte kan svara rätt på hans gåta?

Jackie Jakubowski

Best of Le Monde

LE MONDE – LES GRANDS
REPORTAGES 1944-2009

Les Arènes 2009

Vartråkig!": Grundaren till den franska dagstidningen *Le Monde*, Hubert Beuve-Méry, ska ha krävt att hans journalister skulle undvika att underhålla sina läsare. Han ansåg att "scoop" var oviktiga, bildmaterial ofta överflödigt men en fotnot en absolut hederssak. Beuve-Mérys publicistiska strategi var fakta, analys och tillförlitlighet – något som snart efter *Le Mondes* grundande 1944 gjorde tidningen till en "journal de reference".

Den "tråkiga" och akademiska stil som Beuve-Méry introducerade skulle under flera decennier bli *Le Mondes* journalistiska signum. Långa texter, sval distans och välinformerad analys gjorde också *Le Monde* under 1960-talet till mer än en fransk angelägenhet. Den blev påbjuden läsning för en världsomspännande politisk och intellektuell elit.

I *Le Monde – Les grands reportages 1944-2009* får man genom 104 reportage följa tidningens utveckling från de första stapplande stegen i krigsslutets sargade Frankrike till den moderna publikation som är dagens *Le Monde*. Det är världshistoria berättad direkt från tryckpressen.

Genom ett omsorgsfullt och initierat urval av Jan Krauze och Didier Rioux lotas läsaren genom de stora händelserna under 1900-talets andra hälft – och med den franska journalistikens bästa pennor som ciceroner. Det är en ynnest att få följa J.-C. Pomonti till stridens Saigon 1971, att genom Bernard Guetta få möta en ung Lech Walesa i kommunismens Polen 1980 eller se M. Van Renterghem vända blicken mot det egna landet och problematiken i förorten La Courneuve 2005.

Det råder ingen tvekan om att *Le Monde* har förändrats under de 65 år som Krauzes och Rioux reportagesamling behandlar. Den journalistiska stilen är, på gott och ont, inte längre torr och akademisk utan har blivit tillgänglig och direkt. Men texterna i *Le Monde – Les grands reportages 1944-2009* förenas ändå av något: En nyfikenhet inför det avvikande och en känsla av att världen är stor. I ett tidevarv av globalisering och likriktning och där man slentrianmässigt hävdar att världen har krympt visar *Le Monde* att så inte är fallet.

Det finns fortfarande skäl att förundras.

Mattias Hessérus

Piratkopieringens långa historia

MEDIEHISTORIA

Det engelska ordet *piracy* översätts väl idag främst med piratkopiering. För några hundra år sedan avsåg det – förutom sjöröveri – olovlig omtryckning av förut tryckt skrift. Tyskarna kallade detta *Nachdruck*, i Sverige sa man eftertryck (använt åtminstone sedan 1685) och i Frankrike *contrefaçon*.

Bokhistorikern Adrian Johns har nyligen utkommit med boken *Piracy: The Intellectual Property Wars from Gutenberg to Gates*, en bred översikt över olika sorters piratverksamhet, från böcker och mediciner till radio och fildelning, ja till och med busslinjer.

Johns härleder användningen av ordet *pirate* i icke-marint sammanhang till Oxfordbiskopen John Fell, som 1674 ansåg att Londonboktryckarna bröt mot Oxforduniversitetets tryckeriprivilegium och kallade dem "land-pirates" i ett brev. Men ordet hade faktiskt använts tidigare, till exempel av författaren Thomas Dekker, som 1603 i ett förord till en bok om pesten kallade dem som stal hans ord för "word-pirates". I svenskan användes ordet pirat i denna bemärkelse först cirka 1895.

Johns förra bok, *The Nature of the Book*, kom 1998 och är en utmärkt historisk exposé över främst den engelska boknäringsen, från landets förste tryckare William Caxton och framåt. Redan där fanns utförliga avsnitt om pirattryck, så man kunde kanske ha befarat att den nya boken skulle bestå av dessa partier i mer utvecklad form. Men så är inte fallet, den nya boken är en självständig produkt. Nästan för självständig, för Johns som i den förra boken skrev ganska ingående om t ex Francis Kirkman (som skrev något av en pirattryckares memoarer 1673), nämner honom i den nya boken mest i förbigående.

Det bör understrykas att pirattryck förekom långt innan upphovsrätten fanns. Gutenbergs finansär Johann Fust var troligen världens första pirattryckare. Rättigheterna låg då hos boktryckarna/bokhandlarna (ofta samma person), inte hos författarna, så de illegitima trycken slog främst mot andra boktryckare/bokhandlare, men även mot författarna som inte sällan hade »

Pirattryckare på Grub Street i 1800-talets London.

PIRACY
THE INTELLECTUAL
PROPERTY WARS FROM
GUTENBERG TO GATES
ADRIAN JOHNS
The University of
Chicago Press 2009

Piracy

THE INTELLECTUAL PROPERTY
WARS FROM GUTENBERG TO GATES

Adrian Johns

mycket dåliga avtal med sina utgivare. Ofta fick de betalt för korrekturläsning men inte för att ha skrivit texten. Å andra sidan var många författare beroende av mecenater och skulle inte ens velat ha betalt, eftersom en gentleman inte arbetade för pengar. Där har vi upprinnelsen till honoraret, som inte sågs som lön utan en sorts ärebetygelse.

Johns inleder sin bok med den fantasitiska historien om när det multinationella elektronikföretaget NEC 2004–2005 upptäckte att det i Kina byggts upp inte bara någon liten piratfabrik, utan en fullständig parallellverksamhet till NEC, med ett 50-tal fabriker, personalrekryterare, avdelning för forskning och utveckling etcetera. Det hela avslöjades när människor

tigt namn i pirathistorien var också Edmund Curll, som oöveligen lät trycka privat brevväxling mellan Alexander Pope och bland annat Jonathan Swift. Målet Pope vs. Curll (1741) blev en milstolpe i rättshistorien genom att det kom att handla om både *piracy* och *privacy*.

Redan i den förra boken var Johns inne på att pirattryckandet hotade texternas autenticitet. Medieforskare hävdar ofta att boktryckarkonsten gav stabilitet åt kultur och vetenskap genom att upplagan blev konstant. De gamla handskrifterna varierade från exemplar till exemplar, beroende på skrivarens kunskaper och lust att lägga till eller stryka i grundtexten. Men Johns menar att eftersom pirattryck var så oerhört vanligt, så kunde

”Adrian Johns visar i sin bok hur oerhört omfattande pirattryckandet var för tre-fyra hundra år sedan. Ofta ägnade sig även legitima tryckare åt det; mest lukrativt var att sälja både legitima och illegitima böcker.

runt om i världen lämnade in sina trasiga apparater till NEC:s serviceverkstäder.

Detta är givetvis ett extremt exempel och säger något om hur piratverksamheten förändrats i vår globala tidsålder. Samtidigt har det historiskt funnits länder som i likhet med dagens Kina betraktats som "piratnationer". I såväl Irland som Holland trycktes på 1700–1800-talen utländska böcker för export till ursprungsländerna. (Även i Sverige trycktes Goethe och Schiller för export till Tyskland, men i betydligt blygsammare skala – något piratland i omvärldens ögon blev vi inte förrän webbplatsen Pirate Bay startade.)

Adrian Johns visar i sin bok hur oerhört omfattande pirattryckandet var för tre-fyra hundra år sedan. Ofta ägnade sig även legitima tryckare åt det; mest lukrativt var att sälja både legitima och illegitima böcker. Man tryckte "overnumbers", det vill säga större upplagor än överenskommet, och bytte sedan dessa exemplar mot exemplar av andra tryckares boktitlar. Precis som idag försvarade vissa sin piratverksamhet med att man ville reformera samhället och sprida kulturen brett.

Utförligt skriver Johns om färgstarka personer som Richard Atkyns, som försökte skriva om historien i sin kamp mot tryckarsocieteten i *Stationers' Company*, och Samuel Egerton Brydges, som rent av "piratkopierade" sina anor i försöken att bekämpa copyright och etablera en sorts geniets aristokrati. Han fabricerade en vapensköld för släkten som bestod av mer än hundra andra släkters sköldar. Ett vik-

man inte ens lita på att det som föreföll vara en tryckt upplaga innehöll identiska exemplar.

Johns tar 1600-talskemisten Robert Boyle som exempel: Boyle blev offer för piratkopiering av både uppfinningar och avhandlingar, som hans arbeten om avsaltning av havsvatten.

Pirattryckandet nådde en kulmen på 1600-talet, just när det vetenskapliga trycket i modern bemärkelse uppstod. Detta var enligt Johns på gott och ont. Vissa idéer spreds säkerligen snabbare än de skulle ha gjort utan alla de lokala eftertryck som gjordes, men dessa innehöll ofta mängder av felaktigheter. Boyle tvingades bland annat publicera en särskild skrift för att försvara sig mot de oriktigheter som han skenbart fört fram i de pirattryckta böckerna. Johns är inne på att detta kanske är en dynamik som trots allt är nödvändig för kunskapens spridning.

Johns bok är läsvärd, men väl essäistisk för att vara den definitiva monografen i ämnet. Den är också koncentrerad på det angloamerikanska; Luthers kamp mot pirater nämns inte, och inte heller tar Johns upp franska eller italienska eftertryckare. Även några ryktbara engelska pirater saknas, som Simon Stafford och Robert Waldegrave som verkade runt år 1600. Men bokens 600 sidor rymmer ändå mycket av intresse, till exempel beskrivningen av det tidiga 1900-talets kopiering av fonograf-rullar och piratjägare inom den spirande grammofonbranschen. **Karl-Erik Tallmo**

FILM

USA genom en filmnörds ögon

Martin Scorsese betraktas idag av många som en av vår tids största regissörer. Från genombrottet med den personliga *Mean Streets* 1973 till *Shutter Island*, som nyligen har haft premiär, har han hyllats av kritiker och skaffat sig en stor publik. Några av hans verk är idag ikoniska. Robert De Niros utfall mot en spegel i *Taxi Driver* tillhör filmhistorien på samma sätt som duschscenen i Hitchcocks *Psycho*.

Scorsese föddes 1942 och växte upp i ett arbetarhem i Little Italy på Manhattan. Som barn drabbades han tidigt av svår astma. Sjukdomen isolerade honom från omvärlden och han flydde in i fantasins och filmens värld. Efter highschool kom Scorsese in på en filmskola i New York. Väl utexaminerad hamnade han i ett gäng unga cineaster, som delade hans besatthet av film: Steven Spielberg, George Lucas, Francis Ford Coppola, Brian De Palma, ett gäng som skulle förändra Hollywood för alltid. De var alla vandrare filmhistoriska lexikon, men samtidigt, och särskilt Scorsese, besatta av den skitiga och brutala verkligheten, inspirerade som de var av den europeiska neorealismen.

Där Spielbergs och Lucas filmer alltmör blev lättsam underhållning har Scorsese alltid hållit kursen, som stakades ut under 60- och 70-talen: det sociala engagemanget, berättelsen om samhället, eller snarare i hans fall: den stora berättelsen om Amerika.

Det är i alla fall så medieforskaren Ellis Cashmore vill att man ska se Martin Scorseses filmer. I sin bok *Martin Scorseses America* blir Scorseses filmproduktion till en enda kommentar av den amerikanska drömmen. Det är ett Amerika där "kvinnor är fixerade vid män, där män är maniskt besatta av att vara män, och de båda är besatta av att försöka stå stabilt i ett våldsamt och oroligt samhälle. Det är en besatthet som inte kretsar kring att vara bäst, men att visa att man är bäst. Och i Scorseses Amerika, visar man det endast med pengar."

Från genombrottet med *Mean Streets* till idag, via *Taxi Driver*, *Oskuldens tid*, *Capote*, *Maffiabroder*, *Casino*, *After Hours*,

Vackra stenar till Sharon Stone – scen ur filmen *Casino*. FOTO: EVERETT COLLECTION/IBL BILDBYRÅ

har han penetrerat denna destruktiva dröm och vad den gör med människor. Den är upphov till den ständigt närvarande brottsligheten, till rasmotsättningar och uppluckring mellan lag och brott. Drivkraften hos de kriminella i filmer som *Maffiabröder* och *Casino* är densamma som genomsnittssamerikanens: jakten på självförverkligande genom pengar.

Det är onekligen intressant att läsa om kopplingen mellan Scorseses mästerverk (och konstnärliga bottennapp som *Gangs of New York*) och den amerikanska historien. Samtidigt är Scorsese mer än bara en uttolkare av Amerika. Scorseses estetik, hans bildlösningar – maffiga och stilsäkra – sprungna ur hans kärlek till filmen är en stor anledning till hans framgångar och till att han fortfarande lockar en stor publik. Scorsese är filmnörden, som ofta kanske berättar mer om berätt-

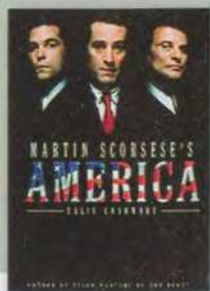
telsen om Amerika än om Amerika.

Det är aspekter Cashmore nämner, men kanske borde gått djupare in på.

Fredrik Sandberg

MARTIN SCORSESE'S AMERICA

ELLIS CASHMORE
Polity Press 2009

Visst är ni sjuk

TORMENTED HOPE

BRIAN DILLON

Penguin 2009

Litteraturen är full av inbillade sjuka, nästan alltid skildrade som komiska och löjeväckande. Berättaren i *Tre män i en båt*, till exempel, känner sig lite hängig och konsulterar en läkarbok. Till sin stora fasa inser han att han lider av varenda sjukdom där beskriven (med undantag av skurknä). Att läsaren omedelbart förstår att han naturligtvis är kärnfrisk utgör komikens självklara utgångspunkt.

Men den verkliga hypokondriern lever i en skärseld. Veckor, kanske månader, av kval lindras tillfälligt av ett läkarbesök för att, frammanade av nya hjärnspöken, snart återuppträda i nya men välkända former. Hypokondri är ett patologiskt tillstånd, helt utan komiska inslag.

En morbid rädsla för att sjukna in och dö, en tillvaro där det mesta kretsar kring oresonliga vanföreställningar, är förstås påfrestande även för omgivningen. Inga rationella argument biter. Den inbillade sjuke befinner sig ständigt på helspänn inför nya symptom.

I *Tormented Hope* granskar Brian Dillon nio utpräglade hypokondriker som samtidigt är utomordentligt kreativa, till och med genialiska. Det imaginära, men ändå så reellt upplevda, sjukdomstillståndet alstrar också en skapande process. Vi ska alltså vara tacksamma för att Marcel Proust (skildrad i boken) anfäktades av en neurotisk upptagenhet med sin hälsa (som heller inte var god). Hans hypokondri var, som Dillon skriver, en del av hans författarskap och romansvit. Behovet av avskildhet öppnade samtidigt upp en rik, inre värld.

Fallstudierna i *Tormented Hope* är rik på det groteska och bisarra. Dillon, själv hypokondriker av renaste vatten, skriver lätt och underhållande men alltid med sympati och insikt. James Boswell, Andy Warhol, Charles Darwin, Florence Nightingale, Glenn Gould, Charlotte Brontë, Daniel Paul Schreiber och Alice James lever i skilda världar och skilda århundraden. Men de förenas i oförmågan att acceptera kroppens ofullkomlighet. En vägran som föder fasor men också stimulerar en konstnärlig och intellektuell process.

Mats Wiklund

Vore dagens Grekland det Grekland vi känner från Platon, Euripides och Fidias, hade ingen sammanlutning av germaniska barbarer och själv-goda galler kunnat diktera villkoren för landets ekonomiska framtid. Det skulle också vara självklart att återlämna Parthenonfrisen till sitt uphovsfolk.

Idag är den sistnämnda tanken skrattretande, eftersom dagens greker alldeles uppenbart är ett helt annat folk än det som på 440-talet före Kristus högg mästerverket. I mörka stunder anar man att det mest kulturellt avancerade dagens Grekland förmår är Alexandra Pascalidou. Det manar till eftertanke, nu när Abba installerats i Rock'n'roll Hall of Fame i amerikanska Cleveland och utställningen "Abbaworld" turnerar i utlandet.

Många svenskar ser det internationella intresset för Abba som otvetydigt positivt. De är ännu trygga i den nationella storhetstid då inte bara Abba, utan även Björn Borg och Ingemar Stenmark, dominerade världen. Utlänningar finner det fortfarande trovärdigt att Abba växte ur vår folkstam. Men vad om 2 500 år?

Relikterna efter Abba sprids nu vind för våg över världen. Om några tusen år kanske vi står här tomhänta och, likt grekerna, utskrattade när vi påstår oss ha något att göra med mästerverken.

Låt oss kräva våra kulturskatter åter, medan tid är.

VI SOM PLÄGATS AV TVIVEL på Jan Guillous omdöme fick våra farhågor bekräftade i och med avslöjandet om hans samröre med KGB, som nyligen gav några kollegor den så kallade guldspaden.

Att politiker, kabinetssekreterare och en av våra statsministrar arbetade för KGB är en sak. I sådana kretsar frodas låg kvalitet. Att ett antal officerare tog samma väg förvånar inte. Svensk militär har, med undantag för några olyckliga rikoschetter i Ådalen 1931, inte avfyrat ett dödande skott sedan konventionen i Moss 1814. Under KGB:s hela existens var svenska officerare som vilka sysslo- och fantasilösa tjänstemän i välfärdsstaten som helst.

Journalister har inga sådana ursäkter. De är experter på kritisk granskning. Att ändå låta sig rekryteras av KGB måste då uteslutande bero på dålig smak.

Mina år som CIA-agent hade sina besvikelser. Vinerna var sällan drickbara och alltid feltempererade. Å andra sidan var hotellet av god klass, maten rustik men vällagad och med tiden lärde jag mig att uppskatta bourbon. I förhållande till KGB:s klumpiga provinsarbete av vodka, saltgurka och svartbröd, var CIA en Hauptbyrå.

Vinet var givetvis bättre när jag arbetade för franska DGSE, men fransk service lämnar myck-

et att önska. Franska kypares oförsämdheter är dock vida elegantare än de ryskas.

Att arbeta för brittiska SIS var härligt. Deras anläggningar är nästan undantagslöst rejäla lantgods med vackra parker. Men maten kunde ha varit bättre.

Deftsamma gällde i Mossad. Till en början var valet mellan fleishig och milkhig en exotisk detalj, men det blir irriterande att inte få smör till brödet. De israeliska honungsfällorna är å andra sidan spionvärldens vackraste, oändligt mycket mer sofistikerade än de blonderade ryskor som KGB erbjöd. Mossads flickor talar med ett varmt gutturalt djup, medan ryskorna på slaviskt vis hade enerverande pipiga röster, som primitiv markör av femininitet.

Vilken underrättelsetjänst som håller högst klass kan diskuteras. Libanesiska viner är utmärkta och ärtsoppa är ätbar utan fläsk, så jag skulle trots allt säga Mossad. Just det alternativet var kanske inte öppet för Jan Guillou. Det gör inte hans plebejiska smak mindre chockerande.

Mina år som CIA-agent hade sina besvikelser

JUSTITIEMINISTER Beatrice "Bea" Asks idé att misstänkta sexköpare ska er-hålla sina delgivningar i färgglada kuvert, så att grannarna får något att tala om, har uppenbara brister. Verklighetens folk till-sänds dagligen mängder av

myndighetsbrev i färgglada kuvert. Hur ska en delgivning om sexköp skiljas från beskedet från Pensionsmyndigheten, eller ett utskick kondomer till hushållets tonåring?

För att få verklig effekt krävs något mer iögonfallande. Ett sätt vore att leverera delgivningarna i form av så kallade kyssogram. Lättklädda damer – i förekommande fall herrar – som ringer på hos grannen och överfaller honom eller henne med små kärleksnafs och oanständiga smekningar, skulle tveklöst uppmärksammas. Om det bedöms som alltför angenämt för de misstänkta, som i många fall får antas villiga att betala för just den sortens behandling, är den bästa lösningen att göra tvärtom: låt alla myndighetsförsändelser, utom delgivningar i sexköpsmål, levereras i kyssogramform. Den som då får en vanlig, tråkig försändelse är genast märkt.

En sådan ordning skulle dessutom skapa en skattefinansierad, omfattande och legitim arbetsmarknad för de många "sexarbetare" som idag tvingas leva i samhällets utkanter. Kanske skulle till och med privata sexköp, och därmed de trista delgivningar de kräver, bli överflödiga.

YOUR NEXT TOUR AB
-DIN BÄSTA RESEKLUBB

HÄLSORESOR

till platser där spa-behandlingar varit en del av kulturen i århundraden

YOUR NEXT TOUR

erbjuder olika alternativ med både skönhets- och hälsoprogram

MEDICAL SPA PÄRNU - "Estlands Miami".

Prisexempel:

Hämta hälsa från kurorten - med direktflyg (Från lördag till lördag)
Pärnu, 3-stjärniga SPA Tervis, 7 dygn i dubbelrum, från 6,750:-/ p. p.

- Flygtransfer mellan Pärnu flygplats och SPA Tervis
 - Svensktalande personal på SPA Tervis.
 - Bufféfrukost, buffélunch och buffémiddag.
 - Behandlingar enligt program
- Kulturcenter med konserter, danskvällar, temadagar, utställningar m.m.

AVRESEDAGAR 2010 från Stockholm

April 24 Maj 1, 8, 15, 22, 29

Juni 5, 12 Aug 7, 14, 21, 28 Sep 4, 11, 18, 25

Vi har även resepaket till:

SPA I NÅDENDAL - medlem i Royal Spas of Europe
SPA I JURMALA - "Östersjöns Riviera"

Välkommen att ringa eller kom in i vår butik för information!

FÖRETAG OCH FÖRENINGAR VI SKRÄDDARSYR ERA RESOR EFTER ÖNSKEMÅL!

YOUR NEXT TOUR AB

Lill-Jans Plan 2 114 25 Stockholm

info@yournexttour.com

-DIN BÄSTA RESEKLUBB

Tel: 08-611 51 50 Fax: 08-735 60 40

www.yournexttour.com

FÖRETAGSMINNEN

Tidskriften om näringslivets spännande historia. Överraskande aktuell!

Unikt perspektiv: Reklamskyltar och affärsgenier! Firmafester, bilar, båtar och fashion! Varumärken och skandaler! Uppfinnare och industridesigners! Mjölk, tvål och ädla drycker! Handlare, bankirer och krögare. Succéer och konkurser!

Prenumerera!

Du får fem fullmatade nummer för 200 kr. Gå in på www.naringslivshistoria.se och fyll i prenumerationsformuläret. Eller köp lösnummer i välsorterade tidningsbutiker. Pris 45 kronor styck.

